БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.С.ПУШКИНА

ШЫН

№ 4-5 (17805-806)

2010 чылдың январь 19, вторник

Садар өртээ 6 рубль.

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Ниитилел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru

…ан ДАРЖАА

«ЧОНАР-ДАШТАН ДЕМИР-ҮЖҮК» – «ШЫННЫҢ» КОРРЕСПОНДЕНТИЗИНДЕ

Парлалга ажылдакчыларының хүнүн таваарыштыр МИЧ-тиң тергиннерин илереткен

…үг байырлалдар-даа төн-
…рткеп байырлалдар чү-
…үзүп турарыл? Байыр-
… тоогүзүн, ол байырлал
… мергежилдиг кижилер-
…йырлалы дээрзин чыл
…удум чидии-биле хажы-
… чыдарын көргүстү. Мен
…йында «хомудаан бичии
…шкаш бижиир бодава-
…нчалза-даа кады ажыл-
…арым парлалганың хоо-
…, оларның кады ажыл-
…ганы хоочуннар, редак-
…ның техниктиг ажыл-
…арындан редакторларга,
…ографияның ажылдак-
…нга чедир азы өскээр
…арга, солунну эгезинден
…нге чедир чогаадып кы-
…рыкче үндүрүп, ону пар-
…арларның профессионал
…алы дээрзи чылдан чыл-
…дуруп бар чыдарын дем-
… аргам чок болду. Ян-
… — Журналистер байыр-
…еп кандыг-даа доктаал,
…та айытпаан, олар бо ба-
…дың дорт «кол буруулуг
…ери» эвес, оларның чам-
… дээрзин демдеглезе чо-
…нварь 13 – Парлалга хү-
…рлаар» деп сөс радио, те-
…иеге канчаар-даа чугаа-
… парлаваан, а чугаалаан

…гү үш чылдарның дур-
… бо байырлалды демдег-
… сактыптаалыңар. 2008
…ТР-ниң Чазаа, Культура
… парлалга ажылдакчы-
… чогаадыкчы болгаш
…тиг деп ылгавайн, онза

ТР-ниң Чазак Даргазының оралакчызы А.П. Дамба-Хуурак чогаалчы, журналист Мария Хадаханэге байыр чедирип тур.

Тываның Улустуң чогаалчызы А.Даржай «Шын» солунунуң корреспондентизи С.Балчыр-га «Чонар-даш демир-үжүктү» тыпсып тур.

«Эң эки теле-дамчыдылга» деп тускай шаңналды Дина Оюн «Болчаг шагы» дамчыдылгазы дээш Орлан Дамба-Хууракка тывыскан.

байырлалды биске соңнээн.

2009 чылда «Тайга» станциязынга ооң мурнунда чылга деңнээрге, каш санныг кижилер, ынчалза-даа база-ла анаа дыштанып алган бис.

2010 чыл. «Сүбүдей» спорт комплекизинге чеде бээривиске, чүгле Журналистер эвилелиниң кежигүннеринге хөлезилээн, өске ажылдакчылар төлеп кирер деп мындыг болду. Спорт-комплекстиң ажылдакчыларынга «бистиң профессионал байырлалывыс-тыр» деп дилеп чыткаш, кылымал чуңгуга кире бээривиске, хөй-даа эвес, он шаа четпес кижи чуңгулап тур. Бо чүнү көргүзүп турарыл? **Профессионал байырлалды демдеглеп, байырлыг хемчеглерже чалаттырып турарларның сапы чылдан чылче эвээжеп бар чыдар.**

Чылдың түңнелдерин үндүрген байырлыг хемчээл «Бал прессы» хөгжүм-шии театрының мастерскаязы болур оран-савага январь 16-да эрткен.

Даштындан көөрге, ындыг көскү эвес ийи каът бажың. Оран-саваның соңгу талазында эжиктеп театрның амгы түр турар черинче киргеш, тон азар черден эгелээш магадап, чарашсынып шаг болдум. Ооң ишти бичии-даа болза, дыштанырынга таарыштыр кылдынган болду.

«Чонар-даштан демир-үжүк» – чылдың эң шыырак материалдарының авторларының шаңналы, массалыг информация чепсектериниң ажылдакчыларының чоргааралы.

«Эң эки журналисчи истелге», «Эң дээре аналитиктиг материал», «Эң эки солун дизайн» дээн номинацияларга моорейни май 1-ге чедир узаткан. «Дебют» деп тускай шаңналды Виктория Лачугинага «Центр Азии» солунга үнген материалдары дээш тывыскан. «Чылдың фотозу» Владимир Савиных, «Телевидениеге эки социал төлевилел» деп тускай шаңналды «Новый век» телекомпанияга «Күзелдер серпантини» деп акциязы дээш, «Чылдың эки теле-башкарыкчызы» Дина Оспан-оол дээн ышкаш оон-даа өске элээн каш шаңналдарны «Новый век» компаниязынга тывысты. Радио талазы-биле эки башкарыкчы Саяна Салчак (КТРК), эки теле-дамчыдылгага «Болчаг шагы» (КТРК) төлептиг болду. Чылдың эң тергиннериниң шаңналы болур «Чонар-даш демир-үжүк» шаңналының эдилекчизи Светлана Балчыр болган.

Ай-кыс МАСПЫК-ООЛДУҢ тырттырган чуруктары.

…ываэнерго» ААН-де

…БИР ДУГААР ЭКИ ЭРТКЕН

…ваэнерго» ААН-ниң удуртулгазы
…ылдың декабрь 31-ден 2010
… январь 10-га чедир Тыва Респуб-
…ң электри чырыы-биле үзүктел
…лгаш бүзүрелдиг ажылдаарын
…арының талазы-биле улгаттырган
…алгалыг байдалын бүдүрүлгеге
…дужаал езугаар тургускан. Озал-
… байдалының дериг-херексел-
…ң курлавырын улгаттырган, шуп-
…ектери онза байдалдарга белен
…. Ынчалза-даа сөөлгү каш
…ның дургузунда бо 2010 чылды
… Чаа чыл байырлалдарының
…и «оожум» эрткен. Оперативтиг
…арның демниг болгаш билдилиг
…ааны-биле тургустунуп турган
…р хажыдыышкыннар хереглекчи-
…улуг хала чокка, бир шактың
…унда чайлаттынган.
…ваэнерго» ААН-ниң кол инжене-
…колай Федоровтуң дыңнатканы-
…ырга, чаа чыл дыштанылгазының
хүннери кышкы-күскү белеткел үезинде септелге ажылдарының шынарлыг чоруткандында болуп турар.

АЙТЫРЫГ: Январь 16-дан 17 дүнезинде Тыва Республикага электри чырыының өжүрүүшкүнү болур деп дыңнаткаш, ол дүне Кызылга чырык өжүрбеди. Кажан өжүрерил? Азы ол хемчег эрткени ол бе?

Максим ЕСЕКОВ, «Тываэнерго» ААН-ниң парлалга секретары: Тываны электри-биле хандырып турар бир станциядан өске станцияже шилчилге болуру-биле ындыг дыңнадыгны чоруткан турган. Чырык өжүрер хемчег колдуунда барыын кожууннарга онаажыр, үр эвес бир шак хире болур турган. «Камгаланган кижини бурган камгалаар» дээни дег, бо таварылгада ОБЯ эрттир камгаланганы ол боор. Ол хемчег эрткен, ам чырык өжүрүүшкүнү болбас.

Өөредилге системазының тергиннери

ШКОЛАДА — 30 ЧЫЛ

Январь 18-те Кызылдың № 3 школазының хүндүлүг башкызы, эге класстарның өөредилге талазы-биле эргелекчизи Луиза Самундуевна Ондарны юбилейин таварыштыр база башкы ажылында 30 чыл ажыл стажтыг ажылдап чорууру-биле эге класстар башкыларының коллективи байыр чедирип, байырлыг ужуражылганы организастап эрттирген.

Байырлыг ужуражылганы ажыдары-биле школаның директорунга сөстү берген. Школа директору Людмила Анатольевна башкылар коллективиниң мурнундан юбиляр башкы Луиза Самундуевнага байырлалы таварыштыр чылыг сөстерни чугаалап, чаагай күзээшкиннерни база чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн. Байыр чедирген сөстерниң аразында башкыларның хөгжүмнүг байыр чедириишкиннери база болган.

Юбилейин демдеглеп турар Л.С. Ондар коллективинге: «Чуртталгамның эң-не эки чылдарын 3 дугаар школага бараалгадып чоруур мен. Школа дээрге мээң ийи дугаар бажыңым. Мен бодумнуң кады ажылдап чоруур коллективим дээш чоргаарланыр мен. Бо школа ажыттынганындан эгелээш, ажылдааш, ам 30 чыл чедип, башкы ажылымга бердинген ажылдап чор мен» – деп, башкы чыглып келген коллективинге чаагай күзээшкиннери база оларның чылыг хамаарылгазы дээш өөрүп четтиргениниң сөстерин чугаалаан.

Валерия КОНГАР.

«Шын» солуннуң 85 чылынга

ХООЧУНГА МӨГЕЙИГ

«Шын» солуннуң доктаамал номчукчулары Маадыр-оол Данзын деп бижикчиниң адын эки билир чадавас. Ол кезээде кандыг-бир чараш чүүл дугайын азы чогаал-шүлүү, кым-бир эки кижилерге хамаарыштыр сактыышкыннары-биле ук солуннуң арнын каастап чоруур идепкейлиг авторларның бирээзи чүве.

Чамдык улус ону ажыл-агыйының аайы-биле партия, советтер органнарының төлээзи, удуртукчу дарга деп база билип чоруур чорду, а бо удаада мен ону анаа-ла чон аразында кижи кылдыр таныштырыксадым.

Анаа чурталгада М.М. Данзын кончуг бөдүүн, ажылчын, аажок кээргээчел, дузааргак сеткилдиг кижи. Өске талазындан көөрге, хар-назынынга чалынмас, бир-ле чорук-херек бүдүрүп маңнап чоруур, өскүс-чаңгыс калган төрелдери, чуржааттары дээш сагыш човап, хайгаарап чоруурундан хөй ажы-төлдүг кырган-ача бооп чоруур. Үшкү онза чаңчылы: иштики делегейи кончуг байлак, хөй талалыг сайзырангай билиглиг кижи деп ону санаар мен. Чаа үнген солун-сеткүүлдер, ном-дептерлер – ооң бирги «чеми». Баштай чаа үнген парлалганы номчуваан шаанда, ол аъш-чемче көрүнмес, аштавас-даа.

Чырык чер кырынга 70 чыл чурттап келген хоочуннуң намдар төөгүзү база солун болбайн аан.

Тоолай чылының чыккылама кыш айының эң кыска дурттуг хүнүнде (азы 1939 чылдың декабрь 22-де) Чаа-Хөл кожууннуң Ак-Туруг девискээринде Аргалыктыг дагларының Шарлан-Терек деп кыштагга тараачын, малчын, хөй ажы-төлдүг Долума Чалаңовна, Данзын Сарыг-оолович Монгуштарның сес дугаар оглу болуп төрүттүнген. Ол үениң ажы-төлүнден ылгалбас, «хаак аъдын» мунуп ойнап, аалының иштики-даштыкы аар-саарын кылчып чорааш өзүп-доругуп, чаш болгаш элээди чылдары Ак-Туруг школазынга эрткен. Кады төрээннери, эш-өөрү, чоок улузу Д.М. Монгушовичиниң ойнаар, ажылдаарындан аңгыда, өөредилгеге салымныын база онзалап айтырлар.

6-7 класстардан эгелеп «Сылдысчыгаш» солуннуң аныяк бижикчизи боол материалдар бижип эгелээш, 1955 чылда «Салгакчы мен» деп баштайгы шүлүүн парлаткан. Ортумак школа соонда Кызылдың башкы училищезин 1962 чылда чедиишкинниг доскаш, ийи чыл дургузунда Ак-Туруг школазының үстүкү класстарынга тыва дыл болгаш чогаалды башкылаан. Аныяк кижиге училище деңнелдиг билиг эвээш болган боор, 1964 чылда улуг чурттуң найысылалы Москваның саң-хөө институдунче өөренип киргеш, 1968 чылда дээди эртемниг экономист болуп доозуп чанып келген.

Тес-Хем кожууннуң төвү Самагалдайга ажылдааш, аңаа аас-кежиин тып, Чөөн-Сибирьниң культура институдунуң доозукчузу аныяк кыс Вера Донгаковна Дадыяты-биле салым-чолун доңнаштырып, өг-бүлени туткан. Оларның дун кызы Айлана аңаа төрүттүнген. 1972 чылда кырганнарын караказыры-биле Өвүр черже көшкеш, ол-ла хевээр назынының ажыл-ишчи кезээн аңаа тураскаадып чурттап эрткен.

Хой мал ажылдыг совхозтуң экономизинден эгелээш, кожууннуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол экономизи, саң-хөө килдизиниң даргазы, Өвүр кожууннуң чагырыкчызы албан-дужаалга чедир дедшип, чонунга бараан болганы ооң допчу намдарында киир бижиттинген.

Күрүне албаны-биле чергелештир ажы-төл, чогаал айтырыглары катай хөгжүп, хөй-ниитиниң-даа ажыл-херээниң ортузунга чорааны — ооң чедиишкиннериниң херечизи. Хүндүлүг дыштанылгаже үнген хевээр бо хүннерге чедир Кызылда уругларын, уйнуктарын карактажып, бот-чогаалын сайзырадып, 6 номну бижээш, чырыкче үндүрген. Биче сеткилдиг хоочун бодунга атадар, хүндү сүрүп чорбаан. Чазакчагырга аазап-даа турган болза, чамдык кижилер дег чаагайжыды туттунган бажың, өрээл-даа ап көрбээн, уругларның чадыр-бажыңын ээлеп чоруурлар.

Эрте берген 2009 чыл оларның өг-бүлезинге юбилейлер-биле байлак болган. Боду —70, өөнүң ээзи Вера Донгаковна — 65, технолог уруу Айлаана — 40, өртке удур албанның дээди эртемниг специализи, улуг оглу 35 харлаан. А хеймер оглу юрист мергежилдиг-даа бол, шериг хүлээлгезин изиг оттуг дайын черлеринге эрттирип, маадырлыг солдат боол ээп чанып келген.

Амыдырал чеже-даа ак, кара хүннерлиг болза, ак баштыг хоочуннуң чурталгазы хилис барбаан. «Күш-ажылдың хоочуну» медальга немей ооң хөрээн Россияның хоочуннар комитединден база И.В. Сталинниң 130 харлаанынга тураскааткан 2 аңгы орден-медаль каастай берген.

Удуртукчу чораан чылдарында шаңнал-макталче бодун эвес, көдээниң төлептиг ажылчын кижилерин сүмелеп чораан болгаш «ТР-ниң алдарлыг ажылдакчызы» атты ажылындан халашкан сөөлүнде, кожууннуң 60 чылдаан юбилейинде алган. Ынчангаш номчукчуларга ам-даа сонуурганчыг материалдарын сөңнеп-ле турар болзун деп йөрээвишаан, чогаалчы, журналист юбилярның демир-үжүүнүң бажы улам чидиг турзун деп күзеп каалыңар.

Нина СЕРЕНОТ.

Кызыл хоорай.

ЧАҢГЫС ДЕМНИГ

Шаанда школа бүрүзүнге интернаттар хаара туттунуп, аңаа колдуунда малчыннар уруглары чурттап, өөренип турган.

Амгы үеде интернаттар хагдынган, чүгле тускай школаларда бар. Ында кадыының байдалы-биле инвалид азы нити сайзыралы кошкак, янзы-бүрү диагностуг уругларның школа-интернаттары күрүнениң долу хандырылгазында, деткимчезинде, хайгааралында онза черни ээлеп арткан.

Мындыг хевирлиг школа-интернаттарга ажылдаары белен эвес. Хөндергейниң тускай коррекциялыг VIII хевирниң школа-интернадында ажылдап турар кижизидикчи башкы мергежилиниң ажыл-чорудулгазы онзагай. Ниитизи-биле 11 кижизидикчи башкы бар. Интернат эргелекчизи — А.Э.Ховалыг.

1 кижизидикчи башкыга-ла 7-ден 12 санныг өөреникчи хамааржыр. «Демниг сааскан теве тудуп чиир» дээни дег, башкылар аразында кончуг демниг, найыралдыг. Кандыг-даа ажылды бир дем-биле кылып, кончуг шынарлыг, солун, тывызык көргүзүглерни күүседиптер. Чижээ, тоолдарга сценажыткан көргүзүглер «Алдын балык», «Борбак далган», «Золушка», Шагаа байырлалында «Хөглүг өг», Авалар хүнүнде «Аваларга алдар», концерт-көргүзүглер, демнежилге кичээлдери, «төгерик столдар», экскурсиялар, эртем-практиктиг конференциялар дээш, оон-даа хөй хемчеглерни план езугаар эрттирип турар.

Тускай 8-ки хевирниң школа-интернадынга ажылдап турар башкы-даа, ажылчын-даа кижиниң уругларга хамаарылгазы тускай болур. Уруг бүрүзүнүң психологиязы аңгы болганда, олар-биле ажылдаар негелдени, эптиг арганы тып, уруглар-биле чугаалажып билири кончуг чугула.

Кичээлдер, янзы-бүрү хемчеглерден аңгыда, кижизидикчи башкы уругларның арыг-шеверин долузу-биле харыылаар. Аңаа уругларның идик-хевиниң, ал-бодунуң арыг-силии хамааржыр. Чамдык таварылгада уругларга иштики хептерни садып, боттарының уругларының бичиилээн хевин-даа эккеп берип турары чаңчыл болган.

Кижизидикчи башкылардан аңгыда, шыырак өөренир база доозукчу класстарның өөреникчилери бот-башкарнып, башкыларынга дузалажып турар. Чижээ, чылдыңна Башкылар хүнүнде башкыларын дыштандырып, удуртукчу башкыларның хайгааралы-биле янзы-бүрү хемчеглерни эрттирип турар. Оларга Т.Сарыглар, Ш.Эвээл, А.Ооржак (Барыын-Хемчик), А.Ховалыг (Чадаана), Буяна, Буян Монгуш алышкылар (Кызыл) —школаның чедиишкинниг, үлегерлиг доозукчулары. Чараш чаңчыл болган бот-башкарылганың амгы үеде салгакчыларынга А.Монгуш, А.Ооржак, А.Кандан, А.Чанчып болгаш өскелер-даа хамааржып, ажылижин уламчылап, башкыларынга дузалажып турар. Үстүнде ады кирген уругларның ада-иелеринге, чоок кижилеринге четтиргенивисти илереттивис. Олар уругларының өөредилгезинче сагыш салып, кичээл үстүрбейн, школа-биле быжыг харылзаазын тудуп турар.

Уругларның хүлээлгезинде — интернаттың арыг-силии, эт-севинге, идик-хевинге камныы, корум-чурумнуг болуру. Башкылар биле өөреникчилерниң чаңгыс демниг ажылдааның түңнелинде интернат, чемненир чер, школаның нити байдалы кончуг эки.

Уруглар-биле ажылдап чоруур башкыларга үнүп келген Пар чылында чедиишкинниг болурун күзедим.

Өске кижи төрүп-ле каан
Ажы-төлү дээштиң-не,
Өскээр көрүп хыйыртавайн,
Ажылдап-ла чор сен, башкы.
Өөреникчилериң сени көргеш,
Өөрүп, уткуй халчы бээрлер.
Хорадавайн, анчыгзынмайн,
Куспактапкаш, чассыдар сен.
Үнүп келген чаа чылда
Кижизидикчи башкыларның
Үүле-херээ бүдер боорун,
Кежик-чолду күзээлиңер!

Радка ТУЛУШ, дефектолог, тыва дыл башкызы.

Хөндергей суур.

''ШЫННЫ
ПОЧТАЗЫНД

ФИЛОСОФИЯ КЛУВУ

Январь 16-ның хүнүнде Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институдунуң хуралдаар залынга философия клувунуң ээлчеглиг хуралы болуп эрткен.

Тывага философия клуву ТР-ниң Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оолдуң саналы-биле ажыттынган. Шолбан Валерьевич боду база философ эртемниг дээрзин билир болгай силер. Клубтуң даргазы – Тываның күрүне университединиң эртем талазы-биле проректору Ольга Хомушку.

Москвада ажылдап-чурттап чоруур чаңгыс чер-чурттуувус, философия эртемнериниң кандидады Чимиза Ламажааның «Клановость в политике регионов России» деп ному чоокта чаа чырыкче үнген. Философия клувунуң кежигүннери бо удаа Чимиза Күдер-оо
чаа номун сайгарып чуга
Номнуң бирги кезээ «к
сөстүң тургузуун, оон
тыптып келгениниң дугай
шынарын сайгарган,
кезээнде Тываны аңгы
чадаларда удуртуп чор
дужаалдыг «нояннарны»
бижээн.

Ол ышкаш чонга эң
чүүл — Тывага Шериг-оо
үезиниң удуртулгазынд
төрел «кланының» д
бодалдарны дидим ил
Сонуургаар номчукчул
Тываның гуманитарлыг
дер институдунуң номна
дан садып ап болур.

Владимир О

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛД ТУРГУССА?

Чурттакчы чоннуң аргыштырылгазын айтырыы

Кызыл кожууннуң Сукпак сумузу улуг суурларның бирээзинге хамааржыр. Чурттакчыларның саны база эвээш эвес. Кызыл хоорайдан ырак эвес-даа болза, аргыжылгазы бергедей бээр деп болур. Мен бодум Сукпактан хоорайже ажылдап турар болгаш бо берге байдалды эки билир мен.

Сукпактың чурттакчы чонунуң хөй кезии хоорайже өөренип, ажылдап, безин уруглар сады барып турар чаштар бар. Бергедей бээр үези дээрге-ле, эртенги болгаш кежээки ажыл шагы база кышкы үе. Ылаңгыя соок үе кээрге, автобустарның үрели бергени бола дыңналыр. Техниктиг байдалы багай автобустар халыыр маршрудунче үнгеш, орук ара үрелгеш база туруп алыр. Бир автобус бодунуң ээлчээнче үнмейн баарга-ла, азы шагындан озалдай бээрге, чон хилинчектенир, чүге дизе автобустарның халыыр чуруму өскерли бээр. Бирде сүржүп алган-даа чоруп турарлар, а чамдыкта чаңгызы-даа чок, мырыңай шак болгаш чедип келир. А ооң уржуундан шупту ажыл-агыйынче, өөредилгезинче озалдап чедер. Кижи бүрүзү өөренир черинге, ажылынга үезинде чедип алырын күзээр болгай, ынчангаш автобус хоорайдан кээрге, шупту (суурну эргий) суурнуң эгезинден сөөлгү доктаамынга чедир долдур олуруптар. А кажан дедир ээп, ол-ла оруу-биле чоруп оргаш, доктаар черден бир-ийи кижи сыңза, сыңар (ажыы-биле чугаалаарга, шыырак-ла кижи кирер). Чамдыкта мырыңай сөөлгү доктаам безин четпейн, суур ортузундан ээп алгаш чоруй баар, чүге дизе дөмей-ле чаңгыс-даа кижи сыңмас. Кижи сыңмас кылдыр дола бээрге, автобус иштинде байдал кандыг деп бодаар силер? Кижи шимчей албас кылдыр шупту тырылдыр туруп алыр. Автобуска шак ынчаар сыңмарлажып алгаш барык бир шак иштиш чоруп кээр (хоорай аразы ол хире).

Бо шагда улустуң аажы-чаңының каржы-дошкун апарганын, бот-ла кире берзе, ол-ла, оон чүү-даа херек чок. Чамдыктары мырыңай: «Ам ол-ла, эжик ажытпас, дорт чоруур» — деп алгыржыр. Шупту-ла кайын ындыг боор, чон
биче сеткилдиг улус чер
Автобус иштинде улус уд
жып чугааланып тургаш
кижи-даа болза кире бээ
эде тургулаптар. Кышть
да турарга, берге.

Школачыларның ба
тилерниң дыштанылгал
бээрге, кезек када байд
тей бээр.

Кыжын суг соокта к
берге деп бодаар силер
гы-биле автобус манаар
ниң. Улуг кижи безин чуга
дыр доңа бээр, а бичии у
кээргенчиг деп чүвезин
машиналар туруптарга,
кен улус олуруптар. Ке
чанар үе база шак-ла ы
далда. Хоорай иштинге ч
олуруптарга, хоорай
ажылдап турар улус сың
Ынчангаш олар хоорай
кире бергеш, оон олур
таваржырлар.

База бир таарымча
автобустарның кежээ
рейизи кышкы үеде чед
тыкта. Ол шагындан оза
ген пассажирлер та кан
чүве. Чанар дээн кижи к
арганы көөр апаар. Ки
бажың-балгадынче-ле ч
ынчангаш такси хөлези
чанар-ла-дыр. А такси е
чиик эвес, кандыг-чүү-
суур биле хоорай араз
хөлезини база аар.

Эрткен кыжын хар
кышкы үеде эртенги
автобустарның халыыр
сүрүштүр тургузуп каан
чалыы аажок, иткилежи
лажып, канчап кире бээр
хилинчектенмес сен, хост
хоорайга чедип алыр.

Ам база соок кыш.
байдал азы доора утка-б
лаарга, «ол-ла төөгү» эг
ген. Ам база оода-ла кь
автобустарның эртен-
лыыр маршруттарының
эде көөр арга кандыг ир
чонга таарымчалыг б
тургусса кандыгыл?

Виктор

Сукпак суур.

ЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

нергетиктиң хүнү-биле
штыр Тыва Республиканың
уг-Хемтепло» күрүнениң
итарлыг бүдүрүлгезиниң
дакчыларын шаңнаарының
дугайында

гетика талазы-биле ачы-хавыяазы чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш еспубликаның алдарлыг ажыл-» хүндүлүг атты бухгалтер Нина на Чаш-оолга тыпсыр.

гетика талазы-биле чедиишкиннери хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы ва Республиканың Чазааның Дар-ң Хүндүлел бижии-биле дежурный Филипп Константинович Чебо-шаңнаар.

ил хоорай
чылдың декабрь 17
4.

ва Республиканың Чазак
ының Хүндүлел бижии-биле
Монгушту, В.Б. Шыырапты
аңнаарының дугайында

гетика талазы-биле чедиишкиннери өй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш спубликаның Чазааның Даргазы-дүлел бижии-биле шаңнаары болза:
а Калин-ооловна Монгуш — «Чеди-о» ААН-ның инженери;
ор Байыр-оолович Шыырап — «Че-епло» ААН-ның ээлчег начальниги.

ил хоорай
чылдың декабрь 17
5.

туң чогаадылга бажыңының
зилеп тургустунганының 60
ыл оюн-биле холбаштыр
спубликаның чоннуң уран
ылгазы болгаш хостуг үези»
е албан чериниң ажылдакчы-
н шаңнаарының дугайында

5 херээн сайзырадырынга болгаш дарда ак сеткилдиг ажылы дээш еспубликаның Чазааның Даргазы-ндүлел бижии-биле организас-ана-г болгаш методиктиг ажыл-чорудул-зиниң клуб албан черлериниң талазы-ециализи Нелля Сүге-Маадыровна кти шаңнаар.

яктарның хостуг үезин организас-екке чедиишкиннери дээш Тыва Рес-каның Чазааның Даргазының ел бижии-биле культура-хостуг үе ниң аныяктарның хостуг үезин орга-ар талазы-биле специализи Эрес ич Аптыыны шаңнаар.

ыл хоорай
9 чылдың декабрь 18
96.

Тыва Республиканың
лгараңгай күш-ажыл дээш»
далы-биле О.О. Бартанны
аңнаарының дугайында

-культура болгаш спорт талазы-биле дарда ак сеткилдиг ажылы, чурттак-ртузунга амыдыралдың кадык хеви-пагандалаары, аныяк салгалды кижи-нге чедиишкиннери дээш Тыва Рес-каның «Шылгараңгай күш-ажыл медалы-биле спорттуң хоочуну Ой-дарович Бартанны шаңнаар.

ыл хоорай
9 чылдың декабрь 18
97.

Тыва Республиканың
лгараңгай күш-ажыл дээш»
далы-биле К.С. Биилдейни
аңнаарының дугайында

-культура болгаш спорт талазы-биле дарда ак сеткилдиг ажылы, чурттак-ртузунга амыдыралдың кадык хеви-пагандалаары, аныяк салгалды кижи-нге чедиишкиннери дээш Тыва Рес-каның «Шылгараңгай күш-ажыл медалы-биле спорттуң хоочуну Сендип Биилдейни шаңнаар.

ыл хоорай
9 чылдың декабрь 18
98.

Тыва Республиканың
лгараңгай күш-ажыл дээш»
далы-биле М.С. Ооржакты
шаңнаарының дугайында

Күш-культура болгаш спорт талазы-биле хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы, чурттакчы чон ортузунга амыдыралдың кадык хевирин пропагандалаары, аныяк салгалды кижизидеринге чедиишкиннери дээш **Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы**-биле спорттуң хоочуну **Марталай Санаевич Ооржакты** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 18
№299.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының Хүндүлел бижии-биле В.Л. Каблукованы шаңнаарының дугайында

Энергетика талазы-биле күш-ажылчы чедиишкиннери болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш **Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии**-биле «Тываэнерго» ААН-ның бүдүрүлге контролю болгаш күш-ажыл камгалалы департаментизиниң начальнигиниң оралакчызы **Валентина Андреевна Каблукованы** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 18
№300.

«Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты Л.Л. Саржат-оолга тыпсырының дугайында

Культура болгаш уран чүүл талазы-биле чедиишкиннери дээш **«Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты** хөгжүмчү, композитор, «Амыр-Санаа» бөлүүнүң удуртукчузу **Александр Алексеевич Саржат-оолга** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 18
№301.

«Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты М.Г. Кууларга тыпсырының дугайында

Культура болгаш уран чүүл талазы-биле чедиишкиннери дээш **«Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты** ыраажы **Мерген Германович Кууларга** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 18
№302.

Тыва Республиканың күрүне шаңналдары-биле шаңнаарының дугайында

Хамааты камгалал, чурттакчы чонну болгаш девискээрни онза байдалдардан камгалаар болгаш Тыва Республиканың суглаарынга кижилерниң амы-тынын камгалаар талазы-биле ачы-хавыяазы дээш **«Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты** Тыва Республиканың ХК болгаш ОБ-ниң хүн бүрү эргелеп-башкарылга килдизиниң начальнигиниң оралакчызы — Тыва Республиканың ХК болгаш ОБ агентилелиниң хоорай даштында курлавыр эргелеп-башкарылга пунктузунуң начальниги **Владимир Григорьевич Морозовка** тыпсыр.

Хамааты камгалал, чурттакчы чонну болгаш девискээрни онза байдалдардан камгалаар болгаш Тыва Республиканың суглаарынга кижилерниң амы-тынын камгалаар талазы-биле чедиишкиннери дээш **Тыва Республиканың Чазак Даргазының Хүндүлел бижии**-биле Тыва Республиканың ХК болгаш ОБ агентилелиниң сугларга камгалал эргелелиниң төп камгалал станциязының оперативтиг дежурныйы **Шолбан Бичелович Ховалыгны** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 18
№303.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Б.М. Кууларга тыпсырының дугайында

Он бир уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Бичиикыс Модуй-ооловна Кууларга** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№305.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты С.С. Салчакка тыпсырының дугайында

Он уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Серенмаа Салчаковна Салчакка** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№306.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты О.Т.Шара-Хөөге тыпсырының дугайында

Он бир уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Оюмаа Танзырыновна Шара-Хөөге** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№307.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Х-С.К. Бегзиге тыпсырының дугайында

Он уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Херел-Сая Кежиковна Бегзиге** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№308.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Д.О. Донгакка тыпсырының дугайында

Он уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Дыртык Оолдаковна Донгакка** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№309.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Д.М. Мунага тыпсырының дугайында

Он уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Дадар Малчыновна Мунага** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№310.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты М.Т-С. Ооржакка тыпсырының дугайында

Он уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Мария Там-Сераэевна Ооржакка** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№311.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты З.Д. Оюнга тыпсырының дугайында

Он уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Зинаида Дамбыжаевна Оюнга** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№312.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты С.С. Сарыгларга тыпсырының дугайында

Он бир уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Светлана Санчыевна Сарыгларга** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№313.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Ш.Б.Кууларга тыпсырының дугайында

Он уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Шончалай Байыровна Кууларга** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№314.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Ч.М. Монгушка тыпсырының дугайында

Он уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткен база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Чучунай Мандыпайевна Монгушка** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№315.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Н.С. Монгушка тыпсырының дугайында

Он уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Ноябрь Самдановна Монгушка** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№316.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Д.Ш. Ооржакка тыпсырының дугайында

Он ийи уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Делинмаа Шагдыровна Ооржакка** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№317.

«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Ш.А. Салчакка тыпсырының дугайында

Он уругну божаан болгаш төлептиг кижизиткени база өг-бүле чаңчылдарын камгалап арттырганы дээш **«Тыва Республиканың Маадыр-иези» хүндүлүг атты Шука Арапчаевна Салчакка** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 25
№318.

Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажылы дээш» медалы-биле А.С. Санчатты шаңнаарының дугайында

Тыва Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезинге салыышкыны болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш **Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажылы дээш» медалы**-биле Тыва Республиканың тудуг, чуртталга болгаш коммунал ажыл-агыйы сайыдының бирги оралакчызы **Александр Санданович Санчатты** шаңнаар.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 28
№319.

«Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты Р.В. Тюлюшке тыпсырының дугайында

Тываның музыка фольклорун сайзырадырынга ачы-хавыяазы дээш **«Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты** ыраажы, хөөмейжи, «Хүн-Хүртү» фольклор бөлүүнүң хөгжүмчүзү **Радик Викторович Тюлюшке** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 31
№326.

«Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты А.А. Сарыгларга тыпсырының дугайында

Тываның музыка фольклорун сайзырадырынга ачы-хавыяазы дээш **«Тыва Республиканың алдарлыг артизи» хүндүлүг атты** ыраажы, хөөмейжи, «Хүн-Хүртү» фольклор бөлүүнүң перкуссионизи, барабанщиги **Алексей Аңгыр-оолович Сарыгларга** тыпсыр.

Кызыл хоорай
2009 чылдың декабрь 31
№327.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ

«Тыва Республиканың Чазааның дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 10 база 11 чүүлдеринге өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың октябрь 21-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чүүлдүг деп көрген

1 чүүл

2003 чылдың декабрь 31-де № 95 УХ-I «Тыва Республиканың Чазааның дугайында» («Тувинская правда», 2004 чылдың февраль 20-де, декабрь 7-де; 2009 чылдың июль 30-де; «Шын», 2004 чылдың март 3-те; 2009 чылдың июль 23-те) Тыва Республиканың Конституция хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 10-гу чүүлде:

а) адын дараазында эдилге-биле бижиир:

«10 чүүл. Тыва Республиканың Чазааның кежигүннериниң, оларның өөнүң иштиниң база назы четпээн уругларының орулгаларының болгаш эт-хөреңгизиниң дугайында медээлер»;

б) «алган болгаш үндүрүг онаарының объектилери болуп турар орулгаларының, үнелиг саазыннарының дугайында, а ол ышкаш оларның өнчү эргезинде турар үндүрүг онаарының объектизи болур эт-хөреңгизиниң дугайында медээлерни» деп сөстерни «үндүрүг онаарының объектилери болуп турар орулгаларының, үнелиг саазыннарының база оларга, оларның өөнүң иштинге болгаш назы четпээн уругларынга өнчү эргезинде турар өске-даа эт-хөреңгизиниң дугайында, а ол ышкаш боттарының эт-хөреңги шынарлыг хүлээлгелериниң болгаш өөнүң иштиниң база назы четпээн уругларының эт-хөреңги шынарлыг хүлээлгелериниң дугайында медээлерни» деп сөстер-биле солуур;

2) 11-ги чүүлдү дараазында эдилге-биле бижиир:

«11 чүүл. Тыва Республиканың Чазааның составынга турары-биле холбашкан кызыгаарлаашкыннар

Тыва Республиканың Чазааның кежигүннери:

1) Федерация Чөвүлелиниң кежигүннери, Күрүне Думазының депутаттары, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының депутаттары болгаш тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг органнарының депутаттары болур эргези чок;

2) күрүне эрге-чагырга органнарынга болгаш тус чер бот-башкарылга органнарынга өске-даа албан-дужаалдарны ээлеп ажылдавас;

3) боду азы бүзүреттирген кижилерин таварыштыр сайгарлыкчы ажыл-чорудулганы кылыр, ооң иштинде ооң организастыг-хоойлу-дүрүм хевиринден хамаарылга чокка ажыл-агыйжы субъектини эргелеп-башкарарынга киржир эргези чок болур. Тыва Республиканың Чазааның кежигүннери бодунуң Тыва Республиканың Чазааның составынга турар үезинде коммерция организацияларының эге капиталында оларның өнчүзүнде турар үлүүн (акцияларының пакеттерин) федералдыг хоойлу-биле тургускан чурум езугаар күрүне магадылалынга бүзүредилге эргелелинче дамчыдып бээр хүлээлгелиг;

4) башкылаашкын, эртем болгаш өске-даа чогаадыкчы ажыл-чорудулгадан аңгыда, өске төлевирлиг ажыл-чорудулга кылыр эргези чок болур. Ооң-биле кады башкылаашкын, эртем болгаш өске-даа чогаадыкчы ажыл-чорудулганы чүгле даштыкы күрүнелерниң, делегей чергелиг болгаш даштыкы организацияларның, даштыкы хамаатыларның база хамаатыы эрге чок кижилерниң акша-хөреңгизинден, бир эвес өске чүүл Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле, Россия Федерациязының делегей чергелиг керээлери-биле азы күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарының даштыкы күрүнелерниң күрүне органнары-биле, делегей чергелиг болгаш даштыкы организациялар-биле дугуржулгалары-биле көрдүнмээн болза, акшаландырган боол болбас;

5) күрүне эрге-чагырга органнарынга үшкү кижилерниң херектериниң талазы-биле бүзүреттирген кижилер азы төлээлекчилер боол болбас;

6) чүгле албан ажылынга бердинген медээни, материал-техниктиг, саң-хөө болгаш информастыг хандырылганың чепсек-херекселдерин албан ажылындан өске сорулгаларга ажыглаар эргези чок;

7) парлаан чүүлдер база чугаалаан сөстер дээш, Тыва Республиканың Чазааның кежигүнү кылдыр гонорар алыр эргези чок;

8) боттарының бүрүн эргелерин боттандырары-биле холбаштыр хамаатылардан болгаш юридиктиг эргелиг черлерден федералдыг хоойлужудулга-биле көрдүнмээн чээлилер, белектер, акша болгаш өске-даа шаңналдар, ооң иштинде дузалар, оюн-тоглаалыг хөглээшкиннер болгаш дыштанылгалар төлевири албас;

9) Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чөпшээрели чокка хүндүлүг база тускай аттар, шаңналдар болгаш даштыкы күрүнелерниң өске-даа ылгавыр демдектерин хүлээп албас;

10) Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга, Россия Федерациязының делегей чергелиг керээлеринге дүүштүр азы күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарының даштыкы күрүнелерниң федералдыг органнары-биле, делегей чергелиг болгаш даштыкы организациялар-биле удур-дедир үндезинге дугуржулга езугаар боттандырып турары ажыл-агыйжы сургакчылаашкыннардан аңгыда, хамаатыларның болгаш юридиктиг эргелиг черлерниң акша-хөреңгизи-биле Россия Федерациязының кызыгаарындан дашкаар ажыл-агыйжы сургакчылаашкыннаржe чорупболбас;

11) башкарылга органнарының, ажаал-тежээл азы хайгаарал чөвүлелдериниң, өске-даа даштыкы коммерция эвес чазактың болбайн турар организацияларның база Россия Федерациязының девискээринде ажылдап турар оларның өске-даа структурлуг кезектериниң органнарының составынче, бир эвес Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле, Россия Федерациязының делегей чергелиг керээлери-биле азы күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарының даштыкы күрүнелерниң күрүне органнары-биле, делегей чергелиг база даштыкы организациялар-биле удур-дедир үндезинге дугуржулга езугаар өске чүүл көрдүнмээн болза, кирер эргези чок.».

2 чүүл

Бо Конституция хоойлузу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1605 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Нотариат дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың октябрь 21-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чүүлдүг деп көрген

1 чүүл

1994 чылдың ноябрь 2-де № 149 «Нотариат дугайында» («Тувинская правда», 1995 чылдың январь 1-де; 1996 чылдың июль 10-да; 1998 чылдың октябрь 10-да; 2001 чылдың май 8-те, май 17-де, июнь 19-та; 2004 чылдың апрель 12-де, декабрь 31-де; 2006 чылдың апрель 20-де; 2007 чылдың июнь 28-те; 2008 чылдың январь 25-те; Тыва Республиканың хоойлужудулга чыындызы, 2001 чыл, № 2, 221 чүүл; «Шын», 2004 чылдың апрель 14-те, декабрь 31-де; 2006 чылдың апрель 20-де; 2008 чылдың май 22-де) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 5-ки чүүлдүң үшкү кезээн дараазында эдилге-биле бижиир:

«Кылдынган нотариалдыг ажыл-чорудулгалар дугайында медээлерни (документилерни) ол ажылдар кымның адындан азы даалгазы-биле кылдынган болдур, чүгле ол кижилерге берип болур.»;

2) 12-ги чүүлдүң ийиги кезээнде «тодарадыр» деп сөстүң мурнунга «Тыва Республиканың Чазаа» деп сөстерни немээр;

3) 13-кү чүүлдүң бирги кезээн дараазында эдилге-биле бижиир:

«Тыва Республиканың девискээриниң кызыгаарларынга нотариалдыг округтарның хемчээлин Тыва Республиканың Чазаа тодарадыр.»;

4) 17-ги чүүлдү дараазында эдилге-биле бижиир:

«17 чүүл. Нотариустуң харыысалгазы

Хуу практика-биле ажылдап турар нотариус Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга чөрүшкек нотариалдыг ажыл-чорудулга кылганының азы нотариалдыг ажыл-чорудулга кылырындан дүрүм чок ойталааның түңнелинде, хамаатының азы юридиктиг эргелиг черниң эт-хөреңгизинге чедирген когаралы, ол ышкаш кылдынган нотариалдыг ажыл-чорудулгалар дугайында медээлерни сөглээри дээш долу эт-хөреңги харыысалгалыг болур.

Когаралдың орнун тургузарын хуу практика-биле ажылдап турар нотариустуң хамааты харыысалгазының чарган камгаладылга керээзи-биле камгаладылга орнундан боттандырар, а ол четпес болза – камгаладылга орну биле когаралдың херек кырында хемчээлиниң аразында ылгалының иштинде ындыг нотариустуң эт-хөреңгизинден боттандырар. Нотариустуң сагыштыы-биле чедирген эт-хөреңгиге когаралын чүгле ооң бодунга хамааржыр эт-хөреңгизи-биле тургузар.

Хуу практика-биле ажылдап турар нотариус Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга чөрүшкек ажыл-чорудулгаларны кылган таварылгада, ооң ажыл-чорудулгазын бо Хоойлунуң 7 эгеде айыткан албан-дужаалдыг кижилерниң азы органнарның киргени-биле суд-биле соксадып болур.

Күрүнениң нотариалдыг конторазында ажылдап турар нотариус Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга чөрүшкек ажыл-чорудулганы кылган таварылгада, хоойлу-биле доктааткан чурум езугаар харыысалгалыг болур.

Үндүрүглер болгаш чыылдалар дугайында хоойлужудулга-биле көрдүнген медээлерни үндүрүг органынга киирип бербээн азы өй-шаанда эвес киирген таварылгада, нотариус Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр суд чуруму-биле харыысалгага онаажып болур.»;

5) 18-ки чүүлдү дараазында эдилге-биле бижиир:

«18 чүүл. Хуу практика-биле ажылдап турар нотариустуң ажыл-чорудулгазының камгаладылгазы

Хуу практика-биле ажылдап турар нотариус нотариалдыг ажыл-чорудулганы боттандырып тура, нотариустуң хамааты харыысалгазының камгаладылга керээзин азы керээлерин чарар хүлээлгелиг. Нотариус камгаладылга керээзин чарып албайн бодунуң хүлээлгелерин күүседир азы нотариалдыг ажыл-чорудулгалар кылыр эргези чок.

Хамааты харыысалгазының камгаладылга керээзиниң талазы-биле камгаладылга объектизи болза, хуу практика-биле ажылдап турар нотариустуң нотариалдыг ажыл-чорудулга кылып бээри-биле хамаатыга азы юридиктиг эргелиг черге база (азы) үш дугаар кижилерге нотариалдыг ажыл-чорудулганы кылып турда, эт-хөреңгиге когарал чедиргениниң хараазындан тыптыр хүлээлгелер айыылы-биле холбашкан эт-хөреңги сонуургалдары болур.

Нотариустуң хамааты харыысалгазының камгаладылга керээзиниң талазы-биле камгаладылга таварылгазы болза, хоойлу езугаар күштүг болуп кирген суд шиитпири-биле тургускан азы камгаладылга кылган кижиниң, хуу практика-биле ажылдап турар нотариустуң Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга чөрүшкек нотариалдыг ажыл-чорудулга кылганының, азы нотариустуң доктаалы-биле бадыткаан нотариалдыг ажыл-чорудулга кылырындан дүрүм чок ойталааның, а ол ышкаш нотариалдыг ажыл-чорудулга кылганының дугайында медээлерни чарлааның түңнелинде, хамаатыга азы юридиктиг эргелиг черге эт-хөреңги когаралын чедирген деп санаан фактызы болур.

Нотариустуң хамааты харыысалгазының камгаладылга керээзин бир чылдан эвээш эвес хуусаада, ол керээниң күштүг болуп турар үезинде эт-хөреңгиге чедирген когаралдың орнун тургузарының негелдези-биле, эт-хөреңги камгаладылгазының керээлеринге Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле тургускан негелдениң үргүлчүлээр хуусаазының дургузунда чарар. Керээ, ол ышкаш, ындыг когаралдың орнун тургузарын көрүп болур. Керээ, бир эвес Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле өске чүүл көрдүнмээн болза, камгаладыкчының бир дугаар камгаладылга дадывырын төлээн үеден эгелеп күштүг болуп кирер.

Нотариустуң хамааты харыысалгазының
камгаладылга керээзи-биле кам
тарифтерин нотариустуң камгал
кылып турар кижи, нотариустуң х
тывылдырар айыылының чада
иштинде нотариалдыг ажыл-чо
кылыры-биле нотариустуң ажыл
дуржулгазынга салдар чедирер
ны база үш дугаар кижилерге ч
хөреңги когаралының орнун тур
зы-биле нотариустуң хүлээлгези т
таварылгаларын барымдаалап, т

Бир эвес бо чүүл-биле өске
дүнмээн болза, нотариустуң хама
салгазының камгаладылга кер
камгаладылга түңүнүң хемчээли д
таварылгалардан эвээш болбас

1) хоорай хевирлиг суурда н
конторазы бар нотариустуң хама
салгазының камгаладылга кер
1 500 000 рубльден;

2) көдээ суурда нотариалдыг
бар нотариустуң хамааты харыыс
камгаладылга керээзи-биле
рубльден.

Нотариустуң хамааты харыыс
өске-даа камгаладылга негелде
Федерациязының хоойлужудулга
камгаладылга кылыр кижиниң аз
дылга кылыр кижилер каттыжыы
бадылааны камгаладылга дүр
дүүштүр талаларның дугуржулга
тодарадыр.

Камгаладылга орнун боттуг ч
когаралдың хемчээли-биле, ын
камгаладылга түңүнүң иштинге бо

Тыва Республиканың Нотари
латазы нотариустарның – Тыва Р
ның Нотариалдыг палатазының
риниң эт-хөреңги харыысалгазын
сорулгалар-биле нотариустарны
Республиканың Нотариалдыг па
кежигүннериниң нотариуска –
публиканың Нотариалдыг пал
кежигүн бүрүзүнге, 500 000 рубл
эвес кылдыр бодап тодарадыр кам
түңүнге, камгаладылга харыыс
керээзин чарар эргелиг.

Бир эвес Тыва Республиканың
дыг палатазының камгаладып к
риалдыг ажыл-чорудулганы кылы
дугаар кижилерге когарал чедир
тывылдырар хүлээлгелер талаз
рыысалга айыылы бар таварылга
чергелиг суурда нотариалдыг конт
нотариустуң чарар хамааты хары
ның камгаладылга керээзи-биле
дылга түңү 1 000 000 рубльден эвэ
суурда нотариалдыг конторазы
риустуң – 500 000 рубльден эв
болбас.

Нотариустарның – Нотариалд
кежигүннериниң камгаладылга ха
зының керээзи-биле камгалады
төлээрин, нотариустуң хамааты ха
зының камгаладылга керээзи-бил
дылганың орнун тургузары четп
таварылгада, чорудар.

Тыва Республиканың девиск
чүүлдүң негелделерин нотариуст
гыыры дээш контрольду Тыва
каның Нотариалдыг палатазы ботта

6) 55-ки чүүлдү дараазында эд
бижиир:

«55 чүүл. Дугуржулгаларны
илереткен документилерниң эк
ларының саны

Нотариалдыг чурум езугаар
дугуржулгаларның утказын илере
ментилерниң экземплярларын
нотариалдыг ажыл-чорудулганы
дээш айтырыг тургускан кижилер т
ынчалза-даа дугуржулгада кирж
талаларның саныңдан көвүдевес.
болза, арттырып каан чагыгны б
хөреңги долаазының, чуртталга
тударының, чуртталга бажыңын бо
даа шимчевес хөреңгини хавыра
гайында керээлерни, база ол ышк
жулганың утказы кызыгаарлаттынг
салгалыг ниитилелдиң эге капиталы
азы үлүүнүң кезээн дамчыдарының
да илередип турар болза, докуме
нотариуска ийи экземплярдан эвэ
киирер, оларның бирээзи нотариа
тораның херектер эмгелелинге ар

Нотариалдыг ажыл-чорудулга
ны дээш айтырыг тургускан кижи
биле нотариус айыткан документил
экземплярын шыгжаары-биле хүлэ

7) 69-ку чүүлдүң 1-ги пунктузу
өске-даа шимчевес эт-хөреңги» д
ни ап каалтар;

8) 83-кү чүүлге дараазында утка
кезекти немээр:

«Долаа берикчизи салган эт-
зинге акша тыртар дугайында дугу

н таварылгада, судтан дашкаар чу-
нотариус долаа дугайында керээге
и бижикти кылыр, бир эвес долаа
нуң эргези долаа орнунга арттыр-
биле шынзыттынган болза, күү-
бижикти долаа орнунга арттырган
ылыр.»;
ку чүүлдү дараазында эдилге-биле

үүл. Өре тыртарын маргыш чок чу-
чорудар документилерниң даңзызы
дикчи бижиктерге үндезилеп, өре
маргыш чок чурум-биле кылыр до-
ерниң даңзызын, нотариат дугайын-
я Федерациязының Хоойлужудулга
ериниң 90 чүүлүнүң ийиги кезээ-биле
ен таварылгадан аңгыда, Россия
иязының Чазаа тургузар.
ген документилерниң бодун долаа
унга эгидер. Өре санажылгазын,
с эт-хөреңгиге эргениң Чаңгыс аай
реестринден ушта бижилгелерни
рның-биле дугуржулгаларны, салган
гиниң өртээниң дугайында отчетту
удукчузунуң эге садар өртээ кыл-
гарарының өртээ) долаа дугайында
айыткан, долаага салган чүүлдүң
хемчээлин тургузарының дугайын-
ириишкини), ол ышкаш өске-даа
документилерниң нотариат талазы-
нзыткан хоолгаларын нотариалдыг
ларның херектеринге шыгжаар.»;
-ки чүүлдү дараазында эдилге-биле

үүл. Күүседикчи бижикти кылыры-
лдези
едикчи бижикти кылырын, бир эвес:
рген документилер негелде киирген
мурнунга өрелиг кижиниң өрезиниң
е харыысалгазының маргыш чогун
п турар;
гелде эргезиниң тыптып келген хү-
гелээш, үш чылдан хөй эвес, а бүдү-
р, албан черлери, организациялар
а хамаарылгалар-биле холбаштыр,
дан хөй эвес үе эрткен болза.
эвес күүседикчи бижик-биле бээр
де Россия Федерациязының хоой-
лгазы-биле үр болганының өске

хуусаазын тургускан болза, күүседикчи бижикти ол хуусааның иштинде бээр.

Долаа азы долаа орнунга арттырган чүүлдүң керээзинге күүседикчи бижикти кылып турда, нотариус долаа керээзинде айыткан адресче чогуур дыңнадыышкынны чорудуп, долаа берикчизинге күүседикчи бижикти дараазында кылырының дугайында медээлээр болгаш долаа берикчизинге айыткан дыңнадыгны алган хүнүнден тура, удур санал киирер билдириишкинге чеди хонук хуусааны бээр ужурлуг.

Долаа берикчизиниң удур саналы чок болганда, бир эвес киирген документилерде азы нотариуста бар өске-даа медээлерде өске утка илереттинмейн турар болза, долаа тудукчузунуң негелдезин маргыш чок деп санаар.

Долаа берикчизиниң удур саналы кирген таварылгада, нотариус долаа тудукчузунуң негелделеринге хамаарыштыр маргыш чогунуң демдектери барынга ооң барымдааларын үнелеп көөр.

Маргыш чогунуң демдектери чок турда, нотариус күүседикчи бижикти кылырындан ойталаар.

Күүседикчи бижикти кылган соонда, долаа берикчизинге ол документиниң нотариат талазы-биле шынзыдып каан хоолгазын чорудуп бээр.»;

11) 86-гы чүүлге дараазында утказыг ийиги кезекти немээр:

«Долаага салган эт-хөреңгиге торгаал тыртарының дугайында күүседикчи бижикке, ол ышкаш, торгаал тыртары-биле көрдүнген долаага салган эт-хөреңгиниң айтыышкыны база ындыг эт-хөреңгиниң эге садар өртээ турар ужурлуг.».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1609 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

...ыва Республиканың чамдык хоойлужудулга актыларынга өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың октябрь 21-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чүүлдүг деп көрген

...үл
чылдың ноябрь 30-де № 374 «Улустуң
евер ус-тывыштарының дугайында»
ская правда», 2000 чылдың январь 13-
чылдың ноябрь 6-да; 2005 чылдың
е) Тыва Республиканың Хоойлузунуң
үүлүнүң 2-ги кезээниң адаккы «б»
ун күжүн чидирген деп санаар.

...үл
4 чылдың июнь 3-те № 631 УХ-I «Тыва
ликага ипотекалыг чурттаар оран-
лизин сайзырадырының дугайында»
ская правда», 2004 чылдың июнь 16-
ябрь 16-да) Тыва Республиканың
зунуң 11-ги чүүлүнге дараазында өске-
рни киирер:
ги кезээниң 3-кү пунктузун күжүн
н деп санаар;
2-ги кезээниң 4-кү пунктузунда
дап кылыр» деп сөстерниң соонга
лаар» деп сөстү немээр.

...үл
4 чылдың декабрь 29-та № 1117 УХ-I
еспубликага радиациялыг айыыл чок
угайында» («Тувинская правда», 2004
декабрь 31-де) Тыва Республиканың
зунуң 6-гы чүүлүнүң 1-ги кезээнге
кчи эрге-чагырга органнары» деп
ни «Чазаа» деп сөс-биле солуп,
лгени киирер.

...үл
6 чылдың июнь 23-те № 1741 УХ-I
Республикага хоорай тудуушкунунуң
орудулгазының дугайында» («Тувин-
авда», 2006 чылдың август 2-де; 2007
июнь 16-да, август 2-де; 2008 чылдың
31-де; 2009 чылдың июнь 6-да; «Шын»,
ылдың июнь 5-те, август 23-те; 2009
июнь 9-та) Тыва Республиканың
зунуң 5-ки чүүлүнүң 2-ги пунктузунга
дап кылыры» деп сөстерниң соонга

«, бадылаары» деп сөстү немеп, өскерилгени киирер.

5 чүүл

2002 чылдың май 28-те № 1401 «Тыва Республиканың күрүне өрезиниң дугайында» («Тувинская правда», 2002 чылдың июнь 4-те; 2008 чылдың апрель 8-те; «Шын», 2008 чылдың апрель 8-те) Тыва Республиканың Хоойлузунуң 11-ги чүүлүнүң 2-ги кезээнге, ону дараазында эдилге-биле бижип, өскерилгени киирер:

«2. Тыва Республиканың күрүне өрезин демдеглээр дептеринче Тыва Республиканың күрүнениң бүгү-ле үлегерлеп алган чүүлдериниң талазы-биле (магадылалдарны кииргени-биле) Тыва Республиканың өре төлээр хүлээлгелериниң хемчээлиниң дугайында, айыттынган хүлээлгелерни долузубиле азы чамдыызының күүселдезиниң дугайында медээлерни болгаш Тыва Республиканың Чазааның тургузары өске-даа медээни киирер.».

6 чүүл

2007 чылдың июнь 18-те № 199 УХ-II «Тыва Республикада муниципалдыг соңгулда албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң болгаш муниципалдыг албанның муниципалдыг албан-хаакчыларының акша-шалыңының эң ындыкы нормативтериниң дугайында» («Тувинская правда», 2007 чылдың июнь 28-те; «Шын», 2007 чылдың июль 5-те) Тыва Республиканың Хоойлузун күжүн чидирген деп санаар.

7 чүүл

Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1611 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

...ү-россияның көдээ ажыл-агый чизезин эрттиририн белеткээр талазы-биле күрүнениң чамдык бүрүн эргелерин Тыва ...еспубликаның муниципалдыг тургузугларының тус чер бот-башкарылга органнарынга дамчыдып бээр дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 6 чүүлүнге өскерилге киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың октябрь 21-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чүүлдүг деп көрген

1 чүүл

2006 чылдың июнь 2-де № 1842 УХ-I «Бүгү-россияның көдээ ажыл-агый чизезин эрттиририн белеткээр талазы-биле күрүнениң чамдык бүрүн эргелерин Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының тус чер бот-башкарылга органнарынга дамчыдып бээр дугайында» («Шын», 2006 чылдың июнь 8-те) Тыва Республиканың Хоойлузунуң 6 чүүлүнге, дараазында утказыг ийиги абзацты немээри-биле, өскерилгени киирер:

«Күрүнениң чамдык бүрүн эргелерин боттандырары-биле тус чер бюджеттеринге бээри субвенцияларның хуваалдазын күүсекчи эрге-чагырганың көдээ ажыл-агый чизезин эрттирери дээш харыысалгалыг федералдыг органының бадылааны, Бүгү-россияның көдээ ажыл-агый чизезин белеткээр болгаш эрттирер талазы-биле Россия Федерациязының субъектилериниң күрүне эрге-чагырга органнарының бүрүн эргелерин боттандырары-биле Россия Федерациязының субъектилериниң аразынга компенсацияларның Федералдыг фондузундан субвенцияларны хуваарының методиказынга дүүштүр боттандырар.».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай
№ 1613 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Тыва Республикада муниципалдыг нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларының регистриниң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың октябрь 21-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чүүлдүг деп көрген

1 чүүл

2008 чылдың июль 7-де № 683 УХ-II «Тыва Республикада муниципалдыг нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларының регистриниң дугайында» («Тувинская правда», 2008 чылдың август 21-де, декабрь 4-те; «Шын», 2008 чылдың сентябрь 2-де, декабрь 9-та) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1-ги чүүлдүң ийиги абзазынга «Тыва Республиканың муниципалдыг тургузуунуң уставынга» деп сөстерни немээр;

2) 2-ги чүүлде:

а) 1-ги кезээнге:

бирги абзацты дараазында эдилге-биле бижиир:

«1. Бо Хоойлунуң сорулгазынга ыяап-ла регистрже киирер ужурлуг муниципалдыг нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын тус чер ужур-утказыг айтырыглар талазы-биле азы федералдыг хоойлулар-биле болгаш Тыва Республиканың хоойлулары-биле тус чер бот-башкарылга органнарынга дамчыдып берген күрүнениң чамдык бүрүн эргелерин боттандырар айтырыглар талазы-биле, муниципалдыг тургузугнуң чурттакчыларының дорт-ла, тус чер бот-башкарылга органының база (азы) тус чер бот-башкарылгазының албан-дужаалдыг кижизиниң хүлээп алганы, документ езугаар долдуртунган, муниципалдыг тургузугнуң девискээринге күүседири албан, ниитиге албан дүрүмнерни тургузуп, азы болза өскертип турар дараазында шиитпирлер деп билип алыр:»;

4-кү пунктуда «, баштыңының» деп сөстү ап кааптар;

б) 3-кү кезээн дараазында эдилге-биле бижиир;

«3. Немелде медээлерге дараазында чүүлдер хамааржыр:

Тыва Республикага муниципалдыг нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларының регистрин башкарар талазы-биле Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының төлээлеттирген органының дараазында муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларынга эксперт түңнелдери;

муниципалдыг актыларга хамаарыштыр хүлээп алган (судка сагындырыглар, удурланыышкыннар база билдириишкиннер) прокурор хемчег алыышкыннарының актылары;

ниити юрисдикцияның федералдыг судтарының шиитпирлери, доктаалдары база тодарадылгалары;

федералдыг арбитраж судтарының шиитпирлери, доктаалдары база тодарадылгалары;

муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларының Тыва Республиканың Конституциязынга дүгжүп турарының хыналдазының дугайында херектер талазы-биле Тыва Республиканың Конституция судунуң шиитпирлери болгаш доктаалдары;

монополияга удур органнарның бижимел айтыышкыннары;

федералдыг хоойлунуң азы Тыва Республиканың хоойлузунуң үндезининге дамчыдып берген чамдык күрүне бүрүн эргелерин тус чер бот-башкарылга органнарының боттандырарын таарыштырар кезээнге, муниципалдыг актыларны күш чок болдурарының азы түр када соксадырының дугайында күрүне эрге-чагыргазының органнарының актылары;

прокуратура органнарындан, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының органнарындан, тус чер бот-башкарылга органнарындан болгаш өске-даа күрүне органнарындан кирер чагаалар, өске-даа медээлер.»;

3) 3-кү чүүлдүң 3-5 кезектерин дараазында эдилге-биле бижиир;

«3. Тус чер бот-башкарылга органнарының болгаш оларның албан-дужаалдыг кижилериниң муниципалдыг тургузугнуң уставтары-биле көрдүнген муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларын ай төнген соонда, беш ажыл хүнүнүң дургузунда, муниципалдыг тургузугнуң баштыңы саазынга, база ол ышкаш электроннуг хевирге төлээлеттирген органче киирер.

4. Муниципалдыг районнарның тус чер бот-башкарылгазының органнары муниципалдыг районче кирип турар суурлардан, регистрни башкарарынга эргежок чугула медээлерниң чыылдазын, федералдыг хоойлуга база Тыва Республиканың хоойлузунга дүүштүр боттандырар.

5. Муниципалдыг тургузугларның баштыңнары регистрже киирери-биле чорудар сан-медээлерниң бүдүн бүрүнүн болгаш шынныын хандырар.»;

4) 4-кү чүүлдү дараазында эдилге-биле бижиир:

«4 чүүл. Регистрни башкарып чорудар талазы-биле ажылды организастаары

1. Регистрже киирери-биле төлээлеттирген органче кирип турар муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларын, оларның юридиктиг эдилгезиниң соонда, ынчалза-даа оларны кирген документилерниң демдеглелин кылыр журналга бүрүткээн хүнүнден эгелээш, 30 ажыл хүнүнден орайтатпайн, регистрже киирер. Муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларын, юридиктиг экспертиза эрттиргениниң түңнелдеринден хамаарылга чокка, регистрже киирер.

2. Регистрни башкарып чорударынга кирер чүүлдер:

1) муниципалдыг хоойлу-дүрүм актызының юридиктиг эдилгези;

2) муниципалдыг хоойлу-дүрүм актызының реквизиттерин киирери база ооң регистрация кылган номерин тургузары;

3) электроннуг хевирге муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларының сөзүглелдерин тургузары;

4) муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларының Россия Федерациязының Конституциязынга, федералдыг хоойлужудулгага, Тыва Республиканың Конституциязынга, Тыва Республиканың хоойлужудулгазынга база Тыва Республиканың муниципалдыг тургузуунуң уставынга дүгжүп турарынга хамаарыштыр юридиктиг экспертизаны чорудары;

5) немелде сан-медээлерни ажылдап кылыры, оларның сөзүглелин электроннуг хевирге тургузары;

6) регистрниң медээлер баазазын онза чугула байдалга тудары;

7) юридиктиг экспертиза түңнелдериниң дугайында медээлерни регистрже киирери;

8) муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларының федералдыг регистринче чаартылгаларны чорудары кирер.

3. Россия Федерациязының Юстиция яамызында бүрүткеттирген муниципалдыг тургузугларның уставының дугайында медээлерни, регистрже киирери-биле, башкарылгазын Россия Федерациязының Юстиция яамызы боттандырып турар муниципалдыг тургузугларның уставтарының реестринден, кожар чагаа-биле электроннуг хевирге дамчыдар.

4. Документ хевиринге регистрниң үндезини архив фондузу болур. Архив фондузун актыларны хүлээп алган чылдарының аайы-биле тургускан немелде сан-медээлерлиг, муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларының херектери (папкалары) тургузар. Муниципалдыг хоойлу-дүрүм актызының чаңгыс херээн тургуспас.

Херектерни чылдар аайы-биле, муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларының регистрация номерлериниң көвүдээриниң чуруму-биле, шыгжаар.»;

5) 5-ки чүүлдү дараазында эдилге-биле бижиир:

«5 чүүл. Муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларының юридиктиг эдилгези болгаш юридиктиг экспертизазы

1. Муниципалдыг хоойлу-дүрүм актызының юридиктиг эдилгезин чорудуп тура, бир дугаарында, ооң нормативтиин, мурнунда регистрже киирген муниципалдыг актылар-биле бот-боттарының аразында харылзаазын тодарадыр.

Муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларын, бир эвес олар нормативтиг хоойлу-дүрүм шынарлыг болза, регистрже киирер.

Муниципалдыг хоойлу-дүрүм актызының нормативтиг-хоойлу-дүрүмге хамаарылгалыын, дараазында нормативтиг хоойлу-дүрүм актызының чугула демдектери бар турда, тодарадып болур:

1) тургускан чурум езугаар ону тус чер бот-башкарылгазының бүрүн эргелиг органының азы албан-дужаалдыг кижизиниң үндүрери;

2) тодаргай эвес кижилерге албан болур, чаңгыс удаа эвес ажыглаарынга санаттынган, хөй-нити хамаарылгаларын таарыштырарынче, чок болза бар хоойлу-дүрүм хамаарылгаларын өскертиринче азы түр соксадырынче угланган хоойлу-дүрүм нормаларының (чурум дүрүмнериниң) бары болур.

2. Регистрже кирбес чүүлдер:

1) күрүне чажыдын тургузуп турар медээлерлиг актылар;

2) тускай (хуу) актылар:

а) тодаргай кижилерге албан-дужаалга томуйлаарының, өскээр шилчидериниң база албан-дужаалдан хостаарының дугайында, сургакчылаашкыннар дугайында, орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаарының, хүндүлүг азы шериг аттар тыпсырының дугайында, акша шаңналының, тускай пенсия тыпсырының, чурттаар оран-сава база улус чурттавайн турар бажың-балгаттар быжыглаарының болгаш чиигелделер база артык эргелер бээриниң дугайында дээш, өске-даа;

б) чаңгыс удаа ажыглааны-биле күштүг болуру төнген;

в) оперативтиг-башкарылга шынарлыг (чаңгыс удаа бээр даалга);

г) хуралдар, конференциялар чыылдыларының дугайында база өске-даа;

д) тураскаалдар, хөрек дүрзүлери, монументилер тударының дугайында;

3) хоойлу-дүрүм актыларын болгаш оларның төлевилелдерин чугаалажып көөрү база бадылаары-биле киирер дугайында актылар;

4) мурнунда тургускан чурумнуң күүселдезин организастаарынче угланган болгаш нормалар тургуспайн турар актылар (ооң иштинде утказы өске органнарның актыларының дугайында дыңнадыгга чедирип турар актылар);

5) организациялар тургузарының, эде организастаарының, дүжүрериниң дугайында, адының база адын эде адаарының дугайында актылар (Тыва Республикага административтиг-девискээр болгаш муниципалдыг тургузугларны тургузарының дугайында актылардан аңгыда);

6) техниктиг актылар (тариф-квалификациялыг справочниктер, статистика хайгааралдарының нормалары болгаш өске-даа), бир эвес оларда хоойлу-дүрүм нормалары чок болза;

7) рекомендация берген шынарлыг актылар;

8) ажыл-агыйжы айтыышкын бээр шынарлыг актылар:

а) тодаргай бажың-балгаттар, улуг тудугларның, бүдүрүлгелерниң тудуу болгаш эде чаартылгазының дугайында база оларны ажыглалче киирериниң дугайында;

б) материалдар, машиналар, дериг-херекселдер, бараанннар, өске-даа кылыглар аңгылап бээр дугайында;

в) тодаргай хемчеглер эрттиреринге акша-хөреңгини аңгылап бээр болгаш чарыгдаарын чөпшээрээриниң дугайында;

г) чээлилер талазы-биле өрелер төлээриниң хуусаазын соңгаарладырының дугайында;

д) чамдык бүдүрүлгелерге, албан черлеринге, организацияларга чер бээриниң дугайында;

е) өске-даа ажыл-агыйжы айтыышкын бээр шынарлыг актылар.

3. Күжүн чидирген муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларын регистрниң составынга доктаамал шыгжаар ужурлуг.

4. Муниципалдыг хоойлу-дүрүм актызының юридиктиг экспертизазы болза, муниципалдыг хоойлу-дүрүм актызының Россия Федерациязының Конституциязынга, федералдыг хоойлужудулгага, Тыва Республиканың Конституциязынга, Тыва Республиканың хоойлужудулгазынга болгаш Тыва Республиканың муниципалдыг тургузуунуң уставынга дүгжүп турарының хоойлу-дүрүм езугаар үнелээшкини болур.

5. Өскерткен азы күжүн чидирген деп санаан муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларының юридиктиг экспертизазын чорутпас.

6. Юридиктиг экспертизаны катап болдурарын дараазында таварылгаларда чорудар:

1) бир эвес Тыва Республиканың актызы-биле база (азы) тус чер бот-башкарылгазының органнарының башкарар айтырыының талазы-биле федералдыг хоойлу, федералдыг хоойлужудулганың өске актызын хүлээп алган болза;

2) бир эвес түңнелинде частырыглыг дүрүм бар база ол түңнелди өскерткен турар ужурлуг деп санаан, үндезин бар болза.

7. Юридиктиг экспертиза чорутканының түңнелдери-биле төлээлеттирген органның бланказынга барымдаалыг түңнелди тургузар. Акт хүлээп алган органче түңнелди чорудуп турда, кожар чагаа белеткевес.

8. Юридиктиг экспертиза катап чорутканының түңнелдери-биле төнчү түңнелди тургузуп тура, чүгле өскертип азы немеп турар дүрүмнерни айтыр. Төнчү түңнелге төлээлеттирген органның удуртукчузу, азы ону солуп турар кижи адын салыр.

9. Бо Хоойлу-биле тургуспаан, юридиктиг эдилге кылыры-биле база регистрни башкарып чорударының өске-даа ажыл-чорудулгаларын боттандырары-биле холбашкан, муниципалдыг хоойлу-дүрүм актыларының юридиктиг экспертизазының нормаларын Тыва Республиканың Чазааның нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле тургузар.».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1615 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Тыва Республиканың күрүне өнчүзүнүң объектилерин муниципалдыг өнчүже база муниципалдыг өнчү объектилерин Тыва Республиканың күрүне өнчүзүнче дамчыдарының чурумунуң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың октябрь 21-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөөлдүг деп көрген

1 чүүл

2000 чылдың февраль 9-та № 429 «Тыва Республиканың күрүне өнчүзүнүң объектилерин муниципалдыг өнчүже база муниципалдыг өнчү объектилерин Тыва Республиканың күрүне өнчүзүнче дамчыдарының чурумунуң дугайында» (Тыва Республиканың хоойлужудулга чыындызы, 2001 чыл, № 2, 163 чүүл; «Тувинская правда», 2004 чылдың июль 6-да) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1-ги чүүлде:

а) 1-ги кезекте «, база ол ышкаш дамчыдып турар объектилерге өнчү эргези тыптырының үндезини» деп сөстерни ап кааптар;

б) 2-ги кезекти дараазында эдилге-биле бижиир:

«2. Күрүне өнчүзүнүң объектилерин муниципалдыг өнчүже база муниципалдыг өнчү объектилерин Тыва Республиканың күрүне өнчүзүнче дамчыдарының хоойлу-дүрүм талазы-биле үндезинин Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың күштүг болуп турар хоойлужудулгазы база өске-даа нормативтиг актылар тургузар.»;

2) 3-кү чүүлдүң «и» пунктузун күжүн чидирген деп санаар;

3) 8-ки чүүлде:

а) 8-ки кезекти күжүн чидирген деп санаар;

б) 9-ку кезекти күжүн чидирген деп санаар;

4) 9-ку чүүлде:

а) 6-гы кезекти күжүн чидирген д

б) 7-ги кезекти күжүн чидирген д

5) 10-гу чүүлде:

а) 9-ку кезекти күжүн чидирген д

б) 10-гу кезекти күжүн чидирген д

6) 12-ги чүүлдүң ийиги абзаз чидирген деп санаар.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-бил хүнүнден эгелээш, он хонук эртке күштүг болур.

Тыва Республиканың Ча Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1631 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Тыва Республикада муниципалдыг тургузугларның төлээл органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайы Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирери дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь чөөлдүг деп көрген

1 чүүл

2003 чылдың июль 10-да № 325 УХ-I «Тыва Республикада муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» («Тувинская правда», 2003 чылдың август 1-де; 2004 чылдың декабрь 7-де; 2008 чылдың январь 25-те, май 6-да; «Шын», 2003 чылдың август 8-те; 2004 чылдың декабрь 25-те; 2008 чылдың январь 31-де, май 22-де) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 2-ги чүүлге:

а) адаккы 13-кү пунктуга:

үшкү абзацта «Россия Федерациязының Чазаа» деп сөстерни «күүсекчи эрге-чагырганың төлээлеттирген федералдыг органы» деп сөстер-биле солуур;

бешки абзацты күжүн чидирген деп санаар;

алдыгы абзацта «Россия Федерациязының Чазаа» деп сөстерни «күүсекчи эрге-чагырганың төлээлеттирген федералдыг органы» деп сөстер-биле солуур;

б) адаккы 21-ги пунктунуң бирги домаан «, азы айыттынган хөй-нити каттыжыышкының таарымчалыг структуралыг кезээ» деп сөстер-биле немээр;

2) 4-кү чүүлдүң 6-гы пунктузунуң үшкү домаанда «муниципалдыг» деп сөстү ап кааптар;

3) 17-ги чүүлде:

15-ки пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«15. Теле-, база (азы) радио дамчыдылгазын боттандырып турар муниципалдыг организациялар, база (азы) муниципалдыг өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары соңгулда комиссияларынга федералдыг хоойлу-биле, бо Хоойлу-биле, Тыва Республиканың өске-даа хоойлулары-биле, муниципалдыг хоойлу-дүрүм актылары-биле тургускан чурум езугаар соңгукчуларга чарлап дыңнадыры-биле эфир үезин, база ол ышкаш соңгулда комиссияларының хоойлу-дүрүм актыларын парлап үндүрери-биле, соңгулда комиссияларының өске-даа медээлерин тарадыры-биле парлалга шөлүн халас бээр хүлээлгелиг.»;

б) 16-гы пунктуда «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур;

4) 18-ки чүүлдүң 1-ги пунктузун дараазында эдилге-биле бижиир:

«1. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязын, муниципалдыг тургузугларның соңгулда комиссияларын, девискээрлерниң, участоктарның соңгулда комиссияларын Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарының депутаттарының мандаттарының хуваалдазынга киирген кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның саналдарынга үндезилеп тургузар. Айыттынган соңгулда комиссияларын 2005 чылдың май 18-те № 51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82^1 чүүлү-биле дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның саналдарынга, өске политиктиг партияларның болгаш өске хөй-нити каттыжыышкыннарының саналдарынга үндезилеп тургузар.»;

5) 20-ги чүүлдүң 8-ки пунктузунуң адаккы «а» пунктузунга «, база ол ышкаш 2005 чылдың май 18-те № 51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82^1 чүүлү-биле дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан кандидаттарның фед даңзыларын депшиткен политикти ларның» деп сөстерни немээр;

6) 28-ки чүүлде:

а) 2-ги пунктунуң дөртку домаа болза политиктиг партияның, өске- нити каттыжыышкынының структ зээниң доктаамал ажылдап турар у органының политиктиг партияның, нити каттыжыышкынының уста төлээлеттирген» деп сөстерни нем

б) 5-ки пунктуну дараазында эди бижиир:

«5. Соңгулда комиссиязы бо чү 2^1 база 3 пунктуларынга дүүштүр кандидаттар дугайында медэ шынныын хынаарының дугайында бо чүүлдүң 2 база 2^1 пунктуларынга киирер медээлерни хынааның т риниң дугайында дыңнадыг кылыр гелиг, чогуур органнарже, он хону зунда, а бо чүүлдүң 3-кү пунктузунга киирер медээлерни 20 хонук ду киирер. Бир эвес айыттынган чүүлд лаашкын болур хүнге чедир 10 бол эвээш хонукта кирген болза, чогуу нар соңгулда комиссиязының ту хуусаазында хыналда түңнелдерин йында дыңнадыгны кылыр хүлээлге

7) 33-кү чүүлде:

а) 1-ги пунктуда «, азы болза соң лаазын кииргенде» деп сөстерни ап

б) 2-ги пунктуда «, азы киирген с долаазын» деп сөстерни ап кааптар

в) 20-25-ки пунктуларны күжүн ч деп санаар;

г) 26-гы пунктуда «база соңгу лаазын киирери» деп сөстерни ап к

д) 30-гу пунктуда:

адаккы «д» пунктуда «соңгулда д киирбээн, азы болза» деп сөсте кааптар;

адаккы «н» пунктуну күжүн чиди санаар;

8) 44-кү чүүлдү дараазында эди бижиир:

«44 чүүл. Телерадио-дамчыды организацияларының каналдарынга өйлеп үнер парлалга үндүрүлгел соңгулда мурнунуң суртаалын чоруд нити негелделери

Телерадио-дамчыдылга организ рының каналдарынга болгаш өйлеп ү лалга үндүрүлгелеринге соңгулда му суртаалын чорударының нити негел «Россия Федерациязының хамаатыл соңгулда эргелериниң болгаш рефе га киржир эргезиниң кол-кол магад рының дугайында» Федералдыг хо дүүштүр тургузар.»;

9) 45-ки чүүлдү дараазында эди бижиир:

«45 чүүл. Телевизорга болгаш р соңгулда мурнунуң суртаалын чоруд негелделери

1. Телерадио-дамчыдылгалар ор цияларының каналдарынга соңгул нунуң суртаалын «Россия Федерация хамаатыларының соңгулда эргелерин гаш референдумга киржир эргезин кол магадылалдарының дугайында» ралдыг хоойлуга дүүштүр чорудар.

2. Соңгулда мурнунуң суртаалы тырган теле- болгаш радио програм ның эфирге үндүрген видео- база ау жидилгелери айыттынган программа эфирге үнгениниң соонда, 12 айда эвес үеде, чогуур телерадио-дамчыды ганизацияларга шыгжаттынар. Теле дамчыдылгалар организациялары ай ган теле- база радио программала хоолгаларын Тыва Республиканың Со

...азының, муниципалдыг тургузугнуң ...комиссиязының (девискээр соң...миссиязының) негелдези езугаар ...р хүлээлгелиг.»;
...-гы чүүлдү дараазында эдилге-биле

...үүл. Өйлеп үнер парлалга үндүрүл... соңгулда мурнунуң сурталын ...ының негелдези
...п үнер парлалга үндүрүлгелеринге ... мурнунуң сурталн «Россия Феде...ның хамаатыларының соңгулда ...иниң болгаш референдумга киржир ...иң кол-кол магадылалдарының ...а» Федералдыг хоойлу дүүштүр ...»;
...-ги чүүлде:
...ында «Соңгулда долаазы» деп ...н ап каап...;

б) 3-кү пунктунуң адаккы «г» пунктузун күжүн чидирген деп санаар;
в) 13-22-ги чүүлдерни күжүн чидирген деп санаар;
12) 55-ки чүүлде:
а) 5-ки пунктунуң адаккы «ж» пунктузун күжүн чидирген деп санаар;
б) 15-ки пунктуда «комиссиязы» деп сөстү «комиссияның» деп сөс-биле солуур.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.
Кызыл хоорай
№ 1674 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

...а Республикада муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи ...аннарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында ...лушкак болгаш дең-дески соңгулда комиссиялары)» Тыва ...Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииреринң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь 25-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чүүлдүг деп көрген

...үл

...чылдың июль 13-те № 1936 УХ-I «Ты...публикада муниципалдыг тургу...ың төлээлекчи органнарының депу...ың соңгулдаларының дугайында ...как болгаш дең-дески соңгулда ...ялары)» («Тувинская правда», 2006 ...июль 22-де; 2007 чылдың август 2-...3 чылдың январь 25-те; «Шын», 2006 ...юль 22-де; 2007 чылдың август 28-...8 чылдың январь 15-те) Тыва Рес...ның Хоойлузунга дараазында өске...н киирер:
...ку чүүлдүң 3 болгаш 4 кезектеринде ...п-биле» деп сөстерни «81¹ чүүл-биле» ...тер-биле солуур;
...ки чүүлде:
...ги кезээн дараазында эдилге-биле

...Муниципалдыг тургузугнуң төлээ...органының депутаттарының соңгул...ига соңгулда каттыжыышкыны: ...едералдыг хоойлуга дүүштүр соңгул... киржир эргелиг политиктиг партия ...ышкаш федералдыг хоойлуга дүүш...үр деңнелдиң соңгулдаларынга кир...гелиг тус чер салбыры азы политик...ияның өске структурлуг кезээ болур; ...ставында соңгулдаларга киржири ...п турар болгаш хөй-нити органи...ның азы болза хөй-нити шимчээш...н хевиринге тургустунган болгаш ...га дүүштүр соңгулдаларга чогуур ...инге азы элээн бедик деңнелге азы ...ган хөй-нити каттыжыышкынының ...структурлуг кезээниң деңнелинге ...ттинген хөй-нити каттыжыышкыны ...Ынчан айыттынган хөй-нити катты...ыны азы болза ооң уставында кир...дулдаларга киржири көрдүнүп турар ...лгелер болгаш немелделер бады...н болур хүнге чедир бир чылдан орай ...бүрүткеттинген, а ооң бүрүн эрге...уусаадан эрте соксатканы-биле хол...о тус чер бот-башкарылга органынга ...далар чарлаан таварылгада, – бады...ннар болур хүнге чедир алды айдан ...эсте бүрүткеттинген турар ужурлуг. ...ынган хуусаалар хөй-нити катты...ының уставынче киирер өске өске...ерге болгаш немелделерге хамаа...»;
...-ги кезекти дараазында утказлыг до...е немээр: «Тус чер бот-башкарылга ...арынга соңгулдаларга айыттынган ...е политиктиг партияларның, оларның ...тус чер салбырларын болгаш «Поли...партиялар дугайында» Федералдыг ...га дүүштүр соңгулдаларга киржир ...г өске-дааа структурлуг кезектерин, ...п ышкаш «Россия Федерациязының ...ыларының соңгулда эргелериниң ...референдумга киржир эргезиниң ...л магадылалдарының дугайында» ...лдыг хоойлунуң 2-ги чүүлүнүң адаккы ...нктузу-биле көрдүнген негелделерге ...ап турар хөй-нити каттыжыышкын...болгаш оларның чогуур структурлуг ...н киирер.»;
...8-ки чүүлде:
...2-ги кезекти дараазында эдилге-биле ...:
...Теле- база (азы) радио дамчыдылга...боттандырып турар муниципалдыг ...зациялар болгаш өйлеп үнер парлалга ...гелериниң редакциялары соңгулда ...ияларынга федералдыг хоойлу-биле,

бо Хоойлунуң 23-кү чүүлүнүң 2-ги кезээ-биле, 60-гы чүүлү-биле, Тыва Республиканың өске-даа хоойлулары-биле, муниципалдыг хоойлу-дүрүм актылары-биле тургускан чурум езугаар соңгукчуларга чарлап дыңнадыры-биле эфир үезин база ол ышкаш соңгулда комиссияларынга хоойлу-дүрүм актыларын парлап үндүрери-биле соңгулда комиссияларының өске-даа медээлерин тарадыры-биле парлалга шөлүн халас бээр хүлээлгелиг.»;
б) 13-кү кезекти дараазында эдилге-биле бижиир:
«13. Күрүне органнары, тус чер бот-башкарылга органнары, хөй-нити каттыжыышкыннары, өнчүнүң бүгү хевириниң организациялары, ооң иштинде теле- база (азы) радио-дамчыдылгалар боттандырып турар организациялар (моон ыңай телерадио-дамчыдылгалар организациялары дээн), өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары, база ол ышкаш айыттынган органнарның болгаш организацияларның албан-дужаалдыг кижилери, 5 хонук дургузунда комиссияларга эргежок чугула медээлерни болгаш материалдарны киирер, комиссияларның дилег-бижиктеринге харыыларны бээр хүлээлгелиг, бир эвес дилег-бижикти бадылаашкын хүнүнге чедир беш болгаш оон эвээш хүнде алган болза, бадылаашкын хүнүнүң мурнунда хүнден орайтатпайн, а бир эвес бадылаашкын хүнүнде азы бадылаашкын хүнүнүң соонда хүнде болза, - дораан.»;
4) 21-ги чүүлдүң 3-кү кезээниң 9-ку пунктузунда «, өске-даа хоойлуларның ... (Россия Федерациязының субъектизиниң ады)» деп сөстерни ап каап...;
5) 34-кү чүүлде:
а) 3-кү кезекте «пункт-биле» деп сөстерни «кезээ-биле» деп сөстер-биле солуур;
б) 7-ги кезекте «пункт-биле» деп сөстерни «кезээ-биле» деп сөстер-биле солуур;
6) 35-ки чүүлдүң 3-кү кезээнде «соңгулда каттыжыышкыны» деп сөстерни «федералдыг хоойлуга дүүштүр соңгулдаларга киржир эргелиг политиктиг партия азы болза ооң тус чер салбыры азы федералдыг хоойлуга дүүштүр чогуур деңнелдиг соңгулдаларынга киржир эргелиг структурлуг кезээ» деп сөстер-биле солуур;
8) 38-ки чүүлдүң 1-ги кезээн дараазында эдилге-биле бижиир:
«1. Политиктиг партиялар кандидаттарны, кандидаттар даңзызын депшидерин «Политиктиг партиялар дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр боттандырар. Өске-даа хөй-нити каттыжыышкыннары кандидаттарны депшидерин айыттынган хөй-нити каттыжыышкыннарының, оларның регионалдыг азы тус чер салбырларының съездизинге (конференцияларга, хуралдарга) чажыт бадылаашкын-биле база ол ышкаш политиктиг партияларның кандидаттарын депшидеринге федералдыг хоойлу-биле көрдүнген өске-даа негелделерни сагып тургаш боттандырар.
Муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының хуралдарынга хоойлуга дүүштүр бүрүткеткен, политиктиг партиялар болбайн турар хөй-нити каттыжыышкыннары, оларның структурлуг кезектери соңгулда каттыжыышкынының депшидер кандидаттарының даңзызынче киирери-биле кандидатураларны саналдаар эргелиг. Кандидаттар даңзызынче ындыг кандидатураларны «Политиктиг партиялар дугайында» Федералдыг хоойлу-биле тургускан чурум езугаар киирер.»;
9) 39-ку чүүлдүң 1-ги кезээниң сөөлгү домаан «азы болза политиктиг партияның структурлуг кезээниң, өске-даа хөй-нити каттыжыышкынының доктаамал ажылдап турар удуртукчу органының ол политиктиг партияның, өске-даа хөй-нити каттыжыышкынының уставы-биле төлээлеткен» деп сөстерни немээр.
10) 40-гы чүүлдүң 5-ки кезээниң 2-ги пунктузунда «пункт-биле» деп сөстерни «кезээ-биле» деп сөстер-биле солуур;
11) 41-ги чүүлдү күжүн чидирген деп санаар;
12) 42-ги чүүлде:
а) 1-ги кезээниң 2-ги пунктузун күжүн чидирген деп санаар;
б) 2-ги кезекте:
бирги абзацта «пункт-биле» деп сөстерни «кезээ-биле» деп сөстер-биле солуур;
2-ги пунктуну күжүн чидирген деп санаар;
в) 4-кү кезекти күжүн чидирген деп санаар;
г) 5-ки кезекте «, соңгулда долаазын киирери» деп сөстерни ап каап...;
13) 43-кү чүүлдү дараазында эдилге-биле бижиир:
«43 чүүл. Соңгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазы чокка кандидаттарны, кандидаттар даңзызын бүрүткээриниң негелдели
Политиктиг партияның депшиткен кандидадын, кандидаттар даңзызын (бир эвес ол политиктиг партияның уставы-биле көрдүнген болза, тус чер салбырының, ол политиктиг партияның өске структурлуг кезээниң депшиткен кандидаттарын, кандидаттар даңзыларын), Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының мурнунда соңгулдаларының албан-езузу-биле парлап үндүрген түңнелдеринге үндезилеп депутаттар мандаттарының хуваалдазынга киирген кандидаттарның федералдыг даңзыларын бүрүткээрин айыттынган албан-езузун парлаары кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээри-биле эргежок чугула документилерни муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязынче (девискээр соңгулда комиссиязынче) киирериниң мурнунда болган турда, хол үжүүнүң чыылдазы чокка боттандырар. Ындыг кандидатты, кандидаттар даңзызын бүрүткээрин федералдыг хоойлу-биле тургускан чурум езугаар политиктиг партияның, ооң регионалдыг салбырының азы өске структурлуг кезээниң хүлээп алган кандидадын, кандидаттар даңзызын депшидериниң дугайында шиитпирге үндезилеп боттандырар. Айыттынган шиитпирге үндезилеп соңгукчуларның хол үжүүнүң чыылдазы чокка политиктиг партияның депшиткен кандидадын, кандидаттар даңзыларын күрүне эрге-чагыргазының хоойлужудулга (төлээлекчи) органнарының соңгулдаларын чарлаарының дугайында шиитпирни албан-езузу-биле парлап үндүрген хүнде ажылдап турган депутаттар мандаттарының хуваалдазынга киирген, Россия Федерациязының субъектилериниң үштүң биринден эвээш эвес, кандидаттар даңзыларын база регионалдыг салбырларның азы ол политиктиг партияның өске-даа структурлуг кезектериниң депшиткен кандидаттарын, кандидаттар даңзыларын (бир эвес ол политиктиг партияның уставы-биле көрдүнген болза) бүрүткээр.
Бо чүүлдүң бирги абзазының күжү хамааржып турар политиктиг партияларның даңзызын Россия Федерациязының Төп соңгулда комиссиязы тургузар база нити ажыглалдың «Интернет» медээ-телекоммуникация четкизинде ооң сайтызынга чарлап тарадыр болгаш күрүне эрге-чагыргазының хоойлужудулга (төлээлекчи) органнарының депутаттарының соңгулдаларының түңнелдеринге чаартып турар.»;
14) 45-ки чүүлде:
а) 6-гы кезектиң 12-ги пунктузун күжүн чидирген деп санаар;

б) 7-ги кезектиң 1-ги пунктузунда «пункт-биле» деп сөстерни «кезээ-биле» деп сөстер-биле солуур;
в) 7-ги кезектиң 10-гу пунктузун күжүн чидирген деп санаар;
15) 47-ги чүүлдүң 5-ки кезээнде «пунктуда» деп сөстү «кезекте» деп сөс-биле солуур;
16) 48-ки чүүлдүң 2-ги кезээнде «пунктуда» деп сөстү «кезекте» деп сөс-биле солуур;
17) 54-кү чүүлдүң 7-ги кезээниң 4-кү пунктузун күжүн чидирген деп санаар;
18) 58-ки чүүлде:
а) 1-ги кезекте «(соңгулда долаазын салган кандидат, соңгулда каттыжыышкыны, – муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы азы девискээр соңгулда комиссиязы соңгулда долаазын эгидеринден эрте эвесте)» деп сөстерни ап каап...;
б) 2-10 кезектерни күжүн чидирген деп санаар;
19) 65-67 чүүлдерни дараазында эдилге-биле бижиир:
«65 чүүл. Телерадио-дамчыдылгалар организацияларының каналдарынга болгаш өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге соңгулда мурнунуң сурталын чорудуурунуң нити негелдери
Телерадио-дамчыдылгалар организацияларының каналдарынга болгаш өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге соңгулда мурнунуң сурталын чорудары «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр боттандырар.

66 чүүл. Телерадио-дамчыдылгалар организацияларының каналдарынга соңгулда мурнунуң сурталын чорударының негелдери
1. Телерадио-дамчыдылгалар организацияларының каналдарынга соңгулда мурнунуң сурталын чорударын «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр боттандырар.
2. Соңгулда мурнунуң сурталын чырыткан теле- база радио программаларының эфирге үндүрген видео- болгаш аудио бижидилгелери айыттынган программаларның эфирге үнген хүнүнден эгелээш, 12 айдан эвээш эвес хуусаада, чогуур телерадио-дамчыдылга организациязынга шыгжаттынар. Телерадио-дамчыдылга организациялары Тыва Республиканың Төп соңгулда комиссиязының, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының (девискээр соңгулда комиссиязының) негелдези езугаар, айыттынган теле- болгаш радио-дамчыдылга программаларының хоолгаларын төлевир чокка бээр хүлээлгелиг.

67 чүүл. Өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге соңгулда мурнунуң сурталын чорударының негелдери
Өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелеринге соңгулда мурнунуң сурталын «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлуга дүүштүр чорудар.»;
20) 71-ги чүүлдүң 3-кү кезээниң 4-кү пунктузун күжүн чидирген деп санаар;
21) 73-кү чүүлдүң 1-ги кезээниң 7-ги пунктузун күжүн чидирген деп санаар.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ
Кызыл хоорай
№ 1676 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииреринң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь 25-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чүүлдүг деп көрген

1 чүүл

2003 чылдың ноябрь 27-де № 341 УХ-I «Тыва Республикада тус чер бот-башкарылгазының соңгулдалыг албан-дужаалдыг кижилериниң соңгулдаларының дугайында» («Тувинская правда», 2004 чылдың март 5-те, июль 22-де, декабрь 7-де, декабрь 9-та; 2007 чылдың ноябрь 10-да; «Шын», 2004 чылдың декабрь 18-те; 2006 чылдың март 23-те; 2007 чылдың ноябрь 8-те) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:
1) 16-гы чүүлдүң 15-ки база 16-гы пунктуларын дараазында эдилге-биле бижиир:
«15. Теле- база (азы) радио- дамчыдылгаларын боттандырып турар муниципалдыг организациялар болгаш муниципалдыг өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары соңгулда комиссияларынга федералдыг хоойлулар-биле, бо Хоойлу-

биле, Тыва Республиканың өске-даа хоойлулары-биле, муниципалдыг хоойлу-дүрүм актылары-биле тургускан чурум езугаар соңгукчуларга чарлап дыңнадыры-биле эфир үезин, а ол ышкаш соңгулда комиссияларының хоойлу-дүрүм актыларын парлап үндүреринге, соңгулда комиссияларының өске-даа медээлерин тарадырынга парлалга шөлүн халас бээр хүлээлгелиг.

16. Күрүне органнары, тус чер бот-башкарылга органнары, хөй-нииити каттыжыышкыннары, өнчүнүң бүгү хевириниң организациялары, ооң иштинде теле- база (азы) радио- дамчыдылгазын боттандырып турар организациялар, өй-өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары, а ол ышкаш айыттынган органнарның болгаш организацияларның албан-дужаалдыг кижилери, беш хонук дургузунда хуусаада, комиссияларга эргежок чугула медээлерни болгаш материалдарны киирер, комиссияларның дилег-бижиктеринге харыыларны бээр хүлээлгелиг, бир эвес дилег-бижик бадылаашкын хүнүнге чедир беш болгаш оон эвээш хонукта келген болза, - бадылаашкын болур хүннүң мурнунда хүнден орай эвесте, а бир эвес бадылаашкын хүнүнде азы бадылаашкын болган хүннүң соонда хүнде келген болза, - доп-дораан бээр.»; Айыттынган медээлерни болгаш материалдарны комиссияларга халаска бээр.»;

2) 17-ги чүүлдүң 1-ги пунктузун дараазында эдилге-биле бижиир:

«1. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязын, муниципалдыг тургузугларның, дескээрлерниң соңгулда комиссияларын, участок комиссияларын Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазында, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарында депутаттар мандаттарының хуваалдазынга киирген кандидаттарның даңзыларын депшиткилээн политиктиг партияларның саналдарынга үндезилеп тургузар. Айыттынган соңгулда комиссияларын 2005 чылдың май 18-те № 51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» (моон ыңай Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлу дээн) Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлү-биле дүүштүр депутаттарның мандаттарын дамчыткан, кандидаттарның федералдыг даңзызын депшиткен, политиктиг партияларның, өске-даа политиктиг партияларның база өске хөй-нииити каттыжыышкыннарының саналдарынга үндезилеп тургузар.»;

3) 19-ку чүүлдүң 8-ки пунктузунуң адаккы «а» пунктузун «, база ол ышкаш «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлү-биле дүүштүр депутаттарның мандаттарын дамчыткан, кандидаттарның федералдыг даңзызын депшиткен, политиктиг партияларның» деп сөстер-биле немээр;

4) 27-ги чүүлдүң 2-ги пунктузунуң дөрткү домаан «азы болза политиктиг партияның, өске-даа нииитилел каттыжыышкынының доктаамал ажылдап турар удуртукчу органының өске тургузуглуг. политиктиг партияның структурлуг кезээниң, өске-даа хөй-нииити каттыжыышкынының уставы-биле төлээлеткен» деп сөстер-биле немээр;

5) 29-ку чүүлдүң 1-ги пунктузунда «азы соңгулда долаазын салыр» деп сөстерни ап каантар;

6) 32-ги чүүлде:

а) 2-ги пунктуда «азы болза салган соңгулда долаазын,» деп сөстерни ап каантар;

б) 9-16 пунктуларны күжүн чидирген деп санаар;

в) 17-ги пунктуда «депутаттар мандаттары» деп сөстерниң мурнунга «(«Россия Федерациязының Федерация Чөвүлелиниң Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлүнге дүүштүр депутат мандадын дамчыткан кандидаттарның федералдыг даңзызынга)» деп сөстерни немээр, «база соңгулда долаазын салыр» деп сөстерни ап каантар;

г) 22-ги чүүлдүң адаккы «м» пунктузун күжүн чидирген деп санаар;

7) 43-кү чүүлдүң 1-ги пунктузунда «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур;

8) 45-ки чүүлдүң 9-ку пунктузунда «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур;

9) 51-ги чүүлдүң 3-кү пунктузунуң адаккы «г» пунктузун күжүн чидирген деп санаар;

10) 53-кү чүүлдүң 3-кү пунктузунуң адаккы «г» пунктузунда «соңгулда долаазы,» деп сөстерни ап каантар;

11) 54-кү чүүлдүң 5-ки пунктузунуң адаккы «ж» пунктузун күжүн чидирген деп санаар.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1678 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

Тыва Республиканың чамдык хоойлужудулга актыларынга өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь 25-те хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөпшээрээн

1 чүүл

2003 чылдың июль 10-да № 325 УХ-I «Тыва Республикада муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» («Тувинская правда», 2003 чылдың август 1-де; 2004 чылдың декабрь 7-де; 2008 чылдың январь 25-те, май 6-да; «Шын», 2003 чылдың август 8-те; 2004 чылдың декабрь 25-те; 2008 чылдың январь 31-де, май 22-де) Тыва Республиканың Хоойлузунуң 4-кү чүүлүнүң 1-ги кезээнге «, а 21 хар четкенде – болур» деп сөстерни «база болур» деп сөстер-биле солуп, өскерилгени киирер.

2 чүүл

2006 чылдың июль 13-те № 1936 УХ-I «Тыва Республикада муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының депутаттарының соңгулдаларының дугайында (холушкак болгаш деӊ-дески соңгулда системалары)» («Тувинская правда», 2006 чылдың июль 22-де; 2007 чылдың август 2-де; 2008 чылдың январь 25-те; «Шын», 2006 чылдың июль 22-де; 2007 чылдың август 28-те; 2008 чылдың январь 15-те) Тыва Республиканың Хоойлузунуң 7-ги чүүлүнүң 3-кү кезээнге «21 хар четкен» деп сөстерни «, 18 хар назы четкен» деп сөстер-биле солуп, өскерилгени киирер.

3 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1682 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Муниципалдыг албан дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь 25-те хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөпшээрээн

1 чүүл

2000 чылдың январь 12-де № 389 «Муниципалдыг албан дугайында» («Тувинская правда», 2001 чылдың март 29-та; 2003 чылдың июль 26-да; 2004 чылдың июнь 16-да; 2005 чылдың декабрь 30-де; 2008 чылдың август 21-де, декабрь 4-те; 2009 чылдың май 20-де; «Шын», 2001 чылдың март 27-де; 2007 чылдың декабрь 17-де; 2008 чылдың сентябрь 4-те, декабрь 9-та; 2009 чылдың июнь 2-де) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 8-ки чүүлдүң 5 база 6 пунктуларын күжүн чидирген деп санаар;

2) дараазында уткалыг 8^1 чүүлдү немээр:

«8^1 чүүл. Тыва Республикада муниципалдыг албанның албан-дужаалдарын ээлээринге чаңгыс аай квалификастыг негелделер

1. Тыва Республикада муниципалдыг албанның албан-дужаалдарын ээлээринге (моон ыңай муниципалдыг албанның албан-дужаалдары дээн) квалификастыг негелделерни тускай эртемниң деңнелинге, муниципалдыг албанга стажынга (муниципалдыг албанның) (моон ыңай муниципалдыг албанның стажы дээн) азы албан-дужаал хүлээлгелерин күүседиринге эргежок чугула мергежилиниң, тускай билиглериниң болгаш арга-мергежилдериниң талазы-биле ажыл стажынга кылыр.

2. Тускай эртемниң деңнелинге, муниципалдыг албанга стажынга азы албан-дужаал хүлээлгелерин күүседиринге эргежок чугула мергежилдериниң, тускай билиглериниң болгаш арга-мергежилдериниң талазы-биле ажыл стажынга квалификастыг негелдени, бо Хоойлуга 1-ги капсырылгада тодараттынган чаңгыс аай квалификастыг негелделерге үндезилеп, муниципалдыг хоойлу-дүрүм актылары-биле доктаадыр.

3. Чаңгыс аай квалификастыг не[…] муниципалдыг албанның албан-д[…] бөлүктээшкининге дүүштүр тодар[…]

3) 12-ги чүүлдүң 7-ги пунктуз[…] сырылга-биле» деп сөстерге «2» […] немээр;

4) 29-ку чүүлдүң 1-ги пунктузу[…] зында уткалыг адаккы 4 пунктуну […] квалификациязын казыыр хевир[…] нистративтиг кеземчени ажыглаа[…]

5) дараазында уткалыг 1-[…] рылганы немээр:

2000 чылдың январь 12-де № 389 Тыва Респуб[…] Хоойлузунга 1-ги капсырылга

Тыва Республиканың муниципалдыг албан-хаакчыларының ту[…] билииниң деңнелинге, муниципалдыг албанының стажынга азы […] дужаал хүлээлгелерин күүсединге эргежок чугула мергежилини[…] билиглериниң болгаш арга-мергежилдериниң талазы-биле ажыл с[…] чаңгыс аай квалификастыг негелделер

1. Тускай эртемниң деңнелинге чаңгыс аай квалификастыг негелделер

Муниципалдыг албанның албан-дужаалдарын ээлээри-биле дараазында тускай эртемниң деңнелинге чаңгыс аай квалификастыг негелделерни тодарадыр:

муниципалдыг албанның дээди, кол, башкарыкчы, үстүкү албан-дужаалдарынга – дээди тускай эртемниң бары;

муниципалдыг албанның биче албан-дужаалдарынга – ажыл-чорудулгазының угланыышкынынга дүүшкен ортумак тускай эртемниң бары.

2. Албан-дужаалдар хүлээлгелерин күүседиринге эргежок чугула тускай билиглеринге болгаш арга-мергежилдеринге нииити чаңгыс аай квалификастыг негелделер

1. Тускай билиглеринге нииити чаңгыс аай квалификастыг негелделер:

1) Россия Федерациязының Конституциязын, Россия Федерациязының федералдыг хоойлуларын болгаш өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын, Тыва Республиканың Конституциязын, Тыва Республиканың хоойлуларын болгаш Тыва Республиканың өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын, муниципалдыг тургузугну[…] албан-дужаал хүлээлгелерин кү[…] хамаарыштыр ажыл-чорудулгаз[…] ныышкынынга дүүшкен өске-д[…] палдыг хоойлу-дүрүм актыларын[…]

2) муниципалдыг албан […] хоойлужудулганы билири;

3) күрүне болгаш муниципа[…] карылганың үндезиннерин билир[…]

4) албан ажыл-чорудулгазы[…] ментизин доктаадып турар но[…] хоойлу-дүрүм актыларын билири[…]

5) албан-дужаалдар хүлэ[…] күүсединге эргежок чугула […] талазы-биле тускай билиглери.

2. Тускай арга-мергежилдер[…] чаңгыс аай квалификастыг негел[…]

1) информация-биле ажылдаа[…] үениң херекселдерин, методтар[…] технологиязын ажыглаарының […] гежили;

2) документилер-биле ажы[…] арга-мергежили;

3) амы-хууда ажылын орган[…] ның билиг-мергежили;

4) күш-ажыл шагын планнаа[…] гежили;

5) харылзажып билири.

Албан-дужаалдар хүлээлгелериң күүсединге эргежок чугула тускай м[…] талазы-биле билиглеринге болгаш арга-мергежилдеринге чаңгыс […] квалификастыг негелделер

№ П.п	Муниципалдыг албанның албан-дужаалдарының бөлүктериниң ады	Тускай мергежил талазы-биле билиглеринге негелделер	Тускай арга-мергежилде[…] негелделер
1.	Муниципалдыг тургузугнуң тус черниң бот-башкарылга органында муниципалдыг албанның дээди албан-дужаалдары	Муниципалдыг тургузугнуң тус чер бот-башкарылга органының ажыл-чорудулгазының угланыышкыннарынга дүүшкен (мергежилиниң) белеткелиниң угланыышкыннары-биле профессионал билиглери. Нииитилел хөгжүлдезиниң эрге, экономика, социал-политиктиг аспектилериниң үндезиннерин, ажылдакчыларны башкарарының үндезиннерин билири	Албан-дужаалдарының[…] гелерин күүсединге эргеж[…] стратегтиг планнаашкынны[…] заштырылганың, кады ажылд[…] организастаарының, аналитикт[…] чорударының арга-мергежи[…] галарны күүседирде систем[…] мергежили, башкарыкчы ш[…] хүлээп алырының, хыналдан[…] рының, ажыл-агыйжы чугаала[…] нарны кылырының, хөй-ниит[…] сөс чугаалаарының, маргы[…] далды болгаш чагырткан ки[…] чөрүлдээлерин чөпшээредир[…] лары, коллективте үре-түңне[…] ажылдажылганы тургузары[…] лары, чагырткан кижилерини[…] чедип алдынар сорулгаларны[…] лири база өске-даа арга-мер[…]
2.	Муниципалдыг тургузугнуң тус чер бот-башкарылга органында муниципалдыг албанның кол албан-дужаалдары	Муниципалдыг тургузугнуң тус чер бот-башкарылга органының ажыл-чорудулгазының чогуур угланыышкыннарынга белеткелиниң угланыышкыны-биле тускай билиглери. Хоойлу-дүрүм, экономиканың үндезиннерин, нииитилелдиң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң талаларының, персоналды башкарарының үндезиннерин билири.	Стратегтиг планнаашкын[…] ажылдажылганы организас[…] аналитиктиг ажылды чору[…] сорулгаларны күүседирде си[…] лурунуң арга-мергежили, ба[…] шиитпирни хүлээп алырының, […] чорударының, ажыл-агыйж[…] жылганы кылырының, хөй-ни[…] га сөс чугаалаарының, маргы[…] далды болгаш чагырткан ки[…] чөрүлдээлерин чөпшээредир[…] лары, коллективте үре-түңн[…] ажылдажылганы тургузарын[…] ры, чагырткан кижилериң[…] бүрүн эргелерин төлээледи[…] гырткан кижилериниң мурн[…] алдынар сорулгаларны сал[…] база өске-даа албан-дужаа[…] хүлээлгелерин күүсединге […] мергежили
3.	Тус чер бот-башкарылга органында муниципалдыг албанның башкарыкчы албан-дужаалдары	Муниципалдыг тургузугнуң тус чер бот-башкарылга органының структурлуг кезээниң ажыл-чорудулгазының чогуур угланыышкыннарынга белеткелиниң угланыышкыннары-биле тускай билиглери. Ажылдакчыларны башкарарының үндезиннерин билири.	Албан-дужаалдар хүлэ[…] күүсединге эргежок чугула […] кынны, кады ажылдажылганы[…] таарының, аналитиктиг ажы[…] дарының, сорулгаларны күүс[…] темниг болурунуң арга-мерге[…] карыкчы шиитпирни хүлээп […] хыналданы чорударының, аж[…] чугаалажыышкыннарны кылы[…] нити мурнунга сөс чугаалаар[…] гыштыг байдалды болгаш ча[…]

		жилериниң чөрүлдээлерин чөпшээредириниң аргалары, коллективте үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы тургузарының аргалары, чагырткан кижилеринге бодунуң бүрүн эргелерин төлээлеридириниң, чагырткан кижилериниң мурнунга чедип алдынар сорулгаларны салып билири база өске-даа арга-мергежили
...ус чер бот-...карылга орга-...а муниципал-...лбанның улуг ...н-дужаалы	Муниципалдыг тургузугнуң тус чер бот- башкарылга органының структурлуг кезээниң ажыл-чорудулгазының чогуур угланыышкыннарынга белеткелиниң угланыышкыны-биле тускай билиглери.	Албан-дужаалдар хүлээлгелерин күүседиринге чугула херек ажыл-чорудулгазының аайы-биле эртеминге херек тускай билиглерин ажыглаарының, нормалыг чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының, информастыг, аналитиктиг материалды белеткээр болгаш системажыдарының, ажыл-агыйжы чагааны белеткээриниң, сорулгаларны күүседирде системниг арганы тыварының болгаш өске-даа арга-мергежилдери
...ус чер бот-...карылга орга-...а муниципал-...лбанның биче ...ан-дужаал-...ы	Муниципалдыг тургузугнуң тус чер бот- башкарылга органының структурлуг адырының ажыл-чорудулгазының угланыышкыннарынга дүүшкен эртеминиң угланыышкыннары-биле тускай билиглериниң үндезиннери	Албан-дужаалдар хүлээлгелерин күүседиринге эргежок чугула тодаргай ажыл-чорудулганы планнаарының, медээлер болгаш сөзүглелдер-биле ажылдаарының, медээ бижикти белеткээриниң, ажыл-агыйжы чагааны тургузарының болгаш өске-даа арга-мергежил билиглериниң үндезиннери

...а Республикада муниципалдыг ...ың база (азы) күрүне албанының ...га азы муниципалдыг албанның ...-дужаалдарының бөлүктеринге ...рыштыр мергежил талазы-биле ...арга-дуржулгазының) стажынга ... аай квалификастыг негелделер

...ципалдыг база (азы) күрүне алба... тажынга азы муниципалдыг албан... арның албан-дужаалдар хүлээлгеле... едиринге эргежок чугула мергежил ...биле ажыл (арга-дуржулга) стажын... фикастыг негелделерни муниципал... нның албан-дужаалдар бөлүктерин... рыштыр аңгы доктаадыр:

...ниципалдыг албанның дээди албан... дарының «удуртукчулар» категория... ниципалдыг албанның кол албан-ду... рынга муниципалдыг албанның стажы ...ы) күрүне албанының башкарыкчы ...ужаалдарынга күрүне албанының ...йи чылдан эвээш эвес азы удуртукчу ...ужаалдарга мергежил талазы-биле ...тажы үш чылдан эвээш эвес;

...униципалдыг албанның кол албан... дарының «удуртукчулар» категория... ниципалдыг албанның башкарыкчы ...ужаалдарынга муниципалдыг албан... жы база (азы) күрүне албанының улуг ...ужаалдарынга күрүне албанының ...йи чылдан эвээш эвес азы удуртукчу ...ужаалдарга мергежил талазы-биле ...тажы ийи чылдан эвээш эвес;

...униципалдыг албанның кол албан-ду... рының «специалистер» категориязы ...ипалдыг албанның башкарыкчы ал... жаалдарынга муниципалдыг албанның ...аза (азы) күрүне албанының улуг ал... жаалдарынга күрүне албанының стажы ...дан эвээш эвес азы мергежил талазы... жыл стажы ийи чылдан эвээш эвес;

...униципалдыг албанның башкарыкчы ...ужаалдарының «удуртукчулар» ка... зы – муниципалдыг база (азы) күрүне ...ның улуг албан-дужаалдарынга муниципалдыг база (азы) күрүне албанының стажы ийи чылдан эвээш эвес азы удуртукчу албан-дужаалдарга мергежил талазы-биле ажыл стажы ийи чылдан эвээш эвес;

5) муниципалдыг албанның башкарыкчы албан-дужаалдарының «специалистер» категориязы - муниципалдыг албанның улуг албан-дужаалдарынга муниципалдыг албанның стажы база (азы) күрүне албанының биче албан-дужаалдарынга күрүне албанының стажы бир чылдан эвээш эвес азы мергежил талазы-биле ажыл стажы ийи чылдан эвээш эвес;

6) муниципалдыг албанның башкарыкчы албан-дужаалдарының «хандырар специалистер» категориязы - муниципалдыг албанның улуг албан-дужаалдарынга муниципалдыг албанның стажы база (азы) күрүне албанының биче албан-дужаалдарынга күрүне албанының стажы бир чылдан эвээш эвес азы мергежил талазы-биле ажыл стажы бир чылдан эвээш эвес;

7) муниципалдыг албанның улуг албан-дужаалдарының «специалистер» категориязы – мергежил талазы-биле ажыл стажы бир чылдан эвээш эвес;

8) муниципалдыг албанның улуг албан-дужаалдарының «хандырар специалистер» категориязы – муниципалдыг база (азы) күрүне албанының стажынга болгаш мергежил талазы-биле ажыл стажынга, бир эвес муниципалдыг органның азы ооң структурлуг кезээниң ажыл-чорудулгазының угланыышкынынга дүгжүп турар дээди тускай эртеми бар таварылгада негелде кылбас, өске таварылгаларда мергежил талазы-биле бир чылдан эвээш эвес ажыл (арга-дуржулга) стажы бары негеттинер;

9) муниципалдыг албанның биче албан-дужаалдары – муниципалдыг база (азы) күрүне албанының стажынга болгаш мергежил талазы-биле ажыл стажынга негелделер кылбас.

6) дараазында уткалыг 2-ги капсырылганы немээр:

«2000 чылдың январь 12-де №389 Тыва Республиканың Хоойлузунга 2-ги капсырылга

...ыва Республиканың муниципалдыг албан-хаакчыларынга класстыг дужаалдарны тыпсырының болгаш арттырарының

ЧУРУМУ

...лásстыг дужаал бир дугаар азы ээл... болур. Бир дугаар класстыг дужаалды ...ыг дужаалы чок муниципалдыг албан... га тыпсыр.

...униципалдыг албан-хаакчының ээлеп ... муниципалдыг албанның албан-ду... хамааржыр муниципалдыг албанның ...дужаалдарының бөлүктеринге ха... штыр дараазында бирги класстыг ...дар болур:

...муниципалдыг албанның албан-ду... рының биче бөлүүнге – муниципалдыг ...ың 3-кү клазының секретары;

...муниципалдыг албанның албан... лдарының үстүкү бөлүүнге – ...ипалдыг албанның 3-кү клазының ...ентизи;

...муниципалдыг албанның албан-ду... рының башкарыкчы бөлүүнге – му... лдыг албанның 3-кү клазының чө...изи;

...муниципалдыг албанның албан... лдарының кол бөлүүнге – 3-кү ...ың муниципалдыг чөвүлекчизи;

...муниципалдыг албанның албан-ду... рының дээди бөлүүнге – бо Чурумнуң 11-ги пунктузу-биле көрдүнген таварылгадан аңгыда, 3-кү класстың чиңгине муниципалдыг чөвүлекчизи болур.

3. Бирги класстыг дужаалды муниципалдыг албан-хаакчызынга шенелделерни чедиишкинниг эрткениниң соонда тыпсыр, а бир эвес шенелде эртери доктааттынмаан болза, квалификастыг шылгалдаларны дужааганының түңнелдери-биле, бир эвес бо Чурум-биле өске чүүл көрдүнмээн болза, тыпсыр.

4. Муниципалдыг албан-хаакчыга ээлчеглиг класстыг дужаалды ооң мурнунда класстыг дужаалынга муниципалдыг албанны эртер хуусаазы төнген соонда, бир эвес өске чүүл бо Чурум-биле көрдүнмээн болза, тыпсыр.

5. Муниципалдыг албанга муниципалдыг албанның 3-кү болгаш 2-ги класстарының секретарының, муниципалдыг албанның 3-кү болгаш 2-ги класстарының референтизиниң, муниципалдыг албанның 3-кү болгаш 2-ги класстарының чөвүлекчизиниң, 3-кү болгаш 2-ги класстарның муниципалдыг чөвүлекчизиниң, 3-кү болгаш 2-ги класстарның чиңгине муниципалдыг чөвүлекчизиниң класстыг дужаалдарга муниципалдыг албанны эртериниң хуусаазы ийи чылдан эвээш эвес болур.

6. Муниципалдыг албанның 1-ги клазының секретарының, муниципалдыг албанның 1-ги клазының референтизиниң, муниципалдыг албанның 1-ги клазының чөвүлекчизиниң, 1-ги класстың муниципалдыг чөвүлекчизиниң класстыг дужаалдарга муниципалдыг албанны эрттирериниң хуусаазын доктаатпас.

7. Тыпсып берген класстыг дужаалга муниципалдыг албанның хуусаазын класстыг дужаалды тывыскан хүнүнден эгелеп санаар.

8. Муниципалдыг албан-хаакчыны муниципалдыг албан-хаакчының ээлеп турары муниципалдыг албанның албан-дужаалдар бөлүүнүң иштинде муниципалдыг албанның оон бедик албан-дужаалынче, ооң иштинде тус чер бот-башкарылгазының өске органынче (муниципалдыг органче) томуйлаанда, ээлчеглиг класстыг дужаалды бо Чурумнуң 5-ки кезээ-биле тодараткан мурнунда класстыг дужаалга турган хуусаазы төнген соонда, бир эвес бо Чурум-биле база ооң мурнунда тывыскан класстыг дужаалының ээлчээниң чурумунга хамаарыштыр өске чүүл көрдүнмээн болза, муниципалдыг албан-хаакчыга тыпсыр.

9. Муниципалдыг албан-хаакчыны ооң мурнунда ээлеп турганы муниципалдыг албанның оон бедик албан-дужаалдар бөлүүнге хамааржыр муниципалдыг албанның албан-дужаалынга, ооң иштинде тус чер бот-башкарылгазының өске органынче (муниципалдыг орган) томуйлаанда, бо Чурумнуң 3-кү кезээнге дүүштүр муниципалдыг албанның албан-дужаалдарының ол бөлүүнүң бир дугаары болур класстыг дужаалды муниципалдыг албан-хаакчыга тыпсыр. Айыттынган таварылгада класстыг дужаалды муниципалдыг албанның ооң мурнунда класстыг дужаалынга эртип турган хуусаазын барымдаалавайн, тыпсыр.

10. Бир эвес муниципалдыг албан-хаакчы муниципалдыг албанның адаанда турар албан-дужаалын, ооң иштинде муниципалдыг албанның албан-дужаалдарының адаанда турар бөлүкке хамааржыр албан-дужаалды ээлеп турар болза, оон бедик албан-дужаалды ээлээринге аңаа мурнунда тывысканы класстыг дужаалы камгалаттынып артар.

11. Муниципалдыг тургузугнуң чагырга даргазынга, ол албан-дужаалга ажылдаарын керээ езугаар томуйлаан, квалификастыг шылгалда дужааттырбайн, «1-ги класстың чиңгине муниципалдыг чөвүлекчизи» деп класстыг дужаалды тыпсыр.

12. Күүседикчи-шиитпирлекчи, төлээлекчи, хыналда органнарының болгаш муниципалдыг тургузугларның соңгулда комиссияларының бүрүн эргелерин күүседирин хандырары-биле тургускан муниципалдыг албанның албан-дужаалының бүрүн эргелерин хуусаа чокка азы хуусаалыг күш-ажыл керээзинге үндезилеп ээлеп турар, муниципалдыг албан-хаакчыларга, бир эвес бо Чурум-биле өске чүүл көрдүнмээн болза, класстыг дужаалды квалификастыг шылгалданы дужааган соонда тыпсыр.

13. Күүседикчи-шиитпирлекчи, төлээлекчи, хыналда органнарының болгаш муниципалдыг тургузугларның соңгулда комиссияларының бүрүн эргелерин күүседирин хандырары-биле тургускан муниципалдыг албанның албан-дужаалының бүрүн эргелерин хуусаа чокка ээлеп турар, муниципалдыг албанның дээди албан-дужаалдарының бөлүүнге хамаарышкан муниципалдыг албан-хаакчыларга класстыг дужаалдарны квалификастыг шылгалда чокка тыпсыр.

14. Муниципалдыг тургузугнуң баштыңының бүрүн эргелерин күүседирин дорт хандырары-биле тургускан муниципалдыг албанның албан-дужаалын хуусаалыг күш-ажыл керээзиниң байдалдарында ээлеп турар муниципалдыг албан-хаакчыларга, муниципалдыг тургузугнуң баштыңының шиитпирин езугаар класстыг дужаалдарны квалификастыг шылгалда чокка тыпсып болур.

15. Муниципалдыг албан-хаакчының муниципалдыг албанга онзагай шылгаралы дээш деткимче көргүзериниң хемчеглери кылдыр ээлчеглиг класстыг дужаалды квалификастыг шылгалда чокка:

1) чогуур класстыг дужаалынга муниципалдыг албанны эртери-биле, бо Чурумнуң 5-ки пунктузу-биле доктааттынган хуусаа төнеринге чедир, ынчалза-даа муниципалдыг албанның ээлеп турар албан-дужаалынга келгени алды айдан эвээш эвесте – муниципалдыг албанның ол албан-дужаалга тааржыр класстыг дужаалдан өрүлевес кылдыр;

2) чогуур класстыг дужаалынга муниципалдыг албанны эртери-биле бо Чурумнуң 5-ки пунктузу-биле доктааттынган хуусаа эртерге, ээлеп турар албан-дужаалы муниципалдыг албанның албан-дужаалдар бөлүүнүң иштинге тааржыр класстыг дужаалдың бир чада бедик кылдыр тыпсыр.

16. Чурум үрээни дээш хемчег алган, а ол ышкаш аңаа хамаарыштыр кеземче херээ оттурган муниципалдыг албан-хаакчыга ээлчеглиг класстыг дужаал тывыспас.

17. Ажыл берикчизиниң төлээзиниң хоойлу-дүрүм актызы-биле муниципалдыг албан-хаакчыга класстыг дужаалды тыпсыр. Класстыг дужаалды муниципалдыг албан-хаакчыга тывысканының дугайында бижидилгени муниципалдыг албан-хаакчының күш-ажыл дептеринче болгаш хууда херээнче киир бижиир.

18. Муниципалдыг албан-хаакчыга класстыг дужаалды тывыскан хүнүнден эгелээш, Тыва Республиканың хоойлужудулгазын езугаар класстыг дужаал дээш ай санының акша шалыңын тургузар.

19. Тыпсып берген класстыг дужаал муниципалдыг албан-хаакчыны муниципалдыг албанда ээлеп турар албан-дужаалындан хостаанда болгаш муниципалдыг албандан үндүргенде (ооң иштинде пенсияже үнгени-биле), а ол ышкаш муниципалдыг албанче катап ажылдап киргенде камгалаттынып артар. Муниципалдыг албанче катап ажылдап кирген кижилерге класстыг дужаал тыпсырының дугайында айтырыгны бо Чурумнуң 8 болгаш 9 дугаар кезектеринге дүүштүр шиитпирлээр.».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1684 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының болгаш Хоойлужудулга палатазының депутаттарының эрге-байдалының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 9 чүүлүнге өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь 25-те хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөпшээрээн деп көрген

1 чүүл

2005 чылдың июль 13-те № 982 УХ-I «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының болгаш Хоойлужудулга палатазының депутаттарының эрге-байдалының дугайында» («Тувинская правда», 2005 чылдың июнь 16-да, декабрь 3-те; 2007 чылдың июнь 13-те, декабрь 13-те; 2008 чылдың март 26-да, апрель 8-те; 2009 чылдың июнь 16-да, ноябрь 3-те; «Шын», 2005 чылдың июль 19-та, ноябрь 29-та; 2008 чылдың апрель 8-те; 2009 чылдың ноябрь 3-те) Тыва Республиканың Хоойлузунуң 9 чүүлүнге, ону дараазында эдилгелиг кылдыр бижип, өскерилгени киирер:

«9 чүүл. Тыва Республиканың Улуг Хуралының депутаттарының, оларның өг-бүлелериниң болгаш назы четпээн уругларының орулгаларының болгаш эт-хөреңгизиниң дугайында медээлер

Доктаамал профессионал үндезинде бодунуң бүрүн эргелерин боттандырып турар Тыва Республиканың Улуг Хуралының депутаттары чылдың-на, отчеттуг саң-хөө чылының соонда чылдың апрель 1-ден орайтатпайн, Россия Федерациязының үндүрүг органнарынга үндүрүг онаар объектилер болуп турар орулгаларының, үнелиг саазыннарының база оларга, оларның өг-бүлелеринге болгаш назы четпээн уругларынга өнчү эргезинге хамааржыр өске-даа эт-хөреңгизиниң дугайында медээлерни, ол ышкаш боттарының эт-хөреңги шынарлыг хүлээлгелериниң болгаш өг-бүлелериниң база назы четпээн уругларының эт-хөреңги характерлиг хүлээлгелериниң дугайында медээлерни киирер хүлээлгелиг.».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1686 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 6 база 7 чүүлдеринге өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь 25-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөпшээрээн чүүлдүг деп көрген

1 чүүл

2001 чылдың февраль 5-те № 777 «Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының дугайында» («Тувинская правда», 2001 чылдың июль 31-де; 2004 чылдың январь 22-де, июнь 6-да; 2006 чылдың август 3-те; 2007 чылдың июнь 28-те; 2008 чылдың январь 15-те; «Шын», 2001 чылдың август 2-де; 2004 чылдың январь 29-та; 2006 чылдың август 26-да, ноябрь 25-те; 2008 чылдың январь 22-де) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 6-гы чүүлде:

а) 4-кү пунктунуң бирги абзазының ийиги домаан дараазында эдилге-биле бижиир:

«Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазында, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарында депутаттар мандаттарының хуваалдазынче киирген кандидаттарның даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның, 2005 чылдың май 18-те № 51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлү-биле дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан, кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен, политиктиг партияларның, өске-даа политиктиг партияларның болгаш өске хөй-нииити каттыжыышкыннарының киирген саналдарының, а ол ышкаш муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының мурнундагы составының, Россия Федерациязының Төп соңгулда комиссиязының саналдарынга үндезилеп тургузар.»;

б) 5-ки пунктунуң адаккы «а» пунктузун «, база ол ышкаш 2005 чылдың май 18-те №51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлү-биле дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан, кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен, политиктиг партияларның» деп сөстер-биле немээр;

2) 7-ги чүүлде:

а) 7-ги пунктуну дараазында уткалыг домак-биле немээр: «Ынчан башкылаашкын, эртем болгаш өске чогаадыкчы ажыл-чорудулганы, бир эвес Россия Федерациязының чурттар аразының керээзи-биле азы Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле өске чүүл көрдүнмээн болза, чүгле даштыкы күрүнелерниң, чурттар аразының болгаш даштыкы организацияларның, даштыкы хамаатыларның база хамааты эрге чок кижилерниң акша-хөреңгизинден акшаландырып болбас.»;

б) дараазында уткалыг 8 база 8^{1} пункттарны немээр:

«8. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының доктаамал (штаттыг) үндезинде ажылдап турар кежигүнүнге хоруглуг чүүлдер:

1) удуртур органнарның, ажаал-тежээл азы хайгаарал чөвүлелдериниң, Россия Федерациязының девискээринде ажылдап турар даштыкы коммерция эвес чазактың эвес организацияларның болгаш оларның структурлуг кезектериниң органнарының, бир эвес Россия Федерациязының чурттар аразының керээзи-биле азы Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле өске чүүл көрдүнмээн болза, составынче кирери;

2) аңаа даасикан хүлээлгелерни күүседири-биле холбаштыр хамаатылардан болгаш юридиктиг эргелиг черлерден Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле көрдүнмээн шаңналдар (чээлилер, акша азы өске шаңнал, дузалар, хөглээшкин, дыштаныылга, транспорт чарыгдалдарының төлевири) албас. Протоколдаан хемчеглер-биле, албан ажылының сургакчылаашкыны-биле база өске-даа албан-езузунуң хемчеглери-биле холбаштыр Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының кежигүнүнүң алган белектери Тыва Республиканың өнчүзү кылдыр санадыр болгаш Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле көрдүнген таварылгалардан аңгыда, акт езугаар соңгулда комиссиязының кежигүнү ону Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынга дамчыдар. Протоколдаан хемчеглер-биле, албан ажылының сургакчылаашкыны-биле база өске-даа албан-езузунуң хемчеглери-биле холбаштыр алган белектерин дужаапкан Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының кежигүнү Россия Федерациязының нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле тургузуп турар чурум езугаар оларын дедир садып ап болур;

3) аңаа даасикан хүлээлгелерни күүседири-биле холбаштыр Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга, Россия Федерациязының чурттар аразының керээлеринге азы күрүне эрге-чагыргазының органнарының, тус чер бот-башкарылга органнарының даштыкы күрүнелерниң күрүне органнары-биле (органнар-биле), чурттар аразының болгаш даштыкы организациялар-биле удурдедир үндезинге чарган дугуржулгаларынга дүүштүр боттандырар албан ажылының сургакчылаашкыннарындан аңгыда, хамаатыларның болгаш юридиктиг эргелиг черлерниң акша-хөреңгизи-биле Россия Федерациязының кызыгаарындан дашкаар үнүп чоруурy;

4) аңаа даасикан хүлээлгелерни күүседири-биле холбашпайн турар сорулгаларга, албан ажылының ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр бердинген материал-техниктиг, саң-хөө болгаш медээ хандырылгазының чепсек-херекселдерин ажыглаары;

5) аңаа даасикан хүлээлгелерни күүседири-биле холбашпайн турар сорулгаларга, федералдыг хоойлуга дүүштүр кирери кызыгаарлыг медээге хамаарыштырган медээлерни азы аңаа даасикан хүлээлгелерни күүседири-биле холбаштыр билдингир болуп турар ажыл-албан медээзин тарадыры азы ажыглаары хоруглуг.

8^{1}. Бир эвес Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының кежигүнү бо чүүлдүң 8-ки пунктузунда айыттынган, орулга эккеп турар үнелиг саазыннарын, акцияларын (организацияларның эге капиталында киржилгезиниң үлүглерин) ажыглап турары сонуургалдар маргылдаазынга чедирип болур таварылгада, аңаа хамааржып турар айыттынган үнелиг саазыннарны, акцияларны ол (организацияларның эге капиталында киржилгезиниң үлүглерин) Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр бүзүредилге эргелелинче дамчыдар хүлээлгелиг.».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1688 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң акша шалыңының болгаш мактал акшазының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 2 капсырылгазынга өскерилге кииреринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь 25-те хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөпшээрээн чүүлдүг деп көрген

1 чүүл

2006 чылдың июль 6-да № 1889 УХ-I «Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албан-хаакчыларының албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң акша шалыңының болгаш мактал акшазының дугайында» («Шын», 2006 чылдың июль 8-те; 2007 чылдың июнь 5-те; 2009 чылдың апрель 21-де, июль 28-те; «Тувинская правда», 2006 чылдың август 2-де; 2007 чылдың июнь 7-де, июль 5-те; 2008 чылдың январь 10-да, январь 15-те; 2009 чылдың апрель 24-те, август 1-де) Тыва Республиканың Хоойлузунга 2 капсырылганың 5 кезээниң албан-дужаалдарының «Специалистер» деп категориязының башкарыкчы бөлүүн дараазында одуруг-биле немээр:

«Тыва Республиканың эптежилге шиитпкекчизиниң дузалакчызы – 2297,7 – 2527,5».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1692 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни бойдус бол[гаш] техногенниг хевирлиг онза байдалдардан камгалаары[ның] дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерил[гелер] кииреринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың нояб[рь ...] хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декаб[рь ...] чүүлдүг деп көрген

1 чүүл

1996 чылдың август 27-де № 578 «Чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни бойдус болгаш техногенниг хевирлиг онза байдалдардан камгалаарының дугайында» («Тувинская правда», 1996 чылдың октябрь 10-да; 2001 чылдың сентябрь 18-те; 2004 чылдың август 21-де, сентябрь 27-де; 2004 чылдың июль 21-де, ноябрь 23-те; 2007 чылдың август 9-та; 2008 чылдың декабрь 30-де) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) киирилде кезээниң бирги абзазында «бойдус» деп сөстү ап кааптар;

2) 1-ги чүүлге:

а) бирги кезээнде «бойдус» деп сөстү ап кааптар;

б) ийиги кезээнде «бойдус» деп сөстү ап кааптар;

в) үшкү кезээнде «бойдус» деп сөстү ап кааптар;

3) 2-ги чүүлдү дараазында эдилге-биле бижиир:

«2 чүүл. Чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни онза байдалдардан камгалаар талазы-биле хамаарылгаларны хоойлу-дүрүм талазы-биле таарыштырары

Чурттакчы чонну болгаш девискээрлерни
онза байдалдардан камгалаар т[а]...
хамаарылгаларны хоойлу-дүрү[м]...
биле таарыштырарын 1994 чылд[ы]...
21-де № 68-ФХ «Чурттакчы чон[ну]...
девискээрлерни бойдус болгаш т[ехногенниг]...
хевирлиг онза байдалдардан камг[алаарының]...
дугайында» Федералдыг хоойлу-...
дүүштүр хүлээп алыр хоойлулар...
гаш Россия Федерациязының өс[ке]...
мативтиг хоойлу-дүрүм актылар...
Хоойлу-биле база Тыва Республ[иканың]...
ке-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм...
биле боттандырар. Тус черниң...
карылга органнары боттарының...
лериниң иштинге чурттакчы чонну...
вискээрлерни онза байдалдар...
лаары-биле холбаштыр тыптыр...
галарны таарыштырар муни[ципалдыг]...
хоойлу-дүрүм актыларын хүлээп...

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан езузу-би[ле парлаан] хүнүнден күштүг болур.

Тыва Республиканың Ча[зааның] Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1694 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Тыва Республикада автомобиль оруктарының дугайында [болгаш] орук ажыл-чорудулгазының дугайында» Тыва Республик[аның] Хоойлузунга өскерилгелер кииреринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың нояб[рь ...] хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декаб[рь ...] чүүлдүг деп көрген

1 чүүл

2008 чылдың ноябрь 28-те № 966 УХ-II «Тыва Республикада автомобиль оруктарының дугайында болгаш орук ажыл-чорудулгазының дугайында» («Шын», 2008 чылдың декабрь 9-та; 2009 чылдың май 21-де; «Тувинская правда», 2008 чылдың декабрь 25-те, декабрь 27-де; 2009 чылдың май 28-те) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 5-ки чүүлде:

а) 3-кү кезекте «Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле тургускан» деп сөстерни «Федералдыг хоойлулар-биле болгаш Россия Федерациязының Чазааның тургускан» деп сөстер-биле солуур;

б) 4-кү кезекте «Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле тургускан» деп сөстерни «федералдыг хоойлулар-биле болгаш Россия Федерациязының Чазааның тургускан» деп сөстер-биле солуур;

2) 16-гы чүүлде:

а) дараазында уткалыг 2^{1} кезекти немээр:

«2^{1}. Автомобиль оруктарының дилиндектей аңгылаан шыйыының кызыгаарларынга инженерлиг аргыжылгаларны салырын азы чаарты тругузарын проектилеп турда, ындыг инженерлиг аргыжылгаларның ээлериниң азы оларның акша-хөреңгизи-биле автомобиль оруктарының ээлери планнап алган ындыг инженерлиг аргыжылгаларын бижимел хевирге дугуржур.»;

б) 3-кү кезекти дараазында уткалыг домак-биле немээр: «Ол чөпшээрелге ындыг инженерлиг аргыжылгаларның ээлериниң оларны салып азы эде тургузуп турда, албан күүседир ужурлуг техниктиг негелделерлиг болгаш байдалдарлыг турар ужурлуг (моон ыңай бо чүүлде – албан күүседир ужурлуг техниктиг негелделер болгаш байдалдар дээн).»;

в) дараазында уткалыг 7-ги кезекти немээр:

«7. Оларны салырын азы чаарты тургузарын бо чүүлдүң 2^{1} база 3 кезектери-биле көрдүнген чөпшээрели чокка болгаш тудуг кылыр чөпшээрели чокка (бир эвес ындыг инженерлиг аргыжылгаларны салырынга азы эде тургузарынга тудуг кылыр чөпшээрел бээри негеттинип турар таварылгада) азы албан күүседир ужурлуг техниктиг негелделерни болгаш байдалдарны үревишаан, боттандырып турар инженерлиг аргыжылгаларның ээлери күрүнениң тудуг хайгааралын боттандырары-биле төлээлекчи органның база (азы) автомобиль оруунуң ээзиниң негелдези езугаар инженерлиг аргыжылгаларны салырын азы эде тургузарын соксадыр, хоойлудан дашкаар кылган улуг тудугларны, өске-даа объектилерни бузуп көжүрер болгаш автомобиль оруун эгезинде турган байдалынче киирер хүлээлгелиг. Айыткан негелделерни күүседиринден ойталаан таварылгада, Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр автомобиль оруунуң ээзи кылдынган азы эде тургускан
инженерлиг аргыжылгаларны узу[...]
зы-биле ажылдарны, ындыг улуг т[удугларны]...
өске-даа объектилерни хоойлуда[н]...
салганынга азы чаарты тургузары...
луг кижилерниң акша-хөреңгиз[и]...
ажылдарны кылырынга үндүрер...
дарның дараазындагы компенса[ция]...
төлээр кылдыр күүседир.»;

3) 17-ги чүүлде:

а) дараазында уткалыг 5^{1} кезе[кти немээр]:

«5^{1}. Бо чүүлдүң 1 болгаш 4 ке[зектеринде]
айыткан автомобиль оруунуң ээз[и]...
мел хевирге чөпшээрелинге бел[...]
база каттышкан черлерниң туд[...]
тылгазын, капитал септелгезин бол[гаш]...
гезин кылып турар кижилерниң алб[ан]
ужурлуг техниктиг негелделер[...]
байдалдарын киирген турар ужу[рлуг]...
ыңай бо чүүлде – албан күүседир у[журлуг]
никтиг негелделер болгаш байдал[дар дээн].»;

б) 8-ки кезектиң бирги домаа[...]
кылырынга чөпшээрел болгаш ...
чокка» деп сөстерни «тудуг к[ылыр]
чөпшээрел, чөпшээрел чокка ...
күүседир ужурлуг техниктиг нег[елделер]
болгаш байдалдарны үревиц[...]
сөстер-биле солуур;

4) 18-ки чүүлдүң 2-ги кезээнд[е]
орук кежер черлерниң ажыглаль[...]
негелделер тургузар техниктиг ...
тилер» деп сөстерни «демир-орук[...]
тунуң дугайында Россия Федера[циязының]
хоойлужудулгазы-биле тургуска[н]...
лер» деп сөстер-биле солуур;

5) 19-ку чүүлде:

а) 11-ги кезекти дараазында у[ткалыг до]
мак-биле немээр: «Ол чөпшээр[елге орук]
сервизиниң объектилериниң ав[томобиль]
оруктарынга кожа турар черлер[...]
тылгазын, капитал септелгезин б[олгаш]...
телгезин кылып турар кижилерни[ң албан]
күүседир ужурлуг техниктиг не[гелделер]
болгаш байдалдары кирген тура[р ужурлуг]
(моон ыңай бо чүүлде – ыяап-ла ...
ужурлуг техниктиг негелделе[р болгаш]
байдалдар дээн).»;

б) дараазында уткалыг 12 кезе[кти немээр]:

«12. Орук сервизиниң объект[илерин]
тудуун, чаартылгазын, капитал се[птелгезин]
азы орук сервизиниң объектиле[рин ав]
томобиль оруктарынга кожа тур[ар чер]
лериниң чаартылгазын, капитал се[птелгезин]
болгаш септелгезин тудуг кылыр [чөп]
шээрели чокка, бо чүүлдүң 11-ги ...
көрдүнген чөпшээрели чокка а[зы албан]
күүседир ужурлуг техниктиг нег[елделерни]
үревишаан, боттандырып турар ки[жилер кү]
рүнениң тудуг хайгааралын ботта[ндырары-]
биле төлээлекчи органның база (...
мобиль оруктарының ээлериниң н[егелдези]
езугаар орук сервизиниң объект[илериниң]
тудуун, чаартылгазын, капитал се[птелгезин]
азы орук сервизиниң объектилер[...]
мобиль оруктарынга кожа турар че[рлериниң]
чаартылгазын, капитал септелгез[ин]...
ремонтузун кылырын соксадыр, ...

туттунган улуг тудугларны, өске-даа
лерни бузуп көжүрер болгаш
иль оруктарын баштайгы турган
нче киирер хүлээлгелиг. Айыттынган
ерни күүседиринден ойталаан тава-
, автомобиль оруктарының ээлери
визиниң туттунган объектилерин азы
рар черлерни Россия Федерация-
оойлужудулгазынга дүүштүр узут-
азы-биле ажылдарны, ындыг объек-
, улуг тудугларны хоойлудан даш-
арынга буруулуг кижилерниң акша-
и-биле ол ажылдарны күүседиринге
чарыгдалдарның дараазындагы
ациязын төлээр кылдыр күүседир.»;
-кү чүүлде:
ки кезекти дараазында утканыг
иле немээр: «Ол чөпшээрелге ындыг
лерниң автомобиль оруунуң орук
ың шыйыының кызыгаарларынга
де чаартылгазын, реклама тургузуг-
едээ-чарлал щиттерин болгаш айтыр
ерни тургузар кижилерниң ыяап күү-
курлуг техниктиг негелделери бол-
йдалдары кирген турар ужурлуг
ңай бо чүүлде – ыяап-ла күүседир
техниктиг негелделер болгаш бай-
дээн).»;
раазында утканыг 8[1] кезекти немээр:
Капитал тудуг объектилериниң, орук
рудулгазын боттандырар кылдыр
ен объектилерниң, орук сервизиниң
лериниң автомобиль оруктарының
дыының дилиндек шыйыгларының
рларынга тудугну, эде чаартылганы,
конструкцияларын, медээ-чарлал
н болгаш айтыр демдектерни тур-
тудуг кылырынга чөпшээрели чокка
с айыткан объектилерни тударынга
чаартыры-биле тудуг кылырынга

чөпшээрел бээри негеттинип турар таварылгада), бо чүүлдүң 8-ки кезээ-биле көрдүнген чөпшээрели чокка азы ыяап-ла күүседир ужурлуг техниктиг негелделерни болгаш байдалдарны үревишаан, боттандырып турар кижилер күрүнениң тудуг хайгааралын боттандырары-биле төлээлекчи органның база (азы) автомобиль оруктарының ээлериниң негелдезин езугаар орук сервизиниң объектилериниң тудуун, чаартылгазын, капитал септелгезин азы орук сервизиниң объектилериниң автомобиль оруктарынга кожа турар черлериниң чаартылгазын, капитал септелгезин болгаш ремонтузун кылырын соксадыр, хоойлудан дашкаар туттунган улуг тудугларны, өске-даа объектилерни бузуп көжүрер болгаш автомобиль оруктарын баштайгы турган байдалынче киирер хүлээлгелиг. Айыттынган негелделерни күүседиринден ойталаан таварылгада, автомобиль оруктарының ээлери туттунган объектилерни азы улуг тудугларны узуткаар талазы-биле ажылдарны, Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр айыткан объектилерни, улуг тудугларны хоойлуну сагып көрбейн тутканынга буруулуг кижилерниң акша-хөреңгизи-биле ол ажылдарны күүседиринге үндүрер чарыгдалдарның дараазындагы компенсациязы-биле күүседир.».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1698 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

...ва Республиканың регионнар аразының, чурттар аразының ...ш даштыкы экономиктиг харылзааларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь 25-те хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөпшээрээн

...үл

чылдың март 31-де № 846 УХ-I «Тыва
ликаның регионнар аразының,
аразының болгаш даштыкы эконо-
харылзааларының дугайында»
ская правда», 2005 чылдың май 17-
ін», 2005 чылдың апрель 14-те) Тыва
ликаның Хоойлузунга дараазында
гелерни киирер:
и чүүлдү күжүн чидирген деп санаар;
-ги чүүлдүң 2-ги кезээн дараазында
биле бижиир:
Керээниң сөзүглелин парлап үндүре-
чарарын азы күш чок болдурарын ба-
ының дугайында Тыва Республиканың
ун албан-езузу-биле парлап үндүрери-
ады хары угда боттандырар. Тыва
ликаның өмүнээзинден Россия
циязының субъектилери-биле керээ
н азы күш чок болдурарын ба-
ының дугайында Тыва Республиканың
төлевилелин Тыва Республиканың Улуг
ның Хоойлужудулга палатазынга Тыва
иканың Чазааның Даргазы киирер.»;
3-кү чүүлдүң 2-ги кезээн дараазында
биле бижиир:

«2. Тыва Республиканың өмүнээзинден чардынган дугуржулганың сөзүглелин парлап үндүрерин ону чарганын азы күш чок болдурганын бадылааның дугайында Тыва Республиканың хоойлузун албан-езузу-биле парлап үндүрери-биле катай чаңгыс угда боттандырар. Тыва Республиканың адындан даштыкы федеративтиг күрүнелерниң, даштыкы күрүнелерниң административтиг-девискээр тургузугларының субъектилери-биле чарар дугуржулгаларны чарарын азы күш чок болдурарын бадылаарының дугайында Тыва Республиканың хоойлу төлевилелин Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазынга Тыва Республиканың Чазааның Даргазы киирер.».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1700 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

...ерендумнар дугайында Тыва Республиканың хоойлужудулга ...ларынга референдум айтырыгларының талазы-биле суртаал ...рударынга эфир үези болгаш парлалга шөлү бээр кезээнге өскерилгелер киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың декабрь 16-да хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөпшээрээн

...үл

3 чылдың ноябрь 27-де № 302 УХ-I
Республикага тус чер референдуму-
айында» («Тувинская правда», 2004
март 5-те, апрель 13-те, декабрь 7-
5 чылдың июнь 2-де, август 2-де; 2008
апрель 9-та; «Шын», 2004 чылдың
те; 2006 чылдың март 23-те, апрель
юль 11-де; 2008 чылдың апрель 1-де)
спубликаның Хоойлузунга дараазын-
рилгелерни киирер:
-кү чүүлдүң 4-кү пунктузунда «баш-
ң» деп сөстү «баштыңы» деп сөс-биле

7-ги чүүлде:
7-ги пунктунуң бирги домаан дараа-
дилге-биле бижиир: «Теле- база (азы)
дамчыдылгалары боттандырып турар
болгаш муниципалдыг организация-
а күрүнениң болгаш муниципалдыг
нер парлалга үндүрүлгелериниң ре-
лары комиссияларга федералдыг
-биле, бо Хоойлу-биле тургускан
зугаар, референдум киржикчилерин
еп дыңнадырынга эфир үезин база

комиссияларның шиитпирлерин парлап үндүреринге болгаш өске-даа медээлерни тарадырынга парлалга шөлүн халас бээр хүлээлгелиг.»;

б) 18-ки пунктуда:

бирги домакта «ынчалза-даа бадылаашкын хүнүнүң мурнунда хүнден орайтатпайн, а бадылаашкын хүнүнүң мурнунда хүнде база бадылаашкын хүнүнде» деп сөстерни «бир эвес дилег-бижикти бадылаашкын болур хүнге чедир беш болгаш оон эвээш хонукта алган болза, бадылаашкын болур хүннүң мурнунда хүнден орай эвесте, а бир эвес бадылаашкын хүнүнде азы бадылаашкын хүнүнүң дараазында хүнде,» деп сөстер-биле солуур;

ийиги домакта «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур;

3) 29-ку чүүлде:

а) 1-ги пунктуда «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур;

б) 7-ги пунктуга «, база ол комиссияга ындыг учеттуң медээлерин бадылаашкын хүнүнден эгелээш, 10 хонуктан орайтатпайн, киирер» деп сөстерни немээр;

в) 8-ки пунктуда «төлевир чокка» деп сөстерни «халаска» деп сөс-биле солуур;

г) 10-гу пунктуга «Төлевир чок болгаш төлевирлиг кылдыр бээри» деп сөстерни «бээри» деп сөс-биле солуур;

4) 30-гу чүүлде:

а) 2-ги пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«2. Телерадио-дамчыдылгаларының муниципалдыг организациялары бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үезин тус чер референдумун эрттирер талазы-биле эгелекчи бөлүкке база бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыттынган тус чер референдумунуң киржикчилериниң өске-даа бөлүктеринге тус чер референдумунуң айтырыгларының талазы-биле суртаал чорударынга бээр хүлээлгелиг. Бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыттынган эфир үезин чогуур телерадио-дамчыдылга организациязы чоннуң кажан теле- база радиодамчыдылгазын хөйү-биле дыңнаарын тодарадып алган үезинде бээр ужурлуг.»;

б) 3-кү пунктуда «төлевир чок эфир үезин» деп сөстерни «бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үезин» деп сөстер-биле солуур;

в) 4-кү пунктуда «төлевир чок эфир үезин» деп сөстерни «бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үезин,» деп сөстер-биле солуур;

г) 5-ки пунктуда:

үшкү домакта «төлевир чок эфир үези» деп сөстерни «бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үези,» деп сөстер-биле солуур;

дөрткү домакта «төлевир чок эфир үезин» деп сөстерни «бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үезин,» деп сөстер-биле солуур;

д) дараазында утканыг 5[1] пунктуну немээр:

«5[1]. Бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үезиниң нийти хемчээлиниң артып калган кезээн (ол бар турда) күрүнениң болгаш муниципалдыг организациялар референдум эрттирериниң талазы-биле эгелекчи бөлүкке база бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан референдум киржикчилериниң өске-даа бөлүктеринге суртаал материалдарын тарадыры-биле бээр.»;

е) 6-гы пунктуда «төлевир чок эфир үезин» деп сөстерни «бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үезин,» деп сөстер-биле солуур;

5) 31-ги чүүлде:

а) 1-ги пунктуга:

бирги домакта «күрүнениң база» деп сөстерни ап кааптар;

ийиги домакта «төлевир чокка» деп сөстерни «халаска бээр» деп сөстер-биле солуур;

б) 2-ги пунктунуң үшкү домаанда «төлевир чокка» деп сөстерни «халаска бээр» деп сөстер-биле солуур;

в) 5-ки пунктуда «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур.

2 чүүл

2003 чылдың декабрь 31-де № 458 УХ-I «Тыва Республиканың референдумунуң дугайында» («Тувинская правда», 2004 чылдың февраль 27-де, апрель 13-те, декабрь 7-де; 2007 чылдың июнь 26-да; «Шын», 2006 чылдың март 23-те; 2007 чылдың июнь 26-да) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 17-ги чүүлде:

а) 17-ги пунктунуң бирги домаан дараазында эдилге-биле бижиир:

«Теле- база (азы) радио дамчыдылгаларын организастап турар күрүнениң болгаш муниципалдыг организациялар база өйлеп үнер парлалга үндүрүлгелериниң редакциялары комиссияларга федералдыг хоойлу-биле, бо Хоойлу-биле тургускан чурум езугаар референдум киржикчилерин медээлеп дыңнадыры-биле халас эфир үезин база комиссияларның шиитпирлерин парлап үндүреринге болгаш өске-даа медээлерни тарадырынга парлалга шөлүн халас бээр хүлээлгелиг.»;

б) 18-ки пунктуда «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур;

2) 30-гу чүүлде:

а) 1-ги пунктунуң бирги домаанда «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур;

б) 2-ги пунктуда «төлевир чокка» деп сөстерни «халаска берип турары» деп сөстер-биле солуур, «төлевир чокка» деп сөстерни «халаска берип турар» деп сөстер-биле солуур;

в) 8-ки пунктуда «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур;

г) 10-гу пунктуда «Төлевир чокка база төлевирлиг кылдыр бээри» деп сөстерни «бээри» деп сөс-биле солуур;

3) 31-ги чүүлде:

а) 1-ги пунктуда «Төлевир чок» деп сөстерни «Халаска берип турар» деп сөстер-биле солуур, «болгаш муниципалдыг» деп сөстерни ап кааптар;

2-ги пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«2. Телерадио-дамчыдылгазының регионалдыг күрүне организациялары бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үезин Тыва Республиканың референдумун эрттирер талазы-биле эгелекчи бөлүкке база бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыттынган референдум киржикчилериниң өске-даа бөлүктеринге Тыва Республиканың референдум айтырыгларының талазы-биле суртаал чорударынга бээр хүлээлгелиг. Берип турар эфир үезин чогуур телерадио-дамчыдылга организациязы чоннуң кажан теле- база радиодамчыдылгазын хөйү-биле дыңнаар кылдыр чыырын тодарадып алган үезинде бээр ужурлуг.»;

в) 3-кү пунктунуң бирги, ийиги база үшкү домактарында «төлевир чок эфир үезин» деп сөстерни «бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үезин» деп сөстер-биле солуур;

г) 5-ки пунктунуң дөрткү домаанда «төлевир чок эфир үезин» деп сөстерни «бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үезин» деп сөстер-биле солуур;

д) дараазында утканыг 5[1] пунктуну немээр:

«5[1]. Бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыттынган эфир үезиниң нийти хемчээлиниң артып калган кезээн (ол бар турда) телерадио-дамчыдылгазының күрүнениң база муниципалдыг организациялары референдум эрттирериниң талазы-биле эгелекчи бөлүкке база бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыттынган референдум киржикчилериниң өске-даа бөлүктеринге суртаал материалдары тарадыры-биле бээр.»;

е) 6-гы пунктунуң үшкү домаанда «төлевир чок эфир үезин» деп сөстерни «бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыткан эфир үезин,» деп сөстер-биле солуур;

4) 32-ги чүүлде:

а) 1-ги пунктунуң ийиги домаанда «төлевир чок» деп сөстерни «халаска берип турар» деп сөстер-биле солуур;

б) 2-ги пунктунуң үшкү домаанда «төлевир чок» деп сөстерни «халаска берип турар» деп сөстер-биле солуур.

3 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1721 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

Тыва Республиканың Каа-Хем кожуунунуң Сизим сумузунуң составынга Катазы арбанны тургузарының дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың декабрь 16-да хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөпшээрээн

1 чүүл

Тыва Республиканың Каа-Хем кожуунунуң Сизим сумузунуң составынга Катазы арбанны тургузар.

2 чүүл

Катазы арбанның кызыгаарларын бо Хоойлуга капсырылга езугаар тодарадып бижээнинге дүүштүр тургузар.

3 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1723 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

2009 чылдың декабрь 31 № 1723 УХ-II Тыва Республиканың Хоойлузунга капсырылга

Тыва Республиканың Каа-Хем кожуунунуң Сизим сумузунуң составынга Катазы арбанның кызыгаарларының

картазын тодарадып бижиири

Катазы арбанның кызыгаары соңгу чүктен Кара-Даштыг деп дагның сирти-биле чоруткаш, Каа-Хем деп хемге (Биче Енисейге) четкен, чөөн талазындан Каа-Хемниң суг аайы-биле (Биче Енисейниң), мурнуу чүктен Мигулук дааның сирти-биле база Катазы хемчигешти таварып, барыын чүктен Мигулук дааның кырындан эгелээш, Катазы деп хемчигешти таварыштыр Кара-Даштыг дааның кырынга чедир чоруткан.

«Тараачын (арат) ажыл-агыйының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунуң 25 чүүлүнге өскерилге киирериниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың декабрь 16-да хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөпшээрежип көрген

1 чүүл

2004 чылдың декабрь 29-та № 986 УХ-I «Тараачын (арат) ажыл-агыйының дугайында» («Тувинская правда», 2004 чылдың декабрь 31-де; 2007 чылдың июнь 7-де; 2008 чылдың декабрь 4-те; «Шын», 2004 чылдың декабрь 31-де; 2007 чылдың июнь 5-те; 2008 чылдың декабрь 9-та) Тыва Республиканың Хоойлузунуң 25-ки чүүлүнүң 2-ги кезээниң бирги абзазынга, «2010 чылдың январь 1-ге чедир» деп сөстерни «2013 чылдың январь 1-ге чедир» деп сөстер-биле солуп, өскерилгени киирер.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1725 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

Чамдык категорияларның үндүрүг төлекчилеринге берип турар үндүрүглер чиигелделериниң социал-экономиктиг түңнелиниң үнелелиниң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың декабрь 16-да хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөпшээрежип көрген

1 чүүл. Нийти дүрүмнер

1. Тыва Республиканың хоойлулары-биле регионалдыг үндүрүглер талазы-биле үндүрүг чиигелделерин үндүрүглер болгаш чыылдалар дугайында Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр оларның социал-экономиктиг түңнелиниң үнелелиниң болгаш үндүрүгге чиигелделер тургузарынга Тыва Республиканың каттышкан бюджединиң кандыг чидириглиг болуп болуру планнаттынып турар түңнелдерге үндезилеп тургузар.

2. Ээлчеглиг саң-хөө чылында Тыва Республиканың хоойлулары-биле бээр үндүрүг чиигелделериниң нийти түңү оларны берип турар үндүрүглерден Тыва Республиканың каттышкан бюджединиң орулгаларының түңүн ээлчеглиг саң-хөө чылында ындыг чиигелделерни бээрин өөренип көрбээн болгаш чыырын планнап турар үндүрүглерден 5 хуудан хөй эвээжеткен боор болбас.

2 чүүл. Үндүрүглер чиигелделериниң социал-экономиктиг түңнелиниң үнелели

1. Тыва Республиканың хоойлулары-биле мурнунда доктааткан болгаш хоойлу саналдап киирер эрге субъектилериниң катап база саналдап турар чиигелделериниң социал-экономиктиг түңнелиниң албан үнелелин кылыр.

2. Үндүрүг чиигелделериниң социал-экономиктиг түңнелиниң үнелелин Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының төлээлекчи органы (моон ыңай төлээлекчи орган дээн) Тыва Республиканың Чазааның бадылап турар (бээрин планнап турар) үндүрүг чиигелделериниң социал-экономиктиг түңнелиниң үнелелиниң Чурумунга дүүштүр боттандырар.

Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының төлээлекчи органын Тыва Республиканың Чазаа тодарадыр.

3. Тыва Республиканың хоойлулар төлевилелдеринге Тыва Республиканың Чазааның Даргазының ажылдап кылыр үндүрүг чиигелделерин планнап турар социал-экономиктиг түңнелдиң үнелелин Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазынга хоойлулар төлевилелдерин кииреринге чедир кылыр болгаш хоойлунуң төлевилелинге кожар.

Хоойлу саналдап киирер эргениң өске-даа субъектилериниң үндүрүг чиигелделери тургузарын саналдап турар Тыва Республиканың хоойлу төлевилелин киирип турда, Тыва Республиканың Чазааның Даргазынга түңнел үндүрери-биле киирген Тыва Республиканың хоойлу төлевилелин үндүрүг чиигелделериниң социал-экономиктиг түңнелиниң үнелелин эрттирери-биле төлээлекчи органче чорудар.

Үндүрүглер чиигелделериниң социал-экономиктиг түңнелиниң үнелелиниң түңнелдерин Тыва Республиканың хоойлу төлевилелин төлээлекчи орган алган үезинден эгелээш, 30 календарьлыг хүнден орай эвесте, Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазынче чорудар.

4. Мурнунда үндүрүг үезинде киирген үндүрүглер чиигелделериниң социал-экономиктиг түңнелиниң үнелелин төлээлекчи орган чылдың-на саң-хөө чылының июль 1-ге чедир кылыр.

5. Социал-экономиктиг түңнелиниң үнелели казыыр болганда, үндүрүгге чиигелде тургуспас, а мурнунда тургускан үндүрүг чиигелделери күш чок болур.

Төлээлекчи орган мурнунда тургускан үндүрүг чиигелделерин күш чок болдурарының дугайында Тыва Республиканың хоойлу төлевилелин ажылдап кылгаш, ону Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазынче дараазында чорудары-биле бо саң-хөө чылының август 1-ден орайтатпайн, Тыва Республиканың Чазааның Даргазынче киирер.

3 чүүл. Үндүрүглер чиигелделериниң социал-экономиктиг түңнелиниң үнелелиниң барымдаалары

1. Үндүрүглер чиигелделериниң социал-экономиктиг түңнелиниң үнелелин дараазында барымдаалар-биле боттандырар:

коммерция организацияларынга үндүрүг чиигелделерин берип турда, эки үнелелдиг бюджет болгаш экономиктиг түңнели барда;

республика база (азы) тус чер бюджеттеринден акша бербейн турар, коммерция эвес организацияларга үндүрүг чиигелделерин берип турда, эки үнелелдиг социал болгаш экономиктиг түңнели барда;

республика база (азы) тус чер бюджеттеринден долузу-биле азы чартыын акшаландырар организацияларга үндүрүг чиигелделерин берип турда, бюджеттиң чарыгдалдарын таарымчалыг кылдыр тургузары.

2. Бюджетке үндүрүг чиигелделериниң (бээри планнаттынып турар) түңнели дээрге үндүрүг чиигелделерин ажыглаанының түңнелинде, Тыва Республиканың каттышкан бюджединге кирген (кирери планнаттынып турар) үндүрүглер болур.

Бир эвес үндүрүг чиигелделерин ажыглаанының түңнелинде, Тыва Республиканың каттышкан бюджединде кирген (планнаттынып турар) үндүрүг киирилделериниң түңү немелде кирген (планнап турар) үндүрүг чиигелделериниң түңүнден ажып турар азы деңболза, ынчан үндүрүг чиигелделери бюджетке эки түңнелдиг болур.

Бир эвес үндүрүг чиигелделерин ажыглааны-биле холбаштыр кирген (планнаттынып турар) Тыва Республиканың каттышкан бюджединде үндүрүг киирилделериниң түңү кирген (планнап турар) үндүрүг чиигелделериниң түңүнден эвээш болза, ынчан үндүрүг чиигелдези бюджетке багай түңнелдиг болур.

3. Үндүрүглер чиигелделериниң экономиктиг түңнели дээрге үндүрүг төлекчилериниң ажыл-чорудулгазының саң-хөө-экономиктиг көргүзүглериниң эки динамиказы деп билир: орулгалыы, турум өзүлделии, продукцияның (ажылдар, ачы-дузалар) бот-үнезин чиигедири, чаа ажылчын олуттарны тургузары болгаш өске-даа.

4. Берген (бээрин планнап турар) үндүрүглер чиигелделериниң социал түңнели дээрге социал камгалалы кошкак чоннуң ажыл-амыдыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, социал камгалал хереглеттинип турар кижилерге немелде ажылчын олуттарны тургузары.

5. Тыва Республиканың каттышкан бюджединиң чарыгдалдарын таарымчалыг кылдыр тургузары дээрге республика база (азы) тус чер бюджеттеринден долузу-биле азы чартыын акшаландырар коммерция эвес организацияларга бюджет акшаландырыышкынының хемчээлин болгаш үндүрүг чыылдазын хары угда эвээжедип турда, удур болур саң-хөө шимчээшкининиң кызырылдазынга илерээри болур.

4 чүүл. Түңнел дүрүмнер

1. Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда, күштүг болур.

2. Бо Хоойлу күштүг болуп кирген хүнүнден эгелээш, 1996 чылдың февраль 20-де №499 «Тыва Республиканың хоойлуларын болгаш үндүрүг хоойлужудулгазының айтырыгларының талазы-биле өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актыларын хүлээп алырының чурумунуң дугайында» («Тувинская правда», 1996 чылдың февраль 22-де) Тыва Республиканың Хоойлузун күжүн чидирген деп санаар.

Тыва Республиканың Ча[зааның] Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1727 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

Азыракчыларның (ажаал-тежээкчилерниң) өг-бүлелеринд[е] азырап алган өг-бүлелерде турар уругларга үндүрүп бер[ген] акшаларны болгаш азырап алган ада-иелерниң күш-аж[ыл] төлевирин төлеп бээриниң чурумунуң болгаш хемчээлдер[иниң] дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың декабр[ь] хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабр[ь] чөпшээрежип көрген

1 чүүл

2007 чылдың июнь 18-те № 195 УХ-II «Азыракчыларның (ажаал-тежээкчилерниң) өг-бүлелеринде, уруг азырап алган өг-бүлелерде турар уругларга үндүрүп берген акшаларны болгаш азырап алган ада-иелерниң күш-ажыл төлевирин төлеп бээриниң чурумунуң болгаш хемчээлдериниң дугайында» («Тувинская правда», 2007 чылдың июнь 26-да; «Шын», 2007 чылдың ноябрь 27-де) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) Хоойлунуң адын дараазында эдилге-биле бижиир:

«Азыракчыларның (ажаал-тежээкчилерниң) өг-бүлелеринде, уруг азырап алган өг-бүлелерде турар уругларга үндүрүп берген акшаларны болгаш азырап алган ада-иелерге онаажып турар шаңнал акшаларны төлеп бээриниң чурумунуң болгаш хемчээлдериниң дугайында»;

2) киирилде кезээнде «азыраан ада-иелерниң күш-ажыл төлевири» деп сөстерни «азыраан ада-иелерге онаажып турар шаңнал акшалар,» деп сөстер-биле солуур;

3) 1-ги чүүлдүң 1-ги кезээн дараазында эдилге-биле бижиир:

«1. Акша-хөреңгилерни тургузарын болгаш төлеп бээрин назы четпээннерге хамаарыштыр (моон ыңай азырал болгаш ажаал-тежээл органы дээн) дараазында турар черлерге уругларга азырал болгаш ажаал-тежээл талазы-биле ажыл-чорудулганы организастаар болгаш боттандырар адырда Тыва Республиканың Чазааның Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының төлээлеттирген күүсекчи органы боттандырар:

азыралда (ажаал-тежээлде) турар – азыралын (ажаал-тежээлин) тургузарының болгаш уругну тударынга акша-хөреңги төлээрин тургузарының дугайында азырал болгаш ажаал-тежээл органының шиитпиринге үнедизелеп;

азыраан ада-иелерде турар – уругну (уругларны) азырап алган өг-бүлелерге кижизидери-биле дамчыдарының дугайында керээге үндезилеп.»;

4) 3-кү чүүлде:

а) адын дараазында эдилге-биле бижиир:

«3 чүүл. Азыраан ада-иелерге онаажып турар шаңнал акшалар»;

б) 1-ги кезээнде «азырап алган ада-иелерниң ай санында күш-ажыл төлевирин» деп сөстерни «азырап алган ада-иелерге онаажып турар ай санының шаңнал акшаларын» деп сөстер-биле солуур;

в) 3-кү кезекте «Уруг азырап алган ада-иеге күш-ажыл төлевири» деп сөстерни «Уруг азырап алган ада-иеге онаажып турар шаңнал акша» деп сөстер-биле солуур;

5) 4-кү чүүлде:

а) 1-ги кезектиң ийиги абзазында «азырал болгаш ажаал-тежээл органы» деп сөстерни ап каавтар;

б) 3-кү кезектиң онгу абзазында «тус чер бот-башкарылга органының» деп сөстерни «азырал болгаш ажаал-тежээл органының» деп сөстер-биле солуур;

в) 6-гы кезекти дараазында эдилге-биле бижиир:

«6. Азыралда турар уругга хама[...]
азырал болгаш ажаал-тежээл ор[...]
бүрүн эргезин Россия Федерац[...]
Хамааты кодекизиниң 35 чүүлүнге[...]
азырал азы ажаал-тежээлди т[...]
азырал болгаш ажаал-тежээл о[...]
дагзыр.

Азыралда турар уругнуң чурт[...]
чери өскерилгенде, азырал аз[...]
тежээлди тургускан азырал болга[...]
тежээл органы азыралда турар[...]
херээн, азыралда турар уругнуң[...]
турар чери өскерилгениниң дугай[...]
дээни азыракчыдан азы ажаал-теж[...]
алган хүнден эгелээш, үш хонук ду[...]
ооң чаа чурттап турар чериниң а[...]
азырал болгаш ажаал-тежээл ор[...]
чорудар хүлээлгелиг.

Азыралда турар уругнуң чаа[...]
турар чериниң аайы-биле азыра[...]
ажаал-тежээл органының бүрүн[...]
азыралда турар уругнуң хууда хер[...]
хүнден эгелээш, ол азырал болга[...]
тежээл органынга дагзыр.»;

г) 8-ки кезекте «күүсекчи эрге[...]
ның азырал болгаш ажаал-тежээл о[...]
азыралда турар уругларның хууд[...]
теринге шыгжаттынар» деп сөсте[...]
рал болгаш ажаал-тежээл органы[...]
деглеп турары азыралда турар ур[...]
хууда херектеринге шыгжаар ужу[...]
сөстер-биле солуур;

6) 1-ги капсырылгада:

а) уругну (уругларны) өг-бүле[...]
зидери-биле дамчыдарының дугай[...]
рээниң киирилде кезээнде «1996 чыл[...]
17-де № 829 РФ-тиң Чазааның докта[...]
бадылаан уруг азырап алган өг-б[...]
йында Дүрүм» деп сөстерни «200[...]
май 18-те № 423 Россия Федерация[...]
зааның доктаалы-биле бадылатты[...]
ралда турар назы четпээнге хама[...]
азыралды азы ажаал-тежээлди бот[...]
рының дугайында керээ чарарыны[...]
нери» деп сөстер-биле солуур; [...]
муниципалдыг тургузугнуң Устав[...]
сөстерни ап каавтар;

б) 5.2 пунктуда «азырап ал[...]
иелерниң (ада-иениң) күш-ажыл тө[...]
деп сөстерни «азыраан ада-иеле[...]
жып турар шаңнал акшаларны төле[...]
деп сөстер-биле солуур;

в) 7.1 пунктуда «уруг азырап ал[...]
ле дугайында Дүрүмге» деп сөсте[...]
ралда турар назы четпээнге хама[...]
азырал азы ажаал-тежээлди боттан[...]
ның дугайында керээ чарарыны[...]
неринге» деп сөстер-биле солуур, [...]
бот-башкарылга органының ши[...]
ринге» деп сөстерни ап каавтар.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле[...] хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен[...] күштүг болур.

Тыва Республиканың Чаз[ааның] Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1730 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Тыва Республиканың Долаа фондузунуң дугайында» Ты[ва] Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирерини[ң] дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың декабр[ь] хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабр[ь] чөпшээрежип көрген

1 чүүл

2004 чылдың ноябрь 30-де № 910 УХ-I «Тыва Республиканың Долаа фондузунуң дугайында» («Тувинская правда», 2005 чылдың март 25-те; 2008 чылдың май 15-те; «Шын», 2004 чылдың декабрь 28-те; 2008 чылдың май 20-де) Тыва Республиканың Хоойлузунга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1-ги чүүлдүң бешки абзазында «хевирлери» деп сөстүң соонга «база өнчү хевирлери» деп сөстерни немээр;

2) 4-кү чүүлде:

1-ги кезектиң 3-кү пунктузун күжүн чидирген деп санаар;

2-ги кезектиң 1-ги пунктузунда «болгаш ооң хууларын төлээрин» деп сөстерни ап каавтар;

3) 5-ки чүүлдүң 2-ги кезээнде:

«чылдың-на» деп сөстү ап каап[...]
дылаар» деп сөске «ийи чылда би[...]
деп сөстерни немээр, «ээлчеглиг» [...]
ап каавтар;

4) 7-ги чүүлде:

1 болгаш 3 кезектерни күжүн [...]
деп санаар;

4-кү кезекте «болгаш чээли кыл[...]
Республиканың Долаа фондузун[...]
тилерин ажыглааны дээш төлевир[...]
турар» деп сөстерни ап каавтар;

5) 8-ки чүүлге дараазында утка[...]
кезекти немээр:

«5. Тыва Республиканың Долаа ф[...]
нуң объектилерин долаага бээри[...]

нге боттандырар.»;
0-гу чүүлдүң бирги абзазында «та-
рар талазы-биле оларны програм-
иирер» деп сөстерни «таныштыра-
п сөс-биле солуур;
-ги чүүлде:
кезектиң ийиги абзазында «, чээли
биле хууларны төлээринге, а ол ыш-
селдезин өй-шаанда төлевээнинден
келген керээ күүсетпээнининң шиит-
өлээри-биле, карылгаларны дуглаа-
е курлавырлыг болур ужурлуг» деп
и ап кааптар;
кезекти күжүн чидирген деп санаар;
2-ги чүүлдүң 1-ги кезээн дараазында
абзац-биле немээр:

«Долаа дугайында керээлерни долаа берикчизи чээли алыкчызынга долаа объектизинге акша төлеттирер апарган таварылгада, долаа объектизиниң өртээн эгидериниң дугайында дедир хөгжүлде негелдерлериниң чуруму-биле чарар.»;

9) 13-кү чүүлдүң 2-ги кезээнде «хонук» деп сөстү «майның» деп сөс-биле солуур.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1732 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

...ичии уругга ай санының пособиезин тургузарының болгаш ...леп бээриниң чурумунуң дугайында» Тыва Республиканың ...оойлузунуң 5 чүүлүнге өскерилге кииреринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың декабрь 23-те хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөөлдүг деп көрген

...үүл
4 чылдың декабрь 29-та № 1049 УХ-I
уругга ай санының пособиезин тур-
ның болгаш төлеп бээриниң чуруму-
айында» («Тувинская правда», 2004
декабрь 31-де; 2007 чылдың июнь 5-
абрь 13-те; 2008 чылдың декабрь 31-
ын», 2004 чылдың декабрь 31-де; 2007
июнь 5-те; 2009 чылдың январь 20-
за Республиканың Хоойлузунуң 5-ки
үң бирги абзазынга, «92» деп саннар-

ны «101» деп саннар-биле солуп, өскерилгени киирер.

2 чүүл

Бо Хоойлу 2010 чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1765 УХ-II
2009 чылдың декабрь 31.

«Тыва Республиканың Улуг Хуралының Хоойлужудулга ...тазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииреринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь 25-те хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөөлдүг деп көрген

...үүл
6 чылдың июнь 23-те № 1869 УХ-I
еспубликаның Улуг Хуралының Хоой-
лга палатазының депутаттарының
даларының дугайында» («Тувинская
», 2006 чылдың июнь 24-те; 2007
август 7-де; 2009 чылдың июль 28-
ын», 2009 чылдың июль 28-те) Тыва
ликаның Хоойлузунга дараазында
лгелерни киирер:
3-ки чүүлде:
0-гу кезектиң бирги домаан дараа-
эдилге-биле бижиир:
ле- база (азы) радио-дамчыдылгала-
оттандырып турар күрүне болгаш
ипалдыг организациялар база күрү-
болгаш муниципалдыг өй-өйлеп үнер
га үндүрүлгелериниң редакциялары
да комиссияларынга хоойлу-биле
кан чурум езугаар соңгукчуларга
дыңнадыры-биле эфир үезин болгаш
да комиссияларының шиитпирлерин
ры-биле база өске-даа медээлерни
тарадыры-биле парлалга шөлүн
ээр хүлээлгелиг.»;
11-ги кезекте «төлевир чок» деп
ни «халас» деп сөс-биле солуур;
9-ку чүүлдүң 3-кү кезээн дараазында
домак-биле немээр: «Бо чүүлдүң 1-

ги кезээнде айыттынган кижилер, а ол ышкаш хайгааракчылар бадылаашкыннар чорудуунуң, соңгукчуларның бадылаашкыннарын санаарының чурумунуң, ынчаан бадылаашкыннар чажыдының хажыдыышкыннарын болдурбайн база соңгулда комиссиязының ажылынга шаптараазыннар тургуспайн, фото база видео- чуруктарын тырттырар эргелиг.»;

3) 45-ки чүүлде:

а) 1-ги кезекте «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур;

б) 9-ку кезекте «төлевир чок» деп сөстерни «халас» деп сөс-биле солуур;

в) 11-ги кезекте «төлевир чок азы төлевирлиг эфир үезин болгаш төлевир чок азы төлевирлиг» деп сөстерни «эфир үезин болгаш» деп сөстер-биле солуур;

4) 47-ги чүүлдүң 1-ги кезээнде «төлевир чокка оларга бээри» деп сөстерни «оларга халаска бээри» деп сөстер-биле солуур.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1680 УХ-II
2010 чылдың январь 12.

...ва Республикада соңгулда комиссияларының системазының ...гайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кииреринин дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2009 чылдың ноябрь 25-те хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2009 чылдың декабрь 24-те чөөлдүг деп көрген

...үүл
3 чылдың июль 9-та № 355 УХ-I «Тыва
ликада соңгулда комиссияларының
азының дугайында» («Тувинская
», 2003 чылдың июль 11-де; 2004 чыл-
кабрь 7-де; 2006 чылдың август 3-те;
лдың июнь 28-те; «Шын», 2003 чылдың
1-де; 2006 чылдың июль 27-де) Тыва
ликаның Хоойлузунга дараазында
лгелерни киирер:
-ки чүүлде:
-ги пунктуну дараазында эдилге-биле
:
Муниципалдыг тургузугнуң соңгулда
сиязын Россия Федерациязының
алдыг Хуралының Күрүне Думазында,
Республиканың Улуг Хуралының
ларында депутаттар мандаттарының
дазынга киирген кандидаттарның даң-
ын депшиткен политиктиг партиялар-
налдарынга үндезилеп, муниципалдыг
угнуң төлээлекчи органы тургузар.
нган комиссияны 2005 чылдың май 18-
51-ФХ «Россия Федерациязының
алдыг Хуралының Күрүне Думазының
ттарының соңгулдаларының дуга-
Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлү-

биле дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан, кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен, политиктиг партияларның, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органында депутаттар мандаттарының хуваалдазынга киирген кандидаттарның даңзыларын депшиткен соңгулда каттыжыышкыннарының, өске-даа политиктиг партияларның база өске-даа хөй-ниити каттыжыышкыннарының саналдарынга үндезилеп база ол ышкаш соңгукчуларның чурттап турар, ажылының, албан хаап турар чериниң, өөредилгезиниң аайы-биле хуралдарының саналдарынга, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының мурнундагы составының, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының саналдарынга үндезилеп тургузар.»;

б) 2-ги пунктунуң адаккы «а» пунктузун «, база ол ышкаш 2005 чылдың май 18-те №51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлү-биле дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан кандидаттарның федералдыг даңзызын депшиткен политиктиг партияларның» деп сөстер-биле немээр;

2) 13-кү чүүлде:

а) 2-ги пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«2. Бо чүүлдүң 1-ги пунктузунда айыттынган соңгулдалар талазы-биле округтуң соңгулда комиссиялары тургустунган таварылгада, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазында, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарында депутаттар мандаттарының хуваалдазынче киирген кандидаттарның даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның саналдарынга үндезилеп боттандырар. Айыттынган комиссияны 2005 чылдың май 18-те № 51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлүнге дүүштүр депутаттарның мандаттарын дамчыткан кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутат мандаттарының хуваалдазынче киирген кандидаттарның даңзыларын депшиткен соңгулда каттыжыышкыннарының, өске политиктиг партияларның болгаш өске-даа хөй-ниити каттыжыышкыннарының саналдарынга база ол ышкаш муниципалдыг тургузугларның төлээлекчи органнарының саналдарынга, соңгукчуларның чурттап турар чериниң, ажылының, албанының, өөредилгезиниң аайы-биле хуралдарының саналдарынга үндезилеп тургузар.»;

б) 3-кү пунктунуң адаккы «а» пунктузун «, база ол ышкаш 2005 чылдың май 18-те №51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлүнге дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның» деп сөстер-биле немээр;

3) 18-ки чүүлде:

а) 2-ги пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«2. Девискээр комиссияларын Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазында, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарында депутаттар мандаттарының хуваалдазынга киирген кандидаттарның даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның саналдарынга үндезилеп тургузар. Айыттынган комиссияны 2005 чылдың май 18-те № 51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлүнге дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органнарында депутаттар мандаттарының хуваалдазынга киирген кандидаттарның даңзыларын депшиткен соңгулда каттыжыышкыннарының, өске-даа политиктиг партияларның база өске хөй-ниити каттыжыышкыннарының саналдарынга, база ол ышкаш муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органнарының саналдарынга, соңгукчуларның чурттап ажылдап, албан-хаап турар чериниң, өөредилгезиниң аайы-биле девискээр комиссияларының мурнуку составының хуралдарының саналдарынга үндезилеп тургузар.»;

б) 8-ки пунктунуң адаккы «а» пунктузун «, база ол ышкаш 2005 чылдың май 18-те №51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлүнге дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның» деп сөстер-биле немээр;

4) 22-ги чүүлде:

а) 1-ги пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«1. Участок комиссиязын Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазында, Тыва Республиканың Улуг Хуралының палаталарында депутаттар мандаттарының хуваалдазынга киирген кандидаттарның даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның саналдарынга үндезилеп, муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязы, девискээр комиссиязы тургузар. Айыттынган комиссияны 2005 чылдың май 18-те № 51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлүнге дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның, муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының депутаттар мандаттарының хуваалдазынче киирген кандидаттарның даңзыларын депшиткен соңгулда каттыжыышкыннарының, өске политиктиг партияларның болгаш өске-даа хөй-ниити каттыжыышкыннарының саналдарынга, база муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органының саналдарынга, соңгукчуларның чурттап турар чериниң, ажылының, албанының, өөредилгезиниң аайы-биле хуралдарынга үндезилеп тургузар.»;

б) 2-ги пунктунуң адаккы «а» пунктузун «, а ол ышкаш 2005 чылдың май 18-те № 51-ФХ «Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүне Думазының депутаттарының соңгулдаларының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 82.1 чүүлүнге дүүштүр депутаттар мандаттарын дамчыткан кандидаттарның федералдыг даңзыларын депшиткен политиктиг партияларның» деп сөстер-биле немээр;

5) 26-гы чүүлде:

а) 12-ги пунктуда «дээди юридиктиг эртемниг азы эрге-хоойлу талазы-биле эртем чадалыг» деп сөстерни «дээди профессионал эртемниг» деп сөстер-биле солуур;

б) 15-ки пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«15. Күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнары, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының органнары, тус чер бот-башкарылга органнары бо чүүлдүң 12-ги база 13-кү пунктуларында адаттынган кижилерниң материалдыг болгаш социал хандырылгазының талазы-биле эргежок чугула (ооң иштинде эмчи, санитар-курорт, амыдырал хандырылга, пенсия болгаш хандырылганың өске-даа хевирлериниң талазы-биле) хемчеглерни хүлээп алыр. Доктаамал (штаттыг) үндезинде ажылдап турар Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының кежигүнүнүң материалдыг хандырылгазының (ооң иштинде акша-шалыңының, өске-даа төлевирлерниң хемчээли болгаш хевирлери) база социал хандырылгазының деңнели Тыва Республиканың хоойлужудулга (төлээлекчи) азы күрүнениң күүсекчи эрге-чагырга органында Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп ажылдап турар кижилерге; айыткан комиссияда доктаамал (штаттыг) үндезинде ажылдап турар девискээр комиссиязының кежигүнүнге тургускан материалдыг база социал хандырылганың деңнелинден куду эвес, - Тыва Республиканың күрүне эрге-чагыргазының күүсекчи органында азы ооң девискээр органында Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының дээди албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерге; айыткан комиссияның доктаамал (штаттыг) үндезининде ажылдап турар муниципалдыг тургузугнуң соңгулда комиссиязының кежигүнүнге тургускан материалдыг болгаш социал хандырылганың деңнелинден куду эвес, - муниципалдыг тургузугнуң төлээлекчи органында муниципалдыг албан-дужаалдарны ээлеп турар кижилерге тургускан материалдыг база социал хандырылганың деңнелинден куду эвес болур ужурлуг. Айыттынган кижилерниң акша-шалыңының хемчээлин болгаш хевирлерин, айыткан кижилерге өске-даа төлевирлерниң хемчээлин болгаш хевирлерин Тыва Республиканың чогуур хоойлулары-биле болгаш өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле, муниципалдыг тургузугнуң уставтары-биле болгаш тус чер бот-башкарылга органнарының өске-даа нормативтиг хоойлу-дүрүм актылары-биле тодарадыр.»;

в)17-ги пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«17. Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүнүнге хамаарыштыр кеземче херээн оттурарының, кеземче херээниң талазы-биле ону буруудаттырган кижи кылдыр киириштирериниң дугайында шиитпирни Россия Федерациязының прокуратуразының чанында Истелге комитединиң Тыва Республика талазы-биле истелге органының удуртукчузу хүлээп алыр. Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүнүнге хамаарыштыр тудуп хоругдаар хемчеглерни шилип алыр дугайында судка дилегни Россия Федерациязының прокуратуразының чанында Истелге комитединиң Тыва Республика талазы-биле истелге органының удуртукчузунуң чөпшээрели-биле киирген боол болур. Комиссияның бадылаар эргелиг кежигүнүн суд чуруму-биле онаар административтиг кеземчеге, Тыва Республиканың прокурорунуң чөпшээрели чокка, таварыштырып болбас.»;

г) дараазында уткалыг 17^1 пунктуну немээр:

«17^1. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазынга хамаарыштыр кеземче херээн оттурарының, ону буруудаттырган кижи кылдыр киириштирериниң дугайында шиитпирни Россия Федерациязының прокуратуразының чанында Истелге комитединиң Даргазы хүлээп алыр. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазынга хамаарыштыр тудуп хоругдаар хемчеглерни шилип алыр дугайында судка дилегни Россия Федерациязының прокуратуразының чанында Истелге комитединиң Даргазының чөпшээрели-биле киирип болур. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазынга суд чуруму-биле онаар административтиг кеземче, Россия Федерациязының Чиңгине прокурорунуң чөпшээрели чокка, таварыштырып болбас.».

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнүнден эгелээш, он хонук эрткен соонда күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
№ 1690 УХ-II
2010 чылдың январь 12.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Чаа инновациялыг өөредилге программаларын, технологияларын болгаш төлевилелдерин амыдыралга боттандырып турар өөредилге черлериниң аразында Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантызын алыр конкурстуң түңнелдериниң дугайында болгаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чаа инновациялыг өөредилге программаларын, технологияларын болгаш төлевилелдерин амыдыралга боттандырып турар өөредилге черлеринге грантылар тыпсырының Дүрүмүнүң 3 пунктунуң адаанда 3.2.3 пунктунуң күжүн чидиргениниң дугайында

2009 чылдың июль 28 №365 Кызыл хоорай

Мурнады хөгжүдер "Өөредилге" национал төлевилелди амыдыралга боттандырар сорулга-биле Тыва Республикада "Ада-чурттуң өөредилгезиниң эң эки үлегер-чижектерин деткиири болгаш хөгжүлдези" угланыышкынын, 2006 чылдың май 18-те "Тыва Республиканың Чазааның Даргазының өөредилге талазы-биле шаңналдарын болгаш грантыларын тыпсырының дугайында" Тыва Республиканың Чазааның №642 доктаалынга дүүштүр болгаш Тыва Республиканың Чазааның чанында Конкурс комиссиязының Тыва Республиканың Чазааның Даргазының өөредилге талазы-биле шаңналдарын болгаш грантыларын тыпсырының дугайында 2009 чылдың май 19-та болган хуралының 6 дугаар протоколун езугаар Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Чаа инновациялыг өөредилге программаларын, технологияларны болгаш төлевилелдерни амыдыралга боттандырып турар өөредилге черлериниң аразында конкурстуң Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантызын алыр тиилекчи черлерни алган өөредилге черлериниң капсырлаан даңзызын бадылаар.

2. Өөредилге черлериниң аразында конкурска тиилекчи черлерни тыпсыр шиилгени эрткен болгаш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңнал грантызын алыр өөредилге черлеринге саң-хөөнү аңгылап, Тыва Республиканың Саң-хөө яамызы 3 миллион рубль хемчээлдиг акша-хөреңгини 2009 чылдың III кварталында үндүрер.

3. Чаа инновациялыг өөредилге программаларын, технологияларны болгаш төлевилелдерни амыдыралга боттандырып турар өөредилге черлериниң аразында болган конкурстуң тиилекчилеринге Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантыларын тыпсыр Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың май 18-те "Өөредилге талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазының шаңналдарының болгаш грантыларының дугайында" №642 доктаалы-биле бадылаан Дүрүмүнүң 3.2 дугаар пунктунуң адаанда 3.2.3 пунктуну күжүн чидирген кылдыр санаар.

4. Ук доктаалды "Тувинская правда" болгаш "Шын" солуннарга парлаар.

5. Доктаалдың күүселдезин Тыва Республиканың Чазааның Аппарадының мурнады хөгжүдер национал төлевилелдерни амыдыралга боттандырар эргелелге дагзыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың июль 28 №365 доктаалы-биле бадылаан

Чаа инновациялыг өөредилге программаларын, технологияларны болгаш төлевилелдерни амыдыралга боттандырып турар өөредилге черлериниң аразында конкурстуң Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантызын алыр тиилекчи черлерни алган өөредилге черлериниң

ДАҢЗЫЗЫ

Күрүне аккредитациязының херечилелинге дүүштүр ниити өөредилге чериниң долу ады	Ниити өөредилге чериниң юридиктиг болгаш почта адрези	Өөредилге чериниң телефону, факсы, e-mail, сайтызы	Өөредилге чериниң удуртукчузунуң фамилиязы, ады, адазының ады
1. Өвүр кожууннуң "Хандагайты ортумак школазы" муниципалдыг ниити өөредилге чери	668130, Тыва Республика, Өвүр кожуун, Хандагайты суур, Школьный переулогу	8(39434) 21-4-09 tuva_school_124@mail.ru	Начын Мариса Маадыр-ооловна
2. Барыын-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык суурнуң сөөк-даяк болгаш шимчээшкин аппарады кемдээн уругларның кижизидилгениң болгаш өөредилгениң дузалал хевирлиг "Аяс" муниципалдыг өөредилге чери	668040, Тыва Республика, Барыын-Хемчик кожуун, Кызыл-Мажалык суур, Чадамба кудумчузу, бажың №26	8(39441)21-3-06	Хомушку Раиса Семис-ооловна
3.Каа-Хем кожууннуң Сарыг-Сеп суурнуң "Ю.А. Гагарин аттыг №1 ортумак ниити өөредилге школазы" муниципалдыг ниити өөредилге чери	668400, Тыва Республика, Каа-Хем район, Сарыг-Сеп суур, Енисейская кудумчузу, 162.	8(39432)22-4-75 tuva_school_19@mail.ru	Радченко Марина Владимировна

Тыва Республиканың Чазааның Регламентизинге өскерилгелер кииреириниң дугайында

2009 чылдың август 13 № 393 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза**:

1. Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың июнь 16-да «Тыва Республиканың Чазааның Регламентизин бадылаар дугайында» № 381 доктаалы-биле бадылаан Тыва Республиканың Чазааның Регламентизинче дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 3 пунктуда:

а) ийиги абзацты дараазында редакция-биле киирер:

«Тыва Республиканың Чазааның доктаалдарынга Тыва Республиканың Чазааның Даргазы азы хоойлужудулга чуруму езугаар ооң хүлээлгезин күүседип турар кижи атты салыр. Тыва Республиканың Чазааның айтыышкыннарынга Тыва Республиканың Чазааның Даргазы азы ооң даалгазы-биле оралакчыларының кайы-бирээзи боттарының аразында хүлээлгелериниң хуваалдазынга дүүштүр атты салыр.»;

б) дараазында уткалыг абзац-биле немээр:

«Чазактың актылары Тыва Республиканың болгаш Россия Федерациязының хоойлужудулгазын езугаар парлаттынар болгаш күштүг боор кирер.»;

2) «Тыва Республиканың Чазааның Аппарады» деп сөстерниң соонда 10 пунктуга «оларны бүрүткээнинден эгелээш, чеди хонук дургузунда» деп сөстерни немээр;

3) 11 пунктунуң ийиги абзазын дараазында редакция-биле киирер:

«Ук органнар боттарының эргезинге дүүштүр чогуур шиитпирлерни хүлээп алыр, эргежок чугула таварылгада Чазактың шиитпириниң негелдези-биле Чазакче актылар төлевилелдерин киирер база көргениниң түңнелиниң дугайында федералдыг хоойлужудулга-биле тургустунган чурум болгаш хуусааларда билдирткеннерни дыңнадыр.»

4) 12 пунктунуң ийиги абзазын «оларны бүрүткээнинден эгелээш, чеди хонук дургузунда» деп сөстер-биле немээр;

5) 39 пунктуну дараазында редакция-биле киирер:

«39. Чазактың хуралдарынга шиитпирлер Тыва Республиканың Чазааның тургустунган кежигүннер санының үннериниң хөйү-биле хүлээп алдынар. Тыва Республиканың Чазааның Чөвүлелиниң шиитпирлери Тыва Республиканың Чазааның Чөвүлелиниң кежигүннериниң ниити санының хөйү-биле хүлээп алыр. Чазактың болгаш ооң Чөвүлелиниң хуралдарынга үннер деңнежи бээрге, шиитпирлиг үнну хуралдың даргазы бээр.»;

6) 62 пунктунуң чедиги абзазын ап каалтар;

7) 97 пунктуда:

а) бирги абзацта «Түңнели» деп сөстүң соонга «Даргазы» деп сөстү немз

б) ийиги абзацта «Түңнели» д
соонга «Даргазы» деп сөстү немз

2. Бо доктаалды «Тувинская
болгаш «Шын» солуннарга парла

**Тыва Республиканың Ча
Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.**

Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың июнь 21-де №
доктаалы-биле бадылаан Тыва Республиканың девискээр
алкоголь продукциязын үүрмектеп садарының чөпшээр
бижииниң Чурумунче өскерилгелер кииреириниң дугайы

2009 чылдың сентябрь 2 № 419 Кызыл хоорай

Кадык амыдыралды суртаалдаар, алкоголизм-биле демисежир, алкоголь продукциязын садарын чурумчудар база дыштаныр хүннерде республикада криминогенниг таварылгаларны экижидер сорулга-биле, а ол ышкаш 1995 чылдың ноябрь 22-де «Этилдиг спирттиң, алкогольдуг болгаш спирт холумактыг продукцияның саарылгазының база бүдүрүлгезиниң күрүне башкарылгазының дугайында» № 171-ФХ Федералдыг хоойлунуң 16 чүүлүнүң 3.1 пункутузунга, Тыва Республиканың 2006 чылдың июнь 29-та «Тыва Республиканың девискээринде этилдиг спирттиң, алкогольдуг болгаш спирт холумактыг продукцияның саарылгазының база бүдүрүлгезиниң күрүне башкарылгазының дугайында» № 1883 УХ-I хоойлузунуң 7 чүүлүнге дүүштүр Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның 2006 чылдың июнь 21-де № 788 доктаалы-биле бадылаан Тыва Республиканың девискээринге алкоголь продукциязын үүрмектеп садарының чөпшээрел бижииниң Чурумунуң 9.4 пунктузунга өскерилгелерни дараазында редакция-биле киирер:

«9.4. Тыва Республиканың деви
белен продукцияның хемчээлинде
спиртти 15 хуудан хөй холумактыг
продукциязын үүрмектеп садар
чөпшээрел бижиктиг организаци
нүң-не 10.00-дан 23.00 шакка чеди
дырып болур. Дыштаныр хүннер
продукцияның хемчээлинден этилд
15 хуудан хөй холумактыг алкогол
циязын үүрмектеп садарын ботта
Чурумнуң бо пунктузу хөй-ниити че
организацияларынга хамаарышпа

2. Тыва Республиканың тус
башкарылгазының органнарынга,
цияларынга оларның организас
хоойлу хевирлеринден хамаарыл
хөй-ниити чемненилге организация
аңгыда, дыштаныр хүннерде пив
аңаа үндезилээн суксуннарның
садарын кызыгаарлаар талазы-б
чеглер алырын сүмелээр.

3. Бо доктаалды «Тувинская
болгаш «Шын» солуннарга парла

**Тыва Республиканың Ча
Даргазының Ш.КАРА-ООЛ.**

Тыва Республиканың Чазааның 1996 чылдың май 8-те "Хоор
болгаш өске-даа чурттаар черлерни тударынга чер ажыглал
кызыгаарларын тургузар чурумнарның Дүрүмүн бадылаар
дугайында" №186 доктаалының күжүн чидиргениниң дугай

2009 чылдың сентябрь 2 № 426 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың хоойлужудулгазын Россия Федерациязының хоойлужудулгазы-биле дүүштүрер сорулга-биле Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1.Тыва Республиканың Чазааның 1996 чылдың май 8-те "Хоорайлар болгаш өске-даа чурттаар черлерни тударынга чер ажыглалының кызыгаарларын тургуза
нарның Дүрүмүн бадылаарының ду
№186 доктаалын күжүн чидирген де

2. Ук доктаалды "Тувинская
болгаш "Шын" солуннарга парлаа

**Тыва Республиканың Ча
Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.**

Тыва Республиканың Чазааның доктаалы-биле бадылаан
Республиканың девискээринге бөрүлерни узуткаан аңчыл
шаңнал акшаларны тыпсыр Чурумга өскерилгелерни кииреr
дугайында

2009 чылдың сентябрь 8 №440 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның 2009 чылдың май 5-те №191 доктаалы-биле бадылаан Тыва Республиканың девискээринге бөрүлерни узуткаан аңчыларга шаңнал акшаларны тыпсыр Чурумга дараазында өскерилгелерни киирер:

а) бир дугаар абзацтың 4-кү пунктузунда "Тыва Республиканың Аңныыр болгаш балыктаашкын талазы-биле күрүне комитеди" деп сөстерни "Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал албаны" деп сөстер-биле солуур;

б) ийи дугаар абзацтың 4-кү пунктузунда "Белеткел организациязы" деп с
соонда "Тыва Республиканың Аңныы
балыктаашкын талазы-биле күр
митединиң демдээ-биле" деп сөстерн

в) 8-ки пунктуда "Тыва Респуб
Аңныыр болгаш балыктаашкын тал
күрүне комитеди" деп сөстерн
Республиканың Ветеринарлыг ха
албаны" деп сөстер-биле солуур.

2. Бо доктаал 2009 чылдың де
ге чедир күштүг болур.

3. Ук доктаалды "Тувинская
болгаш "Шын" солуннарга парлаа

**Тыва Республиканың Чазааның
зының оралакчызы А.ДАМБА-Х**

Хоойлу-дүрүм хажыдар чоруктарның профилактиказының т
биле Тыва Республиканың Чазааның комиссиязының соста
өскерилгелер кииреириниң дугайында

2009 чылдың сентябрь 8 № 444 Кызыл хоорай

Кадрлар өскерилгелери-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазының **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Чазааның 2008 чылдың август 22-де «Хоойлу-дүрүм хажыдар чоруктарның профилактиказының талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның комиссиязының составының дугайында» № 486 доктаалы-биле бадылаан Корум-чурум профилактиказының талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның комиссиязының составынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) Чазак комиссиязының составынче Н.В.Дудупту – Россияның Тыва Республика талазы-биле федералдыг миграция албанының килдис начальниги (чөпшээрешкени-биле), В.А.Кузнецовту – «Тыва» КТРК» КУБ-туң филиалының директорунуң оралакчызы (чөпшээрешкени-биле), К.С.Мазуревскийни – Тыва Республиканың юстиция херектериниң талазы-биле сайыды, С.С-Б.Монгушту – Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Хөй-ниитиниң айыыл чок чө
лелиниң секретариадының удур
С.О.Ондарны – Тываның күрүне уни
диниң ректору (чөпшээрешкен
Ш.Х.Хопуяны – Тыва Республикан
камгалал сайыдын киирер;

2) Чазак комиссиязының сост
А.М.Адыгбайны, А.П.Елизаровту,
буну, А.Д.Ооржакты, Ю.И.Прохор
А.Г.Филатенкону үндүрер;

3) А.А.Ондарның чаа албан-д
айтыр – Тыва Республиканың Чазаа
газының Канцеляриязының хоойл
нер хажыдар чоруктарның профи
зының субъектилериниң дүүштүрүл
чорудулгазының талазы-биле кил
начальниги.

2. Бо доктаалды «Тувинская
болгаш «Шын» солуннарга парлаар

**Тыва Республиканың Ча
Даргазының оралакчызы А.Д
ХУУРАК.**

ЧЫРГАП ОРБАС ЧЫРГАЛАҢДЫ ЧОНУ

**Ыргалаңдының төөгүзү дээрге-ле кожуу-
устуң төөгүзү. Кайы-бир албан, бүдүрүлге
иниң төөгүзү аңаа ажылдап, ону сайзыра-
ı чораан кижилерниң төөгүзү болур. Ын-
гаш бо сумунуң кижилериниң дугайында
чүүлге бижидим.**

дир-Арыгга чиңгине
, ажылдавазымза-даа,
уң ажылчын намдарым-
эгүзүнда район (кожуун)
иг албан-дужаалдарга
п чорааш, ооң аайы-биле
ажыларның ажыл-хе-
нге үлүүмнү база кии-
ип, бо черниң бодүүн,
шчи чонун эки билип,
не берген мен.
ураанын чону-биле бодум
уда холбаам хөй. Би-
Ыргалаңды суму дээрге
чурту-ла болгай, а мээң
аңгытмаа — оюн кижи.
ап бо сумуда авамның
зыгууру эңмежок. Олар-
азындан үш угбаларым:
а Сувандии, Саартай
Диизеңмаа, бир чеңгем
ина Дөвүт — Маадыр-

бо сумунуң хүндүлүг
ериниң бирээзи — ам бо
аан совхозувустуң тур-
улары, мурнакчы мал-
, хөй-пиитичилер, ра-
дээ Советтериниң депу-
, херээженнер чөвүлел-
иң идепкейлиг кежи-
, хөй санныг ажы-толун
иг хамаатылар кылдыр
каан буянныг иелер.
ң ажы-төлү «Чодураа»
туң база сумунуң кол
ын күжү, тускай эртем-
и, башкылар, эмчилер
ымны чок дээр, чамдык-
умуну-даа баштап, сов-
аа удуртуп чордулар.
де, эң бир дугаар башкы-
Берт-Даг школазынга
рлап чораан Борбак-оол
ндрович Чараш-оол, Се-
, Седипаа олар соолүнде
алганым болза, бо суму
улус болган ийин.
е, бо суурдан келген Ба-
Нурзат, Иван Суван-
апай Сырат, Шимет
Авый-оол Симчит, Ва-
олат-оол, Хая Үкей бол-
ке-даа оолдар, уруглар-
амагалдай школазынга
ңгы класстарга өөренип,
Суван, Нипа Магаранза,
р Кунгаалай, Долуй
ии, Байыр Ак-оол, Калин
ай, Бадарчы Седей, Кар-
Сырат олар-биле шко-
ды доозар аас-кежиктиг
мен.
ураанын ол төлептиг оол-
стары шупту тускай эр-
лер бооп келгеш, төрээн
нга, совхозунга ажылдап,
зыралынга күжүн, угаа-
лгаш энергиязын харам
ргээннер. Боттарының
алган мергежилдериниң
иле районга, республи-
ы-сураа билдингир ки-
болганнар.
ң кол, уттундурбас
аам — тускай эртемни
лгаш, районнуң колхоз,
тарынга, кодээ ажыл-
ргелелинге, «Сельхоз-
ага» инженерлеп, ооң
эргелел начальниги,
даргазы албан-дужаал-
ажылдап турган үеле-
«Чодурааның» удуртук-
, тускай эртемниглери-
механизаторлар, мал-

чыннар-биле сырый холбаалыг ажылдап чорааным болур.

Эге-ле баштай школа дооскан дораан кожуун төвүнде «Сельхозтехника» черинге слесарьлап ажылдап тургаш, Самагалдай биле Белдир-Арыг аразының оруун кылыштым. Даргавыстың дужаалын езугаар бир орус инженер (адын сагынмайн-дыр мен), Кара-Сувандии дээр акый база мен тракторга кожар грейдер-биле чаа орукту кылдывыс. Суурнуң үстүнге почта бажыңы турган, аңаа четкеш, дедир ээптер турдувус. Ынчалдыр районга эң бир дугаар чалдаан орукту кылганывыс ол. Амгы орук ол ийин.

Мээң билирим бир дугаар колхоз даргазы Олег Сиямбилович Ким чүве. Ол үеде мен кодээ ажыл-агый эргелелиниң (начальниги Малай-оол Сувакович Сарыглар) кол инженери турдум. Ол болза 1970 чыл.

Ол дарганы Улуг-Хемден келген дээди эртемниг зоотехник Уйнук-оол Дорлуевич Төмүр-оол солуду. Ук дарга колхозту 1976 чылга чедир эки, билдилиг удурткан. Ону СЭКП Тес-Хем райкомунуң секретарынга депшиткени-биле халашкан, а ооң орнунга Берт-Дагдан Саң-хоо Лаажапович Чаңгы-оол кээп ажылдаан. Дараазында чылын, 1977 чылда, колхозту совхоз кылдыр эде тургускан.

Бо даргаларның үезинде совхоз дыка сайзыраан. Чаа гаражты, септелге мастерскаязын, Хараал-Тейге үлегерлиг сүт-бараан фермазын туткан. Чер болгаш мал ажылын механизастап эгелээн. Машина-трактор парыгы өзүп, шынары экижээн, улуг бүдүрүкчүлүг, сайзыраңгай чаа техника кээп эгелээн.

Механизастаан хову-трактор бригадалары, мал чеми белеткээр, ногаа өстүрер тускай звенолар костүп келгилээн. Фермада инектерни саарын, одек аштталгазын механизмнер кылып турар апарган. Районда бир дугаар механизастаан ферма ол болган. Ферманың дуржулгазын өске районнардан кээп өөренип, мацаа республика конкурстарын, семинар-өөредилгени эрттирип турду.

Малга чем белеткээр талазы-биле «Чодураа» совхоз республикага мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи болган. Хараал-Тей адаанга, Чодураалыг-Аксынга, Оңгар-Хоорге база Ужарлыг-Хем ховузунга агроном Федор Лузянин суггарылга системаларын кылгаш, хөй чылдыг сигеннерни тараан соонда ажыл-агый люцернаның, клеверниң база рапстың бедик дүжүдүн чыл санында ап, малга быжыг чем баазазын тургузуп шыдаан.

Тараа культураларының дүжүткүрү база өскен. Силос, сенаж, малга витаминниг сиген далганын кылырының технологиязын шиңгээдип алган. Республиканың мурнуу чүгүнде кара чаңгыс витаминниг сиген далганын бүдүрер агрегатты (АВМ-0,4) «Сельхозтехникага» ажылдап тургаш, эптеп кылдывыс. Ол нарын механизмни совхозтуң механизаторлары билдилиг башкарып, аяс-даа, чаъстыг-даа хүннерде агрегат тура дүшпейн ажылдап, районнуң база кожавыс Эрзинниң совхозтарын сиген далганы-биле хандырып турду. Ооң ажылын доктаамал хандырар дээш суурнуң база район төвүнүң албан черлери, организациялар шеф-биле тайгадан будук, сигенни белеткеп, четтикпейн-не турар чүве.

Дараазында директор Маадыр-оол Сайын-Белекович Арапчор элээн ханы чаартылгаларны кылган кижи. Совхоз 2 каът чаа конторалыг апарган (сөөлүнде ону ол-ла дарга уруглар садынга белекке берипкен), хозрасчетче бүгү адырларны шилчиткен, чек-биле санажылганы ажыглай берген.

Гаражка, МТМ-ге диспетчер бажыңын, механизаторларга дыштаныр, ойнаар, чемненир черни туткан. Бүгү-ле кодээ ажыл-агый машиналарын, комсайыды Валентин Иванович Ендан ажылдап чордулар.

Бурятияның кодээ ажыл-агый институдун кады дооскан эштеривис: мал эмчилери Анна Серээ (эки ажылы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгуткан), Зинаида Монгуш (партком секретарьлап база турду), ооң өөнүң ээзи, зоотехник Соңгукчу Монгуш, зоотехниктер Ольга болгаш Наксыл-оол Ооржактар (бирээзи кол экономист, өскези кол зоотехник), Тамара Нурзат, мал эмчилери Ольга, Иван Увангурлар, Седей Дондуй-оол олар кодээ ажыл-агыйының езулуг технологтары дээрзин бадыткааннар.

Үстүнде адааным колхозтуң хоочун кадрларының, тускай эртемниглерниң, ажылчыннарның карак кызыл күш-ажылының түңнелинде «Чодураа» совхозу хой адырларлыг, симментал уксаалыг сүткүр инектерлиг, чартык нарын дүктүг хой ажылдыг, техника болгаш электри күжү-биле, мурнакчы тех-

Үе болгаш болуушкуннар

байннарны «Тес-Хем» совхозтуң үлегери-биле бетон шөлге тургускан.

Тудуг ажылы дыка экижээн, чуртталга бажыңнары хөй немешкен, суурга ийи чаа кудумчу тыптып келген. Хову-трактор турлаглары, хойжу бригадалар төптери, нефти баазазы, пилорама, тараа складтары — бирээзи суурга, а өскези Сайгынга, механизастаан хой кыргыыр пункт, хаван фермазы туттунган.

Совхозтуң адырлары, малчын бригадалары электри күжү-биле хандыртынган, малчын кодан бүрүзү хандыр каскан кудуктарлыг апарган. «Чодураа» колхозунуң, ооң соонда совхозтуң бо мындыг сайзыралынга дуржулгалыг ажылчын кадрларның болгаш тускай эртемниглерниң үлүг-хуузу кедергей улуг болган. Маңаа ажылдап чораан ындыг тускай эртемниг эш-өөрнү адап көрейн.

Чамдыктарының ат-сывын кижи уткан боор чүве-дир, ынчалза-даа мени дыка буруудатпазын диледим. Оларга алдарлыг малчыннар И.С. Данзырын, М.Д.Сувандии, Ч.Н. Баткар, Чикей Соян, Шимит Серен (олар чүгле мурнакчы улуг малчыннар эвес, а үр үелерде колхозтуң хой бригадаларын бригадирлеп, ферма эргелекчилеп чорааның дамчыдып каайн); саанчылар Ч.Х.Баткар, О.Баткар, К.Л. Увангур; тудугжулар Адыя Самдан, Руслан Төвүт; чылгычы Василий Захаров, механизатор, комсомолчу аныяктарның хову-трактор бригадазының бригадири Василий Аралдии, учетчик Бугалдай («Хову-Бугазы» деп шола алган), хой бригадирлери Бугалдай Төвүт, Каадыр-оол Сувандии, Делгер-оол Эртине, сиген бригадири Мөңгүн-оол Кызыл-оол, агрономнар Кара-Күске Чооду, Федор Лузянин, инженерлер Амед Чимит, Владимир Кызыл-оол, экономист Иван Дамдын, бухгалтер Карый-оол Балдан хамааржыр. Эртемденнер Борбак-оол Билчир, Соңгукчу Монгуш олар, зоотехник, амгы үеде Тыва Республиканың кодээ ажыл-агый нологиялар-биле чепсегленген, бедик мергежилдиг кадрлар-лыг, быжыг экономикалыг, сайзыраңгай ажыл-агый болу берген.

Маңаа кыска чижектен киирип көрейн: совхоз чылда ортумаа-биле 240-250 тонна эътти, 300 тонна сүттү, 20-22 тонна дүктү бүдүрүп, ооң иштинден 200 тонна хире эътти, 190-195 тонна сүттү, 16-18 тонна дүктү күрүнеге дужаап турган. Ол чүл дээрге чылдың-на 180-190 баш бода малды, 3 муң хире шээр малды, 18-20 баш чылгыны, 160 баш хаванны дужаап турганы ол.

1989 чылда совхозка 13579 баш хой, өшкү, 753 баш бода мал, 521 баш чылгы турган, а күрүнеге дужааган продукциязы мындыг: эът — 198 тонна, сүт — 195 тонна, дүк — 18 тонна. Совхозка 673 кижи ажылдап турган!

База бир чижек. Сайгын даанга бүдүн районнуң телевизор көөр станциязының бажыңын, Самагалдайдан ынаар чоруткан электри шугумун совхозтуң күсели-биле кылдырткан чүве.

Ол станцияны тударын партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң даалгазы-биле ынчангы «Сельхозтехника» (даргазы К.Л. Лапчаа) чери боттандырган. Ооң тудуунга, ылаңгыя 35 метр бедик демир антенннаны чыып, эптеп тургузарынга район төвүнүң албан черлери, бүдүрүлгелер аажок идепкейлиг киришкен. Станцияның ажыдыышкынын 1978 чылдың ноябрь 2-де кылган, оон эгелээш районнуң чону төп теле-дамчыдылгаларын көрүп турар апарган.

Аңгы-аңгы чылдарда сумуну, совхозту болгаш партия организацияларын удуртуп, ооң хөгжүлдезинге боттарының үлүүн киирип чораан эш-өөрнү адаары чугула. Оларның аттары бо: суму даргалап чорааннар — Б.Н. Намчак, Д.Д. Дондуй, Н.В.Чындыгыр, О.С.-Б. Арапчор, О.Ч.Сырат, Р.К.Соян, Л.К. Балдан, Д.Д.Уштулан, Ч.Б. Дангыт; партком секретарьлары — Б.Ч.Баткар, С.Ш.Чайбар, З.Монгуш; совхоз удуртуп чорааннар — К.М.Сувандии, В.О.Болат-оол, Н.И.Данзырын, И.М.Сувандии, Д.И.Данзырын.

1990 чылдарның хайлыг реформалары кодээ ажыл-агыйга эң-не аар уржуктарын таварыштырган, ооң уламындан совхозтуң экономиказы сандараан. Ол үеде ажыл-агыйны башкарып турган эштер кызыдып турза-даа, рыноктуң девииинден совхозту камгалап ап шыдаваан-нар. Үстүнден хой эде органи-застаашкыннарның багай түңнелинде кожуунда хамык совхозтар дүшкен турда, кезек-чамдыызын-даа болза, камгалап алганывыс ийи ажыл-агыйның бирээзи (а өскези — «О-Шынаа» совхоз) — күрүнениң унитарлыг «Чодураа» бүдүрүлгези бөгүн бодунуң ажыл-чорудулгазын уламчылап турарынга өөрүвес аргам чок!

Кодээ ажыл-агыйга база төрээн черинге бердинген кижилерниң маадырлыг күш-ажылының ачызында бо ажыл-агый туттунуп турар деп дидими-биле чугаалап болур мен!

Сөөлгү он ажыг чылдар иштинде кожууннуң чонну ажылга хаара тудар төвүнге ажылдап турган болгаш байдалды эки билир мен. Суму даргалары суурда албан черлериниң, совхозтуң удуртукчулары-биле, херээженнер чөвүлели-биле кады чурттакчы чонну, ооң иштинде ажыл чок улусту эвилелдеп тургаш, суурну шору аян киир кылып алганнар. Түңнелинде Белдир-Арыг суурнуң чону рыноктуң бергедээшкиннерин барыктыг (өске суурларны көөрде), эвээш чидиглерлиг чүктеп эрткен деп болур. Көрүңер даан: бажыңнарын үзе хирээлеп, бузуп алгаш, өскээр кожүрө берген азы ээн каапкан кижилер эвээш, чирийип, хозалып артып калган кудумчулар чок.

Харын-даа суур пилорамалыг болгаш улам немей туттунуп, чараш хевир кирип бар чоруурун кижи эскерер-дир: бир кижи херимин, бир кижи бажыңының крышазын чаартып алган, ол херек чок эрги, ээн бажыңнарын чурттаар кылдыр кылып ап-даа турар кижилер бар-дыр.

Мал малдап турар өреге-лерниң саны өскен, ылаңгыя аныяк өг-бүлелерниң районда бир дугаар муң хойлуг малчыннарының бирээзи — Байыр Сувандии болган, ол дээш Тываның эң бедик шаңналы — Республика Ордени-биле шаңнатты.

Алдарлыг малчыннарывыс Иван Симчитович Данзырын, Чедей Харагандаевна Баткар олар назы-харынга, бергедээшкиннеринге чалынмайн, ам-даа малын өстүрүп, рыноктуң девииинге уидарап, салдына берген чамдык чаңгыс чер-чурттугларынга, ажыл чок чонунга үлегерип көргүзүп, тыва кижиниң оруу мал-маган азыраары, оранчуртун ээлээринде дээрзин база катап бадыткап чорлар.

Мээң бо бүгүнү демдеглеп турарым ужуру болза — төрээн суурум Берт-Дагны Теректиг-Хемниң чоодуларының ажы-төлү база мынчаар быжыг, туруштуг ээлеп чоруурлар болза деп идегелимни илередип орарым бо.

Кара-оол ЛАПЧАА,
күш-ажылдың хоочуну.

Айтырыңар — харыылап берээл

БӨЛҮҮНДЕН ХАМААРЖЫР

«Мен кадыымның байдалы-биле инвалид болганы дээш, пенсия акшазын ап турар мен. А бо чылдан эгелеп пенсияның түңү инвалид болганының бөлүктеринден хамааржыр апаар дээр, ол шын бе?

Виктор Монгуш.
Кызыл хоорай».

Бистиң номчукчувустуң айтырыынга РФ-тиң Пенсия фондузунуң Тыва Республикада эргелелиниң парлалга албанының специалистери мындыг харыыны берген:

— Бо 2009 чылдың июль 24-те үнген 213 дугаарлыг федералдыг хоойлу езугаар пенсия хоойлузунче элээн каш өскерилгелерни киирген. Оларның бирээзи – 2010 чылдың январь 1-ден инвалид болганы дээш пенсияларны **инвалид болганының бөлүктеринден хамаарылгалыг кылдыр тыпсыр.**

2004 чылга чедир бөлүктер аайы-биле төлелгелерни чорудуп турган болза, ооң соонда чылдарда инвалид улуска күш-ажылды кылып шыдаарынга кызыгаарлаашкыннар чергелерин барымдаалап пенсияны тыпсып турганын сагындырып каалы. Ам катап эрги турган байдалче шилчип турары бо.

Шак бо өскерилге инвалид кижилерге пенсия төлелгезин элээн бөдүүнчүдер болгаш инвалид болганының бөлүү ажыл кылырынга кызыгаарлаашкынныг кижилерге пенсиязын улгаттырар арганы бээр. Ол ышкаш күш-ажыл кылырынга кызыгаарлаашкын чок турган инвалидтерге пенсияны тыпсыр арга тургустунар.

Инвалид болганы дээш **күш-ажыл пенсиязын** камгалалдыг стажы бар хамаатыларга оларны инвалид деп тодараткан хүнден эгелеп тыпсыр. А **социал пенсияны** камгалалдыг стажы чок инвалид болганнарга база инвалид уругга тыпсыр.

Кызыгаарлардан бөлүктерже шилчилге үезинде инвалид бөлүү кызыгаарлаашкын чергезинден куду болур болза, пенсионерге ажыктыг вариантыны шилип тыпсыр. А кажан эмчи шынзыдылгазын катап эртер үези келирге, инвалид болганы дээш пенсиязының хемчээли бөлүүнден хамаарылгалыг тодараттынар.

Инвалид болганының пенсиязы дараазында байдалдарда соксай бээрин билзе чогуур:

— назылап кырааны дээш хуусаа бетинде күш-ажыл пенсиязы тыпсыпканда;

— беш чыл ажыл стажы барда, назы-хар чедип келген хүнден назылап кырааның күш-ажыл пенсиязын тыпсыпканда;

— назылап кырааның социал пенсиязын алыр назы-хары четкен соонда.

Бир эвес күш-ажыл пензиязы алыр эргези чок болза, назылап кырааның социал пенсиязын ол кижиге тыпсыр. Херээженнерге 60 хар, эр улуска 65 хар чеде бергиже инвалид болганының күш-ажыл пенсиязын алыр.

2010 чылдың январь 1-ден күш-ажыл пенсиязы алыр назы-хары чеде берген хамаатыларны күш-ажыл пенсиязынче билдирииишкин чокка шилчидипкеш, ол дугайында оларга 10 хонук иштинде чагаа-биле дыңнадыр. Ындыг хамаатыларның саны бисте 1547 кижи болуп турар.

Инвалид болганының күш-ажыл пенсиязындан назы-харның күш-ажыл пенсиязынче шилчип турда, ооң камгалалдыг кезээ ап турган пенсиязындан эвээш болбас ужурлуг.

Күш-ажыл кылыр кызыгаарлаашкын чок хамаатыларга инвалид болганының бөлүүн езугаар пенсияны тыпсыр. Ындыг кижилер бисте 242, олар Пенсия фондузундан чүгле ай санының акша төлевирин (ЕДВ) ап турар.

Үшкү бөлүктүң инвалидтеринге 30 хуу стаж коэффициентизиниң кызыгаарын дужүрген, ынчангаш оларның пенсиязын өске бүгү күш-ажыл пенсиялары ышкаш, ниити ажыл стажынга дүүштүр санаар. База шериг албаның үезинде кемдээшкин алган 3-кү бөлүктүң инвалиди болганнарның азыралында уруглары дээш (өөренип турар болза, 23 хар чедир) пенсиязын 2010 чылдан эде санаар, ооң түңнелинде оларның пенсиязынга немелде кылдынар.

Айлаң МОНГУШ
белеткээн.

Төрүттүнген хүнүңер-биле!

Чаа-Хөл кожууннуң Булуң-Теректе чурттап чоруур **Мария Монгушовна АРАПТАНГА** төрүттүнген хүнү-биле чедирип тур бис.

Беш ажы-төлдү азырап каан
Бежен бештээн авам сеңээ
Четтиргеним илереткеш аас-кежик
Күзевишаан, төрүттүнген хүнүң-биле!

Аалдап келген төрел чонуң
Анаа эвес шайлааш үнер,
Хүндүлээчел авам сеңээ төрүттүнген хүнүң-биле
Ам-даа хөй чыл чурттаарыңны күзедивис.

Өөнүң ээзи Владимир, уруглары С[...] Саяна, Роланда, Владимира, Рен[...] уругларының уруглары.

САДЫП ТУР МЕН

Тууйбу болгаш шлакоблок кылыр дериг-херекселди с[...] мен. Өңнүг тууйбу база кылыр. Бүдүрүкчүлүү — 200 кезек.

Харылзажыр телефоннар:
8-929-314-50-39, 8-923-268-24-70, 6-42-40.

Чагаалар аразындан

ТӨРЕЛДЕРИМ КАЙДА СИЛЕ[...]

Мен азыранды кижи мен. Назы-харым улгаткаш, төрээн улузумну сактыр болу бердим. Бии-Хемниң Тарлагда төрээн даайым Будук-оол Оюнну солундан тып номчудум. Суурнуң инектерин кадарап чоруур хевирлиг. Кады төрээн угбам Валентина Бавыын-ооловна Манзырыкчы Кызылда кырганнарның азырал бажыңында сураглыгдыр. Арыг-Үзүүнде оол дуңмам бар. Эдержип чурттаа[...] заавыстың үзүлгенинде [...] буруум бар ыйнаан. Ынча[...] оглум, 2 кызым хан төрел[...] бо чүүлдү номчааш тан[...] ирги бе деп бүзүреп арт[...] харлагыже чоок улузум[...] лап чоруур чөгенчиимни [...]

Моторк Т[...]
Самагалдай суур.

ЭФИР ЧАЛГЫЫНЫҢ АЧЫЗЫНДА...

Өгбелеривистиң эртине сөс-домаан салгалдарывыска дамчыдаалыңар

Тыва телерадиокомпанияга 1969 чылдан 2003 чылга чедир ажылдааш, кижизидилге темазынга даянган дамчыдылгаларны хөйү-биле белеткеп, Тываның эң-не дуржулгалыг, ат-алдарлыг башкылары-биле харылзажып, оларның ачы-буянныг чагыг сөстерин, мерген угаанын, арга-сүмезин эфир чалгыының ачызында журналист өөрүм-биле чонга тарадып, ажылдап чораан бис. Ылаңгыя аныяктарга «Чалыы назын», дөскелчоктарга «Аныяаңдан адың камна», кыстарга «Чинчи-шуру», аныяк өг-бүлелерге «Өрегелиг өөм», «Мээң ызыгуурум», экер-эрес оолдарга «Оттуктуг орлан эр», школачыларга «Салгал», бичии чаштарга «Хензигбейлер клуву» дээш, утка-шынарлыг радио-дамчыдылгаларга бүгү Тываның булуң бүрүзүнден педагогтар, кижизидикчи башкылар, ада-иелер, энелер идепкейлиг киржип турган.

Чижээлээрге, келир үеде иелер болур кыс уругларга «Чинчи-шуру» деп дамчыдылгага Тывада сураглыг Үстүү-Хүрээ фестивалының үндезилекчизи, филармонияның директору Игорь Дулуш база ТР-ниң национал оркестриниң дирижеру Тимур Дулуш оларның авазы, республикага сураглыг башкы чораан Даш Быйымбаевнаның херээжен кижиниң каасталгазының дугайында үнелиг чугаазын дыңнааннар ам-даа сактыр боор.

Ол солун тоолчургу чугааның утказы мындыг. Шаанда аныяк иениң бичии өпеязы аарааш, бүрлү берген. Ол үеде хөөрже херээжен кижи барбас, санныг-ла каш улуг өгбелер ол өпеяны ажааган. Демги аныяк ие уруун чоктап, сактып, сагыш-сеткили уярап, хой кадарып чорууга, бир-ле черде уруунуң ыызы дыңналган ышкаш болган. Аныяк ава аалга келгеш, хамга чугаалаан. Хам дыңнаалап оргаш, авага: «Авай, азалар мени алыр дээрге, сенден туттунуптар дээримге, мойнуңда чинчиң-даа, кулаанда сырган-даа чок болду» — деп тур уруун дээн.

Ол дээрге херээжен кижиниң каасталгазы камгалал болурун, аңаа хамаарылгазы улуг утканы илередип турарының херечизин тайылбырлааны ол. Херээжен кижиниң сагыыр ужурлуг чүүлдерин база сүмелерин Даш Быйымбаевна тыва радионуң фондузунда хөйү-биле арттырган.

Педагогика эртемнериниң кандидады Крас Байыр-оолович Салчак — езу-чаңчылдарга хамаарыштыр база бир идепкейлиг авторувус. Ооң «Өрегелиг өөм» деп радио-дамчыдылгага «Делегейде үш четпес: сугнуң бышкаа чок, куржаа чок, даянгыыжы чок, а ол бүгү өгде бар» дээн. Бо талазы-биле бурунгу тывалар философчу көрүштүг чораанын илередип, хөй чижектерни чугаалаан.

База бир эртемден башкывыс Хеймер-оол Мыңмырович Саяның «Өгден физика үнген» деп шынзыдып тайылбырлааны ол үениң радио-дыңнакчылары сактыр. Химия эртемнериниң кандидады Ойдуп Барданның тыва кижи чүгле сүт арагазы ижер кылдыр чаяаттынганын угаадып, национал аъш-чемниң кадыкшылга ажыктыын кончуг чиге тайылбырлаан.

Делегейниң дириг эртинези, кайгамчык өгбевис Монгуш Кенин-Лопсанның тыва чоннуң езу-чаңчылдар дугайында номнарынга даянып, ооң өткүт, тода үнү-биле эфирге чугаалаан чагыг сөстери радио-дыңнакчыларның сагыжында арткан. Өг-бүлениң уруг-дарыын кижизидеринге улуг идигни берип чораан. РФ-тиң алдарлыг башкызы, ССРЭ-ниң Улустуң башкызы А.Алдын-оолдуң национал чемивис – изиг-ханны канчаар белеткээрин, хой өөзериниң чурумун кончуг делгереңгей тайылбырлаан чугаазы, езу-чаңчылдарга кижизиттинер дугайында дамчыдылгалары радионуң шыгжамырында бар.

«Мээң ызыгуурум» деп радиодамчыдылганы эртемден башкылар Урана Ондар, Чодураа Доржу олар-биле тозан чылдар эгезинде ажыткан бис. Ам өг-бүле бүрүзү боттарының ада-ызыгуурун, уксаазын тургузуп, кандыг өгбениң салгал дамчаан ажы-төлү бис дээрзин школачылар безин эки билир апарган. ТР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, артист, режиссер, башкы Иван Тоолаевич Комбу бистиң доктаамал бижикчивис чораан. Ооң Өвүр кожуунга эрткен «Агар сандан ыяш байырлалы» деп эрги чаңчылдарга чоокшулады тургускан сценарийи-биле эрткен байырлалдан репортажты дыңнакчылар магадаан.

Бо бүгү хүндүлүг өгбелеривистиң сеткилинде илереткен эртине дег сөс-домактары тыва радионуң фондузунда анаа чыдып турары харааданчыг. Ынчангаш Тыва телерадиокампанияның удуртукчуларындан дилээрим, фондуда чыдар өөредилге-кижизидилге темазынга хамаарылгалыг дамчыдылгаларны дискилерге чара бижидип көвүдеткеш, школаларга, өөредилге черлеринге, уруглар садтарынга, библиотекаларга, өг-бүлелерге нептеретсе деп саналдыг мен. Амгы фонотека эргелекчизи, телевидениениң хоочуну Лидия Канчыыр-ооловна бо ажылды боттандырып шыдаар дээрзинге бүзүрээр мен. Ону кылырда, акша-хөреңги херек апаар. Ынчалза-даа бистиң Тывавыста бай-шыдалдыг кижилер бар болгай. Олар чүге деткивес деп.

ТР-ниң Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының даргазы Х.Д.Монгуш баштаан депутаттар ону соксадып турарын улуг көдүрлүүшкүн-биле деткээш, чараш аажы-чаңчылдарывысче, чүдүлгевисче чаагай көрүп, келир үениң салгалынга тыва дылга ном-сеткүүлдү, ол ышкаш радионуң фондузунда дириг үннерни арттырган өгбелеривистиң, эртемдеңнеривистиң ачылыг чагыг-сөзүн чонче тарадырынче кыйгырдым.

Светлана ДАНЗЫН-ООЛ,
журналист, педагог.
Суклак суур.

ДЫҢНАДЫ[...]

«Тыва Республиканы[...] кожууну» муниципалдыг [...] чагыргазының өнчү бо[...] харылзааларын башка[...] талазы-биле килдиске хам[...] Май-оолович Кончук[...] дузалал ажыл-агыйын ч[...] биле Тыва Республиканы[...] кожууннуң О-Шынаа суур[...] Баары деп черде тура[...] ажыл-агыйга ажыглаар ч[...] ниити шөлү 800000 дөрбел[...] чер участогун 49 чыл ду[...] арендага бээрин дилээ[...] риишкинни кирген.

Күштүг болуп турар х[...] дулга езугаар бо медээни[...] ындан бээр 30 хонук ду[...] аңаа удурланган бижиме[...] риишкинни дараазында [...] киирер: Тыва Республика. [...] кожуун, Самагалдай суур, [...] бажыңы, Тес-Хем кожуун[...] болгаш чер харылзааларын[...] рарының талазы-биле кил[...]

Тыва Республиканы[...] Хуралының Хоойлужу[...] палатазының депута[...] болгаш Аппарады Тыва [...]публиканың Улуг Хура[...] Хоойлужудулга палата[...] Аппарадының удуртукчу[...] оралакчызы Юрий А[...]сандрович Кукаринге [...] авазы

Надежда Петровна-[...]
КУКАРИНАНЫҢ [...]

элекке мөчээни-биле [...] баштыр ханы кажыы[...] илередип тур.

ШЫН
Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail:shyntuva@mail.ru
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажыл-агый, очулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77. Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 8560. Чагыг 5. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810400000010000 Б ОАО Банк "Тувакр[...] Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810600000000729 БИК 0493[...]
Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга б[...] массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ор[...] Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунн[...] чылдың май 14-те эде бүрүткээн.
Херечилелдиң дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
ТР-ниң «Тываполиграф» Күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге па[...] (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бода[...] редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган са[...] болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар бо[...] харыылаар.